

Olav Elgvin og Anne Skevik Grødem

Hvem bestemmer?

Ektefellevalg blant unge med innvandringsbakgrunn

Olav Elgvin og Anne Skevik Grødem

Hvem bestemmer?

Ektefellevalg blant unge med innvandringsbakgrunn

© Fafo 2011

ISBN 978-82-7422-827-6 (papirutgave)

ISBN 978-82-7422-828-3 (nettutgave)

ISSN 0801-6143

Omslag: Fafos Informasjonsavdeling

Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord	5
Sammendrag	6
1 Innledning	11
Problemstillinger	11
Ekteskapsmønstre blant unge med innvandringsbakgrunn	13
Ulike blikk på ekteskapet	15
Data	21
Gangen i rapporten	22
2 Hva vet vi om autonomi og partnervalg blant norsk minoritetsungdom?	23
3 Opplevelse av autonomi i partnervalg	35
I hvilken grad opplever ungdom autonomi?	35
Hvem opplever mindre grad av innflytelse?	38
Oppsummering.....	49
4 Økonomi, helse og likestilling.....	53
Økonomi og helse.....	54
Familiepraksis og likestilling	59
Oppsummering.....	76
5 Oppsummering	79
Litteratur	85

Forord

Denne rapporten inneholder hovedfunnene fra prosjektet «Levekår, familiepraksis og likestilling blant unge med ulik grad av innflytelse over valg av egen ektefelle». Prosjektet er finansiert av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) og er knyttet til IMDis arbeid under Handlingsplanen mot tvangsekteskap 2008–2011.

IMDi har påpekt at arbeidet under handlingsplanen i liten grad tidligere har tatt opp temaer knyttet til levekår og likestilling. Forskningen har snarere lagt vekt på temaer som kollektivistiske familietradisjoner, migrasjonsstrategiske grunner til ekteskapsinngåelse med mer og har i liten grad gått inn på trekk ved hverdagslivet i familier der ekteskapet er inngått med betydelig grad av familieinvolvering. Det er likevel et faktum at det lever par i Norge som har giftet seg etter en slik prosess, som deltar i det norske samfunnet og forholder seg til norske levestandarder og norsk familiepolitikk.

IMDi ba på denne bakgrunnen Fafo gå systematisk igjennom to kvantitative undersøkelser som begge inneholder informasjon om grad av selvbestemmelse i ektefellevalg, og presentere eventuelle sammenhenger mellom selvbestemmelse og andre temaer som dekkes i undersøkelsene. De to undersøkelsene er Fafos *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier* og Statistisk sentralbyrås *Levekårsundersøkelsen blant unge med innvandrerbakgrunn 2006*. SSBs undersøkelse er tilrettelagt og stilt til disposisjon i anonymisert form av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD). Verken Statistisk sentralbyrå eller NSD er ansvarlige for analysen av dataene eller de tolkninger som er gjort her.

Vi takker IMDi for finansiering og IMDis kontaktperson Kathrine Bakke Lossius for godt samarbeid i prosjektperioden. Takk til Hanne C. Kavli ved Fafo for informasjon i oppstartsfasen. Anne Britt Djuve har kvalitetssikret rapporten og gitt gode innspill i slutfasen. Endelig takker vi Fafos publikasjonsavdeling for konstruktivt samarbeid i arbeidet med ferdigstilling.

Vi har skrevet rapporten i samarbeid. Olav Elgvin har gjennomgått litteraturen og skrevet kapittel 2 og gjort de fleste analysene av SSBs undersøkelse. Anne Skevik Grødem har skrevet kapittel 1 og gjort analysene av Fafos materiale. Kapittel 5 har vi skrevet i fellesskap.

Oslo, desember 2011

Olav Elgvin

Anne Skevik Grødem (prosjektleder)

Sammendrag

I hvilken grad bestemmer norsk minoritetsungdom selv hvem de skal gifte seg med? Hvor representative er medieoppslagene om tvangsekteskap? Og når det gjelder de som har hatt liten innflytelse på eget valg av ektefelle – skiller livene deres seg fra livene til jevnaldrende som har opplevd større grad av frihet? Det er hovedspørsmålene i denne rapporten, som er den første rapporten i Norge som forsøker å bruke befolkningsundersøkelser til å si noe om omfanget av foreldreinvolvering i unge menneskers partnervalg.

Det at foreldre velger ektefelle for sine barn eller arrangerer ekteskap, er vanlig praksis i det som kan kalles kollektivistiske kulturer. Individualistiske kulturer, som dagens norske kultur må sies å være, avviser at andre enn de som faktisk skal gifte seg, skal ha innflytelse på partnervalget. Kollektivistiske tradisjoner foreskriver ofte en relativt streng arbeidsdeling basert på kjønn, mens individualistiske tenkemåter legger vekt på evner og interesse når arbeidet deles. Det er sannsynlig at den enkeltes «grunnorientering» langs disse dimensjonene også vil innvirke på livet som gift. Todelingen er likevel ikke uproblematisk. Mange føler at familien er en del av dem selv, og at det er naturlig og riktig at det inkluderende familiekollektivet bidrar når de søker å finne en livspartner. Høy grad av foreldreinvolvering i partnervalg oppleves dermed ikke nødvendigvis som et problem i seg selv. Vår oppgave har ikke vært å kartlegge et sosialt problem, men snarere å se på forskjeller mellom grupper og si noe om hvordan unge par med ulike utgangspunkter lever i Norge.

Vi har gjennomgått to større spørreundersøkelser som blant mye annet inneholder informasjon om hvordan unge med minoritetsbakgrunn har funnet ektefellene sine. Den ene er Statistisk sentralbyrås *Levekårsundersøkelsen blant unge med innvandrerbakgrunn 2006*, som omfattet unge med innvandringsbakgrunn under 25 år. Den andre er Fafo-undersøkelsen *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier*. Målgruppen for denne undersøkelsen var personer mellom 20 og 55 år, med bakgrunn fra Vietnam, Iran, Irak, Pakistan og Norge.

Begge disse undersøkelsene stilte spørsmål angående hvor stor innflytelse respondentene hadde hatt over valget av partner. I levekårsundersøkelsen til SSB lød det slik: «I hvor stor grad hadde du innflytelse på a) beslutningen om å gifte deg? b) valget av ektefelle?» Svaralternativene var «svært stor», «stor», «middels», «liten» og «svært liten». Fafos undersøkelse stilte spørsmålet slik: «Foreldre kan bidra på ulike måter når barna deres skal finne en ektefelle. Da du giftet deg, vil du si at ... (a) du traff beslutningen om hvem du skulle gifte deg med alene, (b) du traff beslutningen selv,

men lyttet til hva foreldrene dine mente, (c) foreldrene dine traff beslutningen, (d) foreldrene dine traff beslutningen, men lyttet til hva du mente, (e) vet ikke, (f) ingen av de foreslåtte, (g) vil ikke svare».

Spørsmålet i SSB-undersøkelsen har relativt stort frafall, og av dem som har svart, har flertallet svart at de hadde «svært stor» innflytelse. I Fafo-undersøkelsen er det minimalt frafall på dette spørsmålet, og respondentene fordeler seg på alle svaralternativene. Dette kan tyde på at det virker mindre provoserende å vektlegge samarbeid i familien enn å vektlegge individuell «innflytelse».

Hvem opplever mindre autonomi?

Landbakgrunn, innvandrerstatus og kjønn: En av de tydeligste effektene er *landbakgrunn*. I Fafo-undersøkelsen, som omfatter respondenter med norsk, pakistansk, vietnamesisk, iransk og irakisk bakgrunn, ser vi tydelige forskjeller. Blant de etnisk norske er det ingen som oppgir at de hadde liten autonomi i valget av ektefelle. Pakistanerne skiller seg klart ut, også blant de yngste respondentene (under 35 år). Blant de pakistanske innvandrerne under 34 år sier 67 prosent at foreldrene i hovedsak bestemte. Blant de pakistanske etterkommerne, altså de som er født i Norge av pakistanske foreldre, sier 34 prosent det samme. Til sammenligning er det 12 prosent av irakerne under 34 år som sier at foreldrene bestemte, 8 prosent blant iranere og 2 prosent blant vietnameserne i samme aldersgruppe.

SSB-undersøkelsen omfattet bare unge med tyrkisk, pakistansk og vietnamesisk bakgrunn. Også i denne undersøkelsen skiller de pakistanske respondentene seg ut: En klart høyere andel (48 prosent) oppgir at de hadde mindre enn «svært stor» innflytelse over valget av ektefelle. Men også blant de tyrkiske respondentene er det en høy andel (39 prosent) som har opplevd mindre autonomi.

Kvinner opplever mindre autonomi enn menn i alle landgrupper der dette er et tema. Både menn og kvinner opplever at foreldrene ønsker å velge ektefelle for dem, men kvinner opplever gjennomgående dette oftere.

Unge med bakgrunn fra Pakistan er den eneste gruppen under 35 år i denne undersøkelsen der flere enn en håndfull respondenter har opplevd mye foreldreinvolvering i partnervalget. De videre analysene konsentrerer seg derfor hovedsakelig om norsk-pakistanerne.

Blant pakistanerne er det påfallende at unge har opplevd mer autonomi enn eldre, og unge etterkommere opplever mer autonomi enn jevnaldrende innvandrere. Samlet indikerer resultatene en klar praksisendring i løpet av en relativt kort periode og tyder på at innarbeidede tradisjoner endres raskt etter hvert som nye generasjoner kommer til.

Utdanning og økonomi: I begge undersøkelsene ser vi en tendens til at høyere utdanning både hos de unge selv og hos foreldregenerasjonen henger sammen med

mer autonomi i partnervalg. Korrelasjonene er likevel svake. De som har utdanning på høyere nivå, opplever mer autonomi enn de som har lavere utdanning.

Mors yrkesdeltakelse: Det å ha en mor som har jobbet fulltid gjennom hele oppveksten, er uvanlig blant ungdom med bakgrunn fra Pakistan, men i det mindretallet som har en slik mor, er det svært mange som har valgt ektefelle selv uten innblanding fra foreldrene.

Partner fra utlandet: Blant dem som har oppgitt å ha stor autonomi når det gjelder valg av ektefelle, er det flere som har giftet seg med en partner som er født i Norge. Blant dem som har oppgitt å ha hatt mindre autonomi, er det flere som har giftet seg med en partner fra utlandet. I tillegg er det flere blant dem som har oppgitt å ha liten autonomi, som har giftet seg med en slektning: 74 prosent av dem som oppgir å ha hatt svært stor autonomi, er gifte med en person de ikke er i slekt med, mot 55 prosent som sier de hadde mindre innflytelse. Det må likevel understrekes at disse prosentene er basert på få observasjoner.

Religion hadde ingen betydning: Deltakerne i begge undersøkelsene ble spurt om hvor mye religion betydde i livene deres, SSB-undersøkelsen spurte også om religiøs aktivitet. Verken det å si at religion var svært viktig, eller det å være svært religiøs aktiv hadde betydning for i hvilken grad man opplevde autonomi i partnervalg. Dette gjaldt innenfor alle landgrupper og i begge undersøkelser.

Økonomi, helse og likestilling

Den andre problemstillingen vi har diskutert i prosjektet, er om, og eventuelt hvordan, det å ha valgt / ikke valgt ektefelle selv påvirker livet som gift. Fire dimensjoner berøres: helse, arbeidsdeling i hjemmet, forholdet til storfamilien og økonomi.

Helse: Spørreundersøkelsen til SSB inneholdt fem spørsmål som utgjør en mye brukt skala for måling av psykisk helse, den såkalte Hopkins Symptoms Checklist-5. I utvalget som helhet hadde 15 prosent indikasjoner på psykiske problemer. Blant dem som var gifte, var andelen høyere, og aller høyest var andelen blant dem som hadde giftet seg med mindre innflytelse på ektefellevalget: 20 prosent av dem som hadde hatt stor innflytelse, og 28 prosent av dem som hadde opplevd mindre innflytelse, hadde symptomer på psykiske plager. Tendensen var den samme både blant tyrkere og pakistanere og for begge kjønn. Ekteskap er vanligvis en beskyttelse mot psykiske plager, så dette funnet er overraskende. En mulig forklaring er at alle respondentene i SSBs undersøkelse er under 25 år, og bare et mindretall er gifte. Det tyder på at de som gifter seg tidlig, på visse måter skiller seg fra dem som ennå ikke har giftet seg – og at disse forskjellene blant annet kan forklare hvorfor de som er gifte, har mer psykiske problemer.

At det blant dem som giftet seg med mindre grad av innflytelse på partnervalget, er flere som har psykiske problemer, kan også ha å gjøre med at det er flere i den gruppen

som oppgir at de ofte føler seg ensomme. Tidligere forskning har etablert at det gjerne er en sammenheng mellom ensomhet og psykiske problemer.

Arbeidsdeling i hjemmet og holdninger til likestilling: Fafø-undersøkelsen inneholder en rekke spørsmål om arbeidsdeling i hjemmet og holdninger til likestilling. Vi finner at kvinnene som valgte ektefelle selv, langt oftere er yrkesaktive enn de kvinnene foreldrene valgte for. Blant mennene finner vi ingen tilsvarende forskjell. Kvinnene som er gifte med en partner foreldrene har valgt, sier langt oftere enn andre kvinner at de alltid gjør alt husarbeidet, og relativt mange av dem formidler at de opplever dette som urettferdig. Både kvinner og menn som er gifte med en partner foreldrene har valgt, formidler større skepsis til kvinners yrkesaktivitet i ulike livsfaser, og de mener oftere enn andre at det er mannens oppgave å forsørge familien, mens det er kvinners ansvar å sørge for at hjemmet er rent. Særlig menn som ikke har valgt partner selv, framstår som konservativt orientert på disse spørsmålene.

På generelle spørsmål om likestilling, som hvorvidt gutter og jenter bør oppdras likt, og om man synes at arbeidet for likestilling i Norge bør føres videre, finner vi derimot små eller ingen forskjeller mellom gruppene.

Forholdet til storfamilien: Kvinner og menn som ikke har valgt ektefelle selv, sier oftere enn andre at de alltid søker råd fra familien om viktige beslutninger, og at de alltid tenker på hvordan handlingene deres kan påvirke omgivelsenes syn på familien. På spørsmål om hva de tenker seg vil skje ved et eventuelt samlivsbrudd, svarer de som ikke har valgt ektefelle selv, klart oftere enn andre at de ikke ville få støtte fra sine nærmeste. På disse spørsmålene er forskjellene mellom dem som har valgt ektefelle selv, og dem foreldrene har valgt for, gjennomgående større enn kjønnsforskjellene.

Diskusjon

Funnene i denne undersøkelsen tyder på at den generelle verdiorienteringen ikke er uavhengig av andre, mer håndfaste variabler: utdanning, yrkesdeltakelse, botid og så videre. I media får vi i blant lese historier om familier som «på overflaten» later til å være integrert, men som når det kommer til stykket, kontrollerer sine døtre like hardt som noen gang. Selvfølgelig finnes også disse historiene. Men tallene i disse undersøkelsene viser likevel at den statistiske tendensen går den andre veien: Utdanning og yrkesdeltakelse – både blant foreldre og ungdom – fører til mer autonomi for de unge når det gjelder partnervalg. Blant pakistanere har de som selv er født i Norge, mer autonomi enn jevnaldrende innvandrere. Det kan tyde på at generelt integreringsarbeid – som ofte går ut på å øke yrkesdeltakelsen eller å gi folk utdanning – også vil påvirke den generelle verdiorienteringen. Det kan i sin tur påvirke hvor stor frihet de unge opplever til å velge ektefelle. Tendensen til at de som framstår som «mest integrert», oftere velger ektefelle selv, kan ses i sammenheng med allerede kjente trekk ved utviklingen

på integreringsområdet, som at unge jenter med innvandringsbakgrunn ofte tar høyere utdanning, og at ekteskapsalderen blant unge med innvandringsbakgrunn øker i Norge.

Vi finner en del sammenhenger i de to datasettene vi har gjennomgått, mellom grad av autonomi i partnervalg og andre sider ved respondentenes liv. Vi understreker likevel at dette er svært usikre funn, og at mer forskning på dette temaet er ønskelig. Datasettene vi har brukt, er ikke konstruert for å gi svar på de spørsmålene vi stiller: Vi har få respondenter som er gifte eller forlovet, vi mangler i stor grad informasjon om opprinnelsesfamiliene, og vi innhenter informasjon om hvordan partneren ble valgt flere år etter at ekteskapet ble inngått. Gjennomgående mangler vi informasjon nok til å si noe om årsaks- og virkningsforhold: Er det bakenforliggende årsaker – som landbakgrunn, generell verdiorientering eller utdanningsnivå – som ligger bak de sammenhengene vi ser, eller er det faktisk slik at de som gifter seg med en partner foreldrene velger, oftere har symptomer på psykiske plager eller velger en tradisjonell arbeidsdeling på hjemmebane? Vi trenger mer kunnskap om livsløpene og livssammenhengene til unge med innvandringsbakgrunn i Norge og om hvordan ulike former for paretablering inngår i større sammenhenger.

1 Innledning

Blant de viktigste valgene mennesker gjør i løpet av livet, er om de skal gifte seg, og hvem de eventuelt skal gifte seg med. Når og hvordan disse beslutningene tas, varierer relativt kraftig mellom ulike kulturer. For de fleste i det moderne Norge virker det åpenbart at beslutningen tas av de to som eventuelt velger å dele livet med hverandre, men mange innvandrere i Norge kommer fra samfunn der familiemedlemmer har en betydelig rolle i å velge livsledsagere for familiens unge. Hvordan finner unge med innvandringsbakgrunn sine ektefeller? I hvilken grad bestemmer de selv, og i hvilken grad involverer foreldrene seg i beslutningen? Dette er hovedspørsmålene i denne rapporten.

Spørsmålet om ektefeltevalg blant unge med innvandringsbakgrunn omfattes av en betydelig politisk interesse. Interessen knytter seg delvis til en bekymring for at unge norske borgere, og særlig unge kvinner, skal utsettes for overgrep med den hensikt å presse dem til å ta en ektefelle de ikke vil ha – altså utsettes for tvangsekteskap. Samtidig finnes en mistanke om at arrangerte ekteskap brukes bevisst for å hente slektninger til Norge og dermed blir et middel til å undergrave norsk innvandringspolitikk. Spørsmålet om ekteskapsinngåelse blant unge med innvandringsbakgrunn kan dermed aktiveres i diskusjoner om barn og unges rettigheter, kvinners rettigheter og i innvandrings- og integreringspolitiske debatter. Likevel vet vi relativt lite om hvordan dette oppleves av de unge voksne menneskene det gjelder.

Hensikten med rapporten er altså å frambringe mer kunnskap om unge voksnes autonomi i valg av partner i Norge. I hvilken grad bestemmer de unge selv hvem de skal gifte seg med, og i hvilken grad har foreldrene innflytelse på denne beslutningen? Og hvordan skiller livene til mennesker som har hatt liten innflytelse på sitt eget valg av ektefelle, seg fra livene til jevnaldrende som har opplevd større grad av frihet? Har de en annen fordeling av oppgaver i hjemmet, andre familiepraksiser og holdninger til likestilling? Informasjonen rapporten er basert på, kommer fra to spørreundersøkelser rettet mot personer med minoritetsbakgrunn: den ene gjennomført av Statistisk sentralbyrå i 2006, den andre gjennomført av Fafo i 2008.

Problemstillinger

Det er ikke tidligere gjort undersøkelser i Norge som forsøker å si noe om forskjeller mellom grupper når det gjelder grad av foreldreinvolvering i ektefeltevalg, og heller ikke

om hvilke konsekvenser ulike måter å finne ektefelle på eventuelt har for hverdagslivet som gift. Norske undersøkelser av arrangerte ekteskap og tvangsekteskap (se referanser i kapittel 2) er i all hovedsak kvalitative. Som vi skal komme tilbake til nedenfor, er det også svært vanskelig å utforske dette temaet gjennom spørreskjemabaserte undersøkelser. Funnene som presenteres her, er derfor beheftet med mye usikkerhet og må forstås først og fremst som en utforskning av mulighetene for å frambringe kunnskap om disse temaene gjennom statistiske analyser.

Prosjektet vil søke å belyse to sentrale problemstillinger: For det første: Hva kjennetegner unge i Norge som opplever ulike grader av autonomi i forbindelse med ekteskapsinngåelse? Hvordan er graden av autonomi fordelt på kjønn, landbakgrunn, utdanningsnivå og kjennetegn ved foreldrene? For det andre: Hvordan lever personer som har opplevd ulike grader av autonomi i valget av ektefelle? Er det forskjeller i hvor høye andeler som har tatt utdanning, har god fysisk og psykisk helse, får pengene til å strekke til ...? I hvilken grad er kvinnene i arrangerte ekteskap i betalt arbeid, hvordan fordeler disse parene arbeidet på hjemmebane, og hvilke holdninger har de til kjønnsroller og familiepraksiser?

Det er ikke gjennomført spørreundersøkelser i Norge som eksplisitt har hatt som hensikt å utforske problematikken omkring foreldreinvolvering og selvbestemmelse i ektefellevalg. Det er også et generelt problem at personer med innvandringsbakgrunn som regel utgjør kun en liten andel av deltakerne i spørreundersøkelser, slik at antallet blir for lite til å gjøre egne analyser. For å få informasjon om innvandreres situasjon i Norge trengs egne undersøkelser rettet nettopp mot de aktuelle gruppene. Fafos *Undersøkelse om familiepraksis og likestilling i innvandrede familier* (Kavli & Nadim 2009) er en slik undersøkelse, det samme er *Levekårsundersøkelsen blant unge med innvandrerbakgrunn 2006* gjennomført av Statistisk sentralbyrå. Ingen av disse undersøkelsene er designet for å fange opp spørsmål om ektefellevalg, men begge inneholder spørsmål som berører temaet (se nedenfor). Fafos ble bedt om å gå systematisk igjennom disse to undersøkelsene og gi en systematisk framstilling av hvordan graden av foreldreinvolvering i ektefellevalg samvarierer med andre temaer som tas opp i undersøkelsene. I Fafos undersøkelse er de aktuelle andre temaene, i tillegg til alder, kjønn og landbakgrunn, holdninger til likestilling og organisering av familielivet. Levekårsundersøkelsen til Statistisk sentralbyrå (f.eks. Daugstad 2009) gir informasjon om hvordan unge voksne med ulik landbakgrunn skårer på en rekke levekårsvariabler som utdanning, inntekt og yrkesaktivitet. Levekårsundersøkelsen gir videre informasjon om fysisk og psykisk helse, sosialt nettverk, vennskap, ensomhet, religionens betydning i livet, følelse av tilhørighet i Norge, språkferdigheter med mer. Hensikten med denne rapporten er dermed å gi en mest mulig systematisk framstilling av samvariasjonen mellom holdninger, familiepraksis og levekår på den ene siden og grad av foreldreinvolvering i partnervalg på den andre, slik denne framkommer i to relativt nye norske spørreundersøkelser.

Det er viktig å understreke at dette ikke er en studie av tvangsekteskap. Tvangsekteskap er ulovlig i Norge, og vi må anta at det skjer relativt sjelden. Fenomener som er svært lavfrekvente, og i noen grad tabubelagte, egner seg dårlig til å undersøke i generelle spørreundersøkelser. Hvis 1 prosent av en befolkning har opplevd fenomenet, vil det opptre hos ti personer i et representativt utvalg på 1000. Hvis fenomenet er svært tabu eller skambelagt, er det ikke gitt at disse ti faktisk vil svare oppriktig på spørsmålene som berører temaet – men selv om de gjør det, er ti personer for få som grunnlag for analyser. Disse fenomenene må dermed utforskes på en annen måte, slik det er gjort for eksempel hos Bredal (2011). Det vi kan si noe om her, er varierende grader av autonomi, eller selvbestemmelse. «Motsatsen» til selvbestemmelse er i denne sammenhengen høy grad av foreldreinvolvering, men ikke nødvendigvis tvang.

De aller fleste respondentene i de to undersøkelsene som gjennomgås her, har innvandringsbakgrunn (se nedenfor). De fleste har selv innvandret til Norge, men noen er født her av innvandrede foreldre. Det er derfor relevant å se kort på hva vi vet om ekteskapsmønstre blant unge innvandrere og etterkommere i Norge.

Ekteskapsmønstre blant unge med innvandringsbakgrunn

Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre gifter seg tidligere enn ungdom i den generelle befolkningen, men andelen som gifter seg svært tidlig, har likevel sunket over tid. I 2000 var 27 prosent av alle innvandrerkvinner i alderen 18–23 år gifte, i 2010 var andelen 18 prosent (SSB 2010). Andelene varierer likevel svært mye mellom ulike innvandrergrupper og mellom kvinner og menn. For eksempel var 53 prosent av kvinnene fra Pakistan i denne aldersgruppen gifte i 2000, det samme var 70 prosent av kvinnene fra Tyrkia og 63 prosent av kvinnene fra Marokko. I 2010 hadde andelen sunket til henholdsvis 42, 53 og 39 prosent. Blant mennene i denne aldersgruppen var 25 prosent fra Pakistan, 50 prosent fra Tyrkia og 13 prosent fra Marokko gifte i 2000, i 2010 var andelene 13, 21 og 4. Nedgangen er altså påtakelig i alle gruppene, samtidig som det også i 2010 var en klar kjønnsforskjell.

Daugstad (2009) har analysert *Levekårsundersøkelsen blant unge med innvandrerbakgrunn 2006* – det samme materialet som brukes her – med vekt på ekteskap og pardannelse. Hun fant at av de få vietnameserne som var gifte, og som deltok i denne undersøkelsen, hadde 60 prosent funnet sin partner blant norske borgere uten innvandringsbakgrunn. Blant tyrkere og pakistanere var det langt mer vanlig å være gifte med en partner fra opprinnelseslandet: Dette gjaldt om lag 75 prosent av respondentene fra Tyrkia og 65 prosent av de unge med pakistansk bakgrunn. Daugstad (2009) fant videre at 35 prosent av pakistanerne sa de var gifte med et søskenbarn eller en tremening, det samme var 12 prosent av dem med tyrkisk bakgrunn.

Familieinnvandring sto for 40 prosent av innvandringen til Norge fra land utenfor Norden i perioden 1990–2008 (Henriksen 2010). Denne typen innvandring har økt i perioden: Det kom fire ganger så mange familieinnvandrere i 2008 som det gjorde i 1990. Det er vanlig å skille mellom familieetablering og familiegjenforening: Familiegjenforening gjelder personer som hadde stiftet familie før de kom til Norge (typisk at en flyktning gjenforenes med ektefelle og barn), mens familieetablering gjelder personer som kommer til Norge for å starte familie med en person som allerede er etablert i landet. I perioden 1990–2008 kom seks av ti familieinnvandrere som gjenforente, mens fire av ti kom som familieetablerere. Antallet familieetableringer har vært stabilt i perioden, økningen skyldes at flere kommer på grunn av familiegjenforening. Dette siste skyldes særlig den økte arbeidsinnvandringen fra nye EU-land, der arbeidsinnvandrerne over tid har ønsket å få familien etter (Henriksen 2010).

I denne rapporten er det særlig familieetablering vi er opptatt av, altså det at personer kommer til Norge for å gifte seg med en allerede bosatt person. Mellom 1990 og 2008 kom 63 100 personer som familieetablerere, fordelt på 17 700 menn og 45 400 kvinner. Både blant innvandrere og blant personer uten innvandringsbakgrunn er det et betydelig «kvinneoverskudd» blant familieetablererne, mens det kommer like mange av hvert kjønn til norskfødte med innvandrerforeldre (Henriksen 2010:13). Den største enkeltgruppen som innvandrer til Norge for å gifte seg med en bosatt person, er kvinner fra Thailand som kommer for å gifte seg med en mann uten innvandringsbakgrunn. Kvinner fra Filippinene og Russland som gifter seg med menn uten innvandringsbakgrunn, utgjør også relativt store grupper. De største gruppene familieetablerere som kommer for å stifte familie med innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, kommer fra Pakistan og Tyrkia. Her er kjønnsfordelingen likere enn for familieinnvandringen til personer uten innvandringsbakgrunn.

I denne sammenhengen er det særlig interessant å merke seg at familieinnvandringen fra flere land, inkludert Pakistan og Tyrkia, ikke har økt over tid – selv om antallet i «gifteferdig alder» blant unge innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra disse landene har økt relativt markant (Henriksen 2010). For eksempel ble antallet ugifte norskfødte med pakistanske foreldre over 18 år tredoblet mellom 1998 og 2008, fra 1100 til 3400 personer. Antallet innvandrede familieetablerere økte fra 68 til 109, altså en klar nedgang i forhold til antallet mulige referansepersoner (Henriksen 2010:15). En lignende trend viser seg for personer fra Tyrkia. Dette tilsvarer tallene vi presenterte ovenfor, som viste at langt færre personer under 24 år fra disse landene var gifte i 2010 relativt til 2000. Kort sagt viser dataene at tidlige ekteskap er blitt mindre vanlig over tid blant innvandrere og deres etterkommere i Norge – også pakistanere, tyrkere og andre venter lenger før de gifter seg i dag enn de gjorde for bare ti år siden.

Det at unge mennesker gifter seg senere, kan være en grunn til at de selv i større grad tar styring med hvem de skal gifte seg med, og når. Arrangerte ekteskap er likevel svært vanlig blant innvandrere fra disse landene, og vi vet lite om prosessene som fører

fram til ekteskap. Forholdet mellom «kjærlighetsekteskap», «arrangerte ekteskap» og «tvangsekteskap» er ikke uproblematisk, og det er knyttet svært sterke følelser til spørsmål som angår hvordan man skal finne det mennesket man skal dele livet med. I denne innledningen ser vi kort på noen trekk ved diskusjonen i Norge akkurat nå og diskuterer hvordan ambivalens og kulturelle forskjeller innvirker på mulighetene til å framskaffe gode data om temaet. Deretter presenteres de foreliggende datasettene nærmere.

Ulike blikk på ekteskapet

I rapporten gjennomgås, som nevnt, to datasett som inneholder spørsmål om hvordan unge med innvandringsbakgrunn i Norge har funnet den personen de er gift med. Vi forsøker å trekke skiller mellom dem som har hatt stor innflytelse på hvem de gifter seg med, eller sier at de bestemte helt selv, og dem som har opplevd liten innflytelse eller sier at foreldrene traff beslutningen for dem. Dette er et svært følsomt felt. «Tvangsekteskap» er forbudt i Norge, og det finnes en rekke hjelpetiltak for unge som opplever ekstrem kontroll og (trussel om) tvangsekteskap, som vi går nærmere inn på nedenfor. Arrangerte ekteskap er likevel ikke forbudt, og mange argumenterer for at en viss form for «arrangement» og/eller foreldreinvolvering er å foretrekke framfor pardannelse basert kun på de umiddelbare følelsene til de to som danner par. Videre vil det være situasjoner der den enkelte treffer partneren uten noen form for tilrettelegging fra familiens side, men der foreldrenes aksept betyr mye. Også i kulturer som legger stor vekt på individets rett til å treffe egne valg, som den moderne norske, ønsker de aller fleste at familien deres skal akseptere og like den kjæresten de har valgt. Også mange personer i majoritetsbefolkningen vil føle oppriktig tvil om de har gjort et godt valg hvis nære familiemedlemmer misliker den nye partneren deres. Så når går «arrangement» over til å bli «tvang», og hvor går grensene for involvering fra familie og venner?

Våren 2011 gikk det en diskusjon om dette i *Aftenpostens* fredagsvedlegg *A-magasinet*, med utgangspunkt i en kommentar skrevet av Christine Koht (2011). Koht skrev blant annet: «Jeg har sans for arrangerte ekteskap. Ekteskap der flere enn to knallforelskede, unge og kåte verdensmestre har noe de skulle ha sagt. Der noen med vett og forstand og sterk omsorg for sin sønn eller søster bidrar når en av livets viktigste beslutninger skal fattes.» Koht hevder at hun selv fant sin partner «på indisk vis»: En god venninne satte henne i kontakt med kusinen sin, og dette resulterte i et varig forhold.

Uka etter fikk Koht, fortsatt i *A-magasinet*, støtte fra professor i psykologi, Frode Thuen. Thuen skrev blant annet:

«Men hva med å gi tips eller finne fram til aktuelle partnere? Er det en naturlig oppgave for familie og venner? Ja, gjerne det også. Jeg tror vi alle med fordel kan bli tydeligere og mer aktivt involvert når våre nærmeste etablerer parforhold, og vi kan alle bli mer lydhøre for hva andre tenker og tror når vi selv er forelsket. Her har vi noe å lære av «sikher, hinduer og muslimers datingtjenester», som Christine Koht formulerer det. Å løfte våre parforhold og samliv ut av privatsfæren og åpne for konstruktive innspill og korrektiver fra det sosiale nettverket rundt oss vil på mange måter kreve en mentalitetsendring og ny praksis» (Thuen 2011).

En tilsvarende refleksjon omkring fordelene med arrangerte ekteskap sto et par måneder senere på trykk i den britiske avisen *the Guardian* (Kennedy 2011). Artikkelforfatteren bodde i India som korrespondent og reflekterer i artikkelen over sin egen fascinasjon for «personlig»-annonsene i indiske aviser, som lot det framgå svært tydelig hva ekteskap handlet om: å knytte sammen familier med basis i praktiske forhold, kaste, religion og status. Samtidig gjennomgikk hun selv et kjærestebrudd mens hun var i India, og ble opptatt av hva som skal til for å etablere et varig og stabilt forhold. Hun begynte å se sin egen, tidligere, opptatthet av partnerens «politiske oppfatninger og klessmak» som et blindspor og reflekterte over at man kanskje kan kompromisse på disse tingene så lenge partneren har sentrale gode egenskaper, at han er «open-hearted and caring». Artikkelen avsluttes:

«When I met someone new in Delhi after four years there, I tried not to let my romantic side take over. I asked lots of questions, and talked about those things I'd always considered so pedestrian, such as life goals and plans... By the time I made the decision to leave India and move in with him after eight months, I felt like I knew him and where we were headed. It didn't feel nearly as rash as many of my relationship choices had in the past. Our marriage, when it happened two years ago, wasn't exactly arranged by our parents, but perhaps it's correct to say it was arranged by us» (Kennedy 2011).

Disse sitatene demonstrerer kanskje mer enn noe annet hvor tøyelig begrepet «arrangert ekteskap» er. Koht og Thuen bruker begrepet om å anbefale partnere til venner og familie eller legge til rette for at mennesker man tror vil passe sammen, møtes, og om å snakke med venner og familiemedlemmer hvis man mener at de er på vei inn i parforhold som ikke vil fungere. Ikke noe av dette er praksiser som er nye eller uvanlige i Europa, selv om terskelen for å «blande seg inn» kanskje har blitt noe høyere over tid. Kennedy knytter «arrangerte ekteskap» til det å lete etter en partner gjennom dating- eller kontaktsider på Internett og det å avklare noen grunnprinsipper og grunnverdier med partneren – finne ut av om man passer sammen – før man satser på forholdet. Med dette er «arrangement-begrepet» tøyd relativt langt: Det å finne partner via internettjenester har etter hvert blitt relativt vanlig, og det å bli kjent med

partneren og finne ut av om man har sammenfallende grunnverdier og mål i livet, er råd man vil få fra samlivsrådgivere også i Vesten.

Spørsmålet om modenhet, om forutsetningene for å gjøre gode valg for voksenlivet, vender ofte tilbake i diskusjonen om arrangerte ekteskap. Khanum (2008) presenterer dette argumentet i en diskusjon om tvangsekteskap: Foreldrene ønsker ikke å presse barna inn i en uholdbar situasjon og opplever heller ikke at de gjør dette. De mener selv at deres høyere alder, større livsvisdom og erfaring innebærer at de forstår barnas langsiktige interesser bedre enn barna selv gjør, og at barnas motstand bare understreker umodenheten deres. Her må vi også ta innover oss at det finnes dype kulturelle forskjeller i forståelsene av barndom og voksenliv, «modenhet» og «umodenhet». Alvi (2001, sitert i Bredal 2006:98) skriver for eksempel om hvordan kulturen i det rurale Punjab romantiserer barndommen som fri og bekymringsløs, mens voksenlivet er fullt av bekymringer og forpliktelser. I vestlig kultur forstås derimot barndommen som full av begrensninger, mens voksenlivet åpner for autonomi og selvrealisering. I Vesten er man dermed «moden» og «voksen» når man tar egne beslutninger, lever på egne premisser og tør å stå for de valgene man gjør, innenfor relativt vide rammer som primært gis av lovverket. I Punjab innebærer imidlertid «modenhet» at man legger bak seg den sorgløse barndommen og tar sitt ansvar for familie og slekt. «A marriage is not an individual decision with which only the self, limited to one body, would be concerned, but rather a duty, a condition for becoming a full person» (Alvi 2001, sitert i Bredal 2006:99).

Disse motsetningene går enda dypere, helt til kjernen av hva det innebærer å være et menneske i en sosial sammenheng. Dette er filosofisk grunnproblematikk som vi naturligvis ikke skal forfølge her, utover å påpeke at ulike kulturer innebærer svært ulike syn. Anja Bredal griper tak i formuleringen om at asiatiske kulturer setter «familiens interesser foran individets», som er en vanlig tolkning når kulturene ses med vestlige blikk. Dette blir misvisende, skriver hun, fordi det setter individet utenfor familien – «den mangler en forståelse av den *sammenhengen* mellom individene som er noe av det som *utgjør* familien» (Bredal 2006:94, uthevinger i original). Individene er ikke utenfor familien, de er en del av den og opplever seg selv som en del av en større helhet. På samme måte vil mange føle at familien er en del av dem selv. Det afrikanske begrepet «ubuntu» er kanskje relevant å trekke inn her: *Ubuntu* betyr «menneskelighet», men har dyptgripende konnotasjoner (Stjernø & Koma 2008). Disse uttrykkes blant annet i det (sørafrikanske) Xhosa-ordtaket «umuntu mgumuntu ngabantu» – «jeg er fordi vi er». Stjernø og Komas (2008:167) utlegning av dette er at mennesker bare kan være mennesker gjennom andre mennesker fordi mennesker lever gjennom andres hjelp og støtte. Ubuntu blir dermed et begrep for dyp solidaritet mellom mennesker som lever sammen og er avhengige av hverandre. Sett i en slik sammenheng blir dikotomien mellom individ og kollektiv hul – menneskene hører sammen, og uten kollektivet er man knapt et menneske.

Tvangsekteskap: det uakseptable ytterpunktet

Det kan argumenteres for at det skjer en oppmyking av holdninger knyttet til arrangerte ekteskap i Europa, samtidig som den tradisjonelle formen for arrangement i Asia og Afrika gjennomgår betydelige endringer. Dette innebærer likevel ingen aksept for ekstrem kontroll og tvangsekteskap. Tvangsekteskap er forbudt i Norge, og ekteskap inngått ved tvang er ikke gyldige. Dette er klart uttrykt i ekteskapsloven, § 1a, som lyder: «Kvinner og menn har samme rett til fritt å velge ektefelle. Ekteskap skal inngås av egen fri vilje og med eget samtykke». I samme lov heter det videre (§ 16): «Hver av ektefellene kan reise søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig dersom han eller hun er blitt tvunget til å inngå ekteskapet ved rettsstridig atferd. Dette gjelder uavhengig av hvem som har utøvd tvangen.» Et ekteskap som er inngått ved hjelp av vold eller trusler, er med andre ord klart ugyldig etter norsk lov, og hver av partene kan kreve å få ekteskapet annullert. Videre er det ulovlig å tvinge noen til å inngå ekteskap. Straffeloven § 22 andre ledd slår dette fast: «For tvangsekteskap straffes den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press eller annen rettsstridig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å inngå ekteskap. Straffen for tvangsekteskap er fengsel inntil 6 år. Medvirkning straffes på samme måte».

Samtidig foregår et relativt omfattende arbeid for å hjelpe unge som opplever at de står i fare for å bli utsatt for tvangsekteskap. Regjeringen lanserte i 2007 en fireårig handlingsplan mot tvangsekteskap, som inneholder 40 konkrete tiltak (BLD 2010). Tiltakene dreier seg i stor grad om bedre samarbeid mellom ulike relevante etater, bedre rutiner og å øke kunnskapsnivået i de ulike hjelpeetatene og i befolkningen generelt.

Et sentralt tiltak i handlingsplanen er å etablere stillinger for minoritetsrådgivere ved videregående skoler og integreringsrådgivere på ambassader i land der tvangsekteskap forekommer (IMDi, 2011). Minoritetsrådgiverne og integreringsrådgiverne er tilknyttet Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), men har sitt daglige arbeid ute på skolene eller i ambasadene. Hovedoppgaven til minoritetsrådgiverne er å bidra med konkret rådgivning og oppfølging av enkeltelever i saker som gjelder tvangsekteskap og relatert problematikk, og å danne elev- og foreldrenettverk med tanke på å forebygge tvangsekteskap. Videre skal minoritetsrådgiverne jobbe for å bedre kompetansen på sine arbeidsplasser, utvikle rutiner for forebygging og håndtering av ekstrem kontroll og tvangsekteskap og bidra til tettere samarbeid mellom skolen og det offentlige hjelpeapparatet og frivillige organisasjoner i arbeid med konkrete saker. Integreringsrådgivernes oppgave er å formidle informasjon: øke kompetansen om tvangsekteskap og andre familierelaterte spørsmål ved utenriksstasjonene, øke kompetansen om opprinnelseslandet i forvaltningen i Norge og formidle informasjon om Norge for personer som vurderer opphold i landet, herunder informasjon om ekteskaps- og familiemønster og om lovgivning på det familiepolitiske området.

I tillegg til minoritetsrådgivere og integreringsrådgivere finnes et kompetanseteam mot tvangsekteskap. Dette dekker hele landet og består av representanter for Barne-

ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Politidirektoratet (POD), Utlendingsdirektoratet (UDI) og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Kompetanseteamet gir råd, veiledning og assistanse til førstelinjetjenesten i arbeidet med konkrete saker som omhandler tvangsekteskap eller andre former for æresrelatert vold og kontroll (IMDi 2011).

Tvangsekteskap er forbudt, og norske myndigheter søker å opprette hjelpeinstanser der ungdom kan henvende seg hvis de utsettes for ekstrem kontroll eller trusler om tvangsekteskap. Politikken er klar – men det kan være vanskelig å trekke en klar grense mellom et arrangert ekteskap og et tvangsekteskap. Når går foreldrenes forslag over til å være mas, mas over til å være press, press til å være tvang? Kvalitative intervjuer (f.eks. Bredal 2006) viser at man ikke nødvendigvis må ty til trusler og vold for å utøve sterkt press: Presset kan for eksempel være å gi ungdommen og hans/hennes «trass» skyld for at mor gråter, eller at far har helseproblemer. Dette er noe av det problematiske i dette feltet: Det lar seg neppe gjøre å trekke en klar grense mellom «arrangerte ekteskap» – som kan være fint og kanskje ikke betyr noe annet enn at man tar seg tid til å bli kjent før man stuper inn i forholdet – og tvangsekteskap, som oppfattes som udelte negativt og innebærer trusler og overgrep. Det er en utfordring å finne gode begreper å begi seg inn i dette spenningsfeltet med.

Begrepsmangel som metodeproblem

Ulike begreper har ulike betydninger for ulike mennesker i ulike sammenhenger, og ulike kulturer knytter ulike egenskaper og verdier til det å være et voksent menneske i en sosial sammenheng. Disse tingene mangler vi, som Bredal (2006:94) påpeker, et språk for. Dette er et åpenbart problem når vi forsøker å undersøke disse fenomenene gjennom en kvantitativ undersøkelse. Det er en klassisk kritikk mot den kvantitative tilnærmingen at både spørsmålene og svarkategoriene er forhåndsdefinerte av forskerne. Altså presser forskerne sin virkelighetsforståelse på respondentene. Denne kritikken virker lite påtrengende hvis spørsmålene er av typen «Hvilket parti stemte du på ved siste stortingsvalg?» eller «Hvor mange rom er det i boligen din?», men her skal vi analysere et spørsmål som «Hvor stor innflytelse hadde du på valget av ektefelle? Svært stor, stor, liten eller ingen?» Både «innflytelse» og «valg» er verdiladete ord, noe respondentene vil være meget klar over. Enda mer problematisk blir det kanskje hvis respondenten har bakgrunn fra et asiatisk eller afrikansk land og forholder seg til hjemlandets kultur, da vil spørsmålet virke meningsløst. Ekteskapsinngåelsen angår kollektivet, kollektivet tar en beslutning som kan være god eller mindre god, den enkeltes personlige innflytelse over beslutningen er av mindre betydning. «Innflytelse» kan også bety mange ting, og om man vurderer sin egen innflytelse som stor eller liten, kan avhenge av hva man anser som vanlig i denne sammenhengen.

Et tilleggsproblem vi må ha i bakhodet gjennom denne studien, er at undersøkelsene er gjennomført i Norge, og at respondentene er bosatt her. Undersøkelsene vi ser på, er gjennomført i 2006 og 2008, altså på tidspunkter da arrangerte ekteskap og tvangsekteskap hadde vært relativt høyt oppe på den politiske dagsordenen i flere år. Tvangsekteskap er klart ikke akseptert i Norge, og mange uttrykker også negative holdninger til arrangerte ekteskap generelt. Begrepene «tvangsekteskap» eller «arrangerte ekteskap» er ikke brukt i noen av studiene, men vi må anta at spørsmålene har gitt disse assosiasjonene. Det er en generell erfaring at spørsmål som forskerne har ansett som nøytrale, og som oppleves som nøytrale av de fleste respondentene, oppfattes som krenkende eller invaderende av andre. Det er fare for at respondenter fra land i Asia og Afrika har fått «piggen ut» da de fikk spørsmål om hvordan ektefellen deres ble valgt: «De lurer egentlig på om jeg er tvangsgiftet, for det tror jo nordmenn at vi asiater/afrikanere driver med.» Dette kan ha påvirket svargivningen og fått respondentene til å betone sterkt hvor stor innflytelse de hadde – eller til å avvise spørsmålet og nekte å svare.

Endelig støter vi på et mer generelt metodeproblem, nemlig respondentenes ønske om å formidle en livshistorie som gir mening for dem selv. Dette dreier seg ikke (bare) om at de ønsker å gjøre et bestemt inntrykk på intervjueren, men snarere om hvordan de tenker tilbake på sitt eget liv. Undersøkelsene vi bruker, spør folk som ofte har vært gifte i mange år om hvordan ekteskapet deres kom i stand. Utfallet over tid kan påvirke hvordan man tolker hendelser i fortiden: «Jeg protesterte som bare det da foreldrene mine valgte henne, men det var fordi jeg var en umoden guttunge – foreldrene mine gjorde rett i å ikke legge vekt på det.» Eller: «Jeg protesterte ikke, men det var fordi jeg egentlig ikke skjønte hva ekteskap var. Foreldrene mine burde skjønt det og bremsset litt ned.» Den opprinnelige protesten, eller samtykket, omtolkes i lys av hvordan ekteskapet ble. Og hvordan svarer en person som ikke ble spurt overhodet da ektefellen ble valgt, som uten protester giftet seg med foreldrenes utvalgte, men som i forkant av bryllupet tenkte at ekteskapet ikke ville ha blitt noe av hvis hun hadde protestert? Hvis ekteskapet har vært godt, vil denne personen kanskje uttrykke at hun hadde «stor innflytelse» – hun hadde (en teoretisk) vetorett, men brukte den ikke. Har ekteskapet vært mindre godt, vil hun kanskje tenke at muligheten til å protestere bare var en drøm, og at hun faktisk ikke hadde noen innflytelse.

Kort sagt er det en del metodeproblemer knyttet til dette prosjektet, som har sammenheng både med mangelen på gode begreper, uklarhet om hva begreper betyr, ulike kulturelle fortolkningsrammer og problemet med å analysere begivenheter som ligger langt tilbake i tid (se også Rude-Antoine 2005). Dette kommer vi ikke utenom. Vi forsøker å håndtere problemene gjennom å «minne om dem» gjennomgående i rapporten og gjennom å være mest mulig omhyggelige med å presisere hva respondentene egentlig har sagt. Dette medfører den ulempen at framstillingen kan virke unødig omstendelig: En del steder skriver vi for eksempel om «personer som formidler at de hadde mindre enn svært stor innflytelse over valget av ektefelle». Vi håper at denne omstendelige

skrivemåten ikke blir et irritasjonsmoment, men fungerer som en gjennomgående påminning om hvor vanskelig det er å få presis kunnskap om de temaene vi diskuterer.

Data

Undersøkelsen baserer seg på to kvantitative undersøkelser. Den ene er Statistisk sentralbyrås tilleggsundersøkelse til *Levekårsundersøkelsen blant unge med innvandrerbakgrunn 2006*. Dette er en tilleggsundersøkelse til den foreløpig siste av to levekårsundersøkelser blant innvandrere, den første ble gjennomført i 1996 (Blom 1998; Blom & Henriksen 2008). Tilleggsutvalget omfattet personer som hadde innvandret før de var seks år gamle, og norskfødte med to innvandrerforeldre. Utvalget til *Levekårsundersøkelsen blant unge med innvandrerbakgrunn* ble trukket blant de innvandrergruppene der det fantes flest personer i målgruppene, nemlig ungdom med bakgrunn fra Pakistan, Tyrkia og Vietnam. Dette er tre innvandrergrupper som er godt etablerte i Norge. Personene i undersøkelsen var i alderen 16–24 år. Intervjuene ble gjennomført i perioden februar 2006–april 2007 (Gulløy 2008). I utgangspunktet ble det trukket 500 personer med bakgrunn fra hvert av landene. Intervjuer ble gjennomført med 362 personer med bakgrunn fra Vietnam (svarprosent 74), 277 med bakgrunn fra Tyrkia (svarprosent 58) og 231 med bakgrunn fra Pakistan (svarprosent 50) (op.cit.). Frafallet var størst i den eldste aldersgruppen, 20–25-åringene. Dette var særlig framtrædende blant dem fra Pakistan. Resultatene fra *Levekårsundersøkelsen blant unge med innvandrerbakgrunn* er dokumentert blant annet hos Løwe (2008) og Daugstad (2009).

Den andre undersøkelsen som benyttes, er Fafos *Undersøkelse om familiepraksis og likestilling i innvandrede familier*. Målgruppen for denne undersøkelsen var mellom 20 og 55 år. Det ble trukket seks utvalg av personer med bakgrunn fra Iran, Irak, Vietnam, Pakistan og Norge. I tillegg ble alle norskfødte over 20 år med pakistanske foreldre forespurt om å delta i undersøkelsen – i 2008 var dette fortsatt en så liten gruppe at det var mulig å kontakte alle. Utvalgene ble trukket slik at det var en jevn fordeling av kvinner og menn i alle underutvalgene. Spørreskjemaet ble oversatt til respondentenes morsmål, og intervjuene ble foretatt på det språket respondentene foretrakk. På denne måten unngikk man å miste respondenter på grunn av språkproblemer. I alt ble det gjennomført 1812 intervjuer, nokså jevnt fordelt med 300 personer fra hvert underutvalg (312 fra Iran). Intervjuene ble gjennomført våren 2008. Undersøkelsen, inkludert hovedresultatene, er beskrevet hos Kavli og Nadim (2009).

De to undersøkelsene har rettet seg mot ulike aldersgrupper. Dette vil gjenspeiles i analysene: Fafo-undersøkelsen muliggjør sammenligninger mellom ulike aldersgrupper, noe som ikke lar seg gjøre i SSB-undersøkelsen. Vi har også valgt å *ikke* avgrense Fafo-undersøkelsen til å se på respondentene under 24 år, rett og slett fordi utvalget da blir for lite. «Unge» defineres i Fafo-undersøkelsen som respondenter under 34 år.

Et annet poeng som er verdt å merke seg, er at denne rapporten gjennomgående bruker uvektede data. Dette innebærer at en del av tallene fra SSB-undersøkelsen ikke kan sammenlignes direkte med tallene i SSBs publikasjoner, fordi Statistisk sentralbyrå gjennomgående bruker vektete data i sine analyser. Vektene kompenserer for utvalgs-skjevheter, slik at de faktiske nettoutvalgene blir mer like befolkningen med hensyn til landbakgrunn (Daugstad 2009). I denne rapporten skal vi studere et lavfrekvent og til dels tabubelagt fenomen, der det er vanskelig å tolke mønstrene i svarene og enda vanskeligere å si noe om representativitet. Vi velger derfor å jobbe med de originale datafilene, uten å veie svarene. Dette gjør det også lettere å diskutere de to undersøkelsene mot hverandre, siden det ikke er utarbeidet vektorer for Fafos undersøkelse.

Det er en del begrensninger i det foreliggende datamaterialet som innebærer at det ikke er mulig å trekke svært bastante konklusjoner om de temaene som omtales. Et generelt problem er at det er svært vanskelig å si noe om årsak-virkning-forhold. Hvis det viser seg at personer som har opplevd mindre grad av autonomi, lever i forhold med en svært kjønnskonservativ arbeidsdeling, er ikke dette nødvendigvis en konsekvens av måten ekteskapet ble inngått på. Det kan være at personer som kommer fra grunnleggende konservative familier, oftere enn andre opplever at foreldrene ønsker å spille en aktiv rolle i deres valg av ektefelle, og at de, så snart de er gift, viderefører familiens tradisjonelle arbeidsdeling. Tilsvarende, om det viser seg at de som har opplevd mindre autonomi, oftere har lav utdanning, kan vi ikke konkludere med at høyere utdanning vil redusere omfanget av foreldreinnblanding i ungdoms ektefellevalg. Det kan hende at ungdom i familier med svært sterke normer for ekteskap og seksualitet blir gifte svært tidlig, og at familiene aktivt motarbeider at de skal gå videre med utdanning. Sammenhengene mellom måten man velger ektefelle på, holdninger og tradisjoner i familien og den enkeltes innarbeidede verdier og normer er komplekse. Dette prosjektet kan ikke gi inngående kunnskap om disse sammenhengene, men kan si noe om hvordan ulike forhold samvarierer.

Gangen i rapporten

I neste kapittel presenteres en oversikt over eksisterende forskning om ekteskapsinn-gåelse blant personer med bakgrunn fra samfunn der arrangerte ekteskap er vanlige. Denne trekker veksler både på norsk og internasjonal forskning. I kapittel 3 forsøker vi å si noe om hva som kjennetegner unge voksne som opplever at foreldrene engasjerte seg sterkt i partnervalget deres, og hvordan disse eventuelt skiller seg fra andre i samme alderskategori. Kapittel 4 tar opp hvordan livene blir for personer i Norge som opplever at foreldrene har valgt ektefelle for dem, og gjennomgår sentrale levekårsvariabler samt data om holdninger til arbeidsdeling og likestilling. Kapittel 5 oppsummerer funnene og gir noen forslag til videre forskning.

2 Hva vet vi om autonomi og partnervalg blant norsk minoritetsungdom?

«De hadde migrert på grunn av dårlig økonomi og dårlige levekår, men de hadde aldri planlagt å bli en del av skikkene i det nye landet. Tvert imot; de la opp strategier for å hindre at avkommet ble påvirket av landet de bodde i. Ungdommene, som lett ble en del av samfunnet rundt seg, betalte regningen for familiens valg».

Dette sitatet er fra *Den tredje søsteren*, en norsk krimroman fra 2010 (Bjøranger 2010). Temaet for romanen er tvangsekteskap: om norsk-pakistanske Nadia og hennes to søstre, som blir hindret av familien i selv å velge hvem de vil leve sammen med. Nadias søstre blir myrdet, mens Nadia selv må kjempe en kamp for å være sammen med sin norske kjæreste.

Romanens forfatter, Terje Bjøranger, var i fire år leder for UDIs kompetanseteam mot tvangsekteskap og æresrelatert vold og baserer framstillingen i boka på egne erfaringer fra feltet. I boka er det langt på vei dette bildet som tegnes opp: Tvangsekteskap er et resultat av æreskultur – der familiens ære går foran individets ve og vel. Denne kulturen er en direkte import fra Pakistan. De unge som vokser opp i Norge, ønsker i utgangspunktet ikke å være en del av denne kulturen, men blir tvunget inn i den av de eldre.

Stemmer denne framstillingen med forskningen på feltet? Hvor mye vet vi om autonomi når det gjelder partnervalg blant norsk minoritetsungdom, og om årsakene til de ulike måtene å finne partner?

Kvantitative studier

I Norge er det gjort få kvantitative studier av autonomi og partnervalg blant minoritetsungdom. Det ene datasettet som blir analysert i denne rapporten, ble første gang publisert i en Fafo-rapport i 2008 (Kavli & Nadim 2008). Den viste at det er store forskjeller mellom personer med pakistansk bakgrunn på den ene siden og personer med irakisk, iransk og vietnamesisk bakgrunn på den andre. Mens et stort flertall av innvandrere med bakgrunn fra Iran, Irak og Vietnam traff beslutningen om hvem de skulle gifte seg med selv, var det blant innvandrere med bakgrunn fra Pakistan et stort flertall som oppga at foreldrene hadde tatt beslutningen. Imidlertid viste denne rap-

porten en stor generasjonsforskjell: Blant de norskfødte med pakistanske foreldre var det et klart flertall som traff beslutningen selv – 51 prosent blant jenter og 73 prosent blant gutter.

Når det gjelder utbredelsen av tvangsekteskap, er det ikke gjort noen kvantitative studier i Norge. Materialet til Kavli og Nadim inneholdt ikke spørsmål om tvang når det gjaldt ekteskapet. Men respondentene kunne velge mellom å krysse av for at «Foreldrene dine traff beslutningen, men lyttet til hva du mente» eller «Foreldrene dine traff beslutningen». Det er rimelig å anta at det i gruppen som krysset av for at «Foreldrene dine traff beslutningen», er en del som har opplevd tvang i forbindelse med ekteskapsinngåelsen. Blant de norskfødte med pakistanske foreldre er det 13 prosent av kvinnene og 11 prosent av mennene som oppgir at foreldrene traff beslutningen uten å lytte til hva de mente. Men hvor stor andel av disse som selv har opplevd dette som tvang, er det vanskelig å si noe om.

Kilder i hjelpeapparatet forteller at det også er andre minoritetsgrupper der tvangsekteskap forekommer, blant annet hos kurdere, somaliere og afghanere. Disse gruppene var ikke representert i Fafos rapport, og vi kan derfor ikke anslå noe om hvilke mønstre som viser seg når det gjelder ekteskapsinngåelse.

Ettersom det ikke er gjort mange kvantitative studier på dette i Norge, kan det være fruktbart å sammenligne med studier som er gjort i andre land. Mellom 1997 og 2001 finansierte EU en stor sammenlignende studie i åtte europeiske land – EFFNATIS ('Effectiveness of National Integration Strategies for Children of International Migrants'), om barn av innvandrere til Europa fra utvalgte innvandrergupper. I boka *Children of International Migrants in Europa: Comparative Perspectives* beskriver sosiologene Roger Penn og Paul Lambert funnene, blant annet når det gjelder ekteskapsmønstre (Penn & Lambert 2009:147–153). De beskriver stor variasjon mellom de ulike etniske gruppene. Blant fransk ungdom med bakgrunn fra Maghrib (Marokko, Algerie og Tunisia) var det så godt som ingen som giftet seg arrangert, alle valgte ektefelle selv. Det var også mange som giftet seg utenfor egen gruppe. Det samme var tilfellet blant tysk ungdom med bakgrunn fra det tidligere Jugoslavia, både kristne og muslimer. Blant tysk ungdom med bakgrunn fra Tyrkia var det noen få som giftet seg arrangert, men dette var et lite mindretall – den store majoriteten valgte selv hvem de skulle gifte seg med.

Det store unntaket var britisk ungdom med bakgrunn fra det indiske subkontinentet, enten India eller Pakistan. Blant ungdom med bakgrunn fra Pakistan giftet det store flertallet seg arrangert, mens et mindretall valgte selv. Blant ungdom med bakgrunn fra India var det også flere som giftet seg arrangert enn som valgte selv, men overvekten i forhold til arrangert ekteskap var mindre hos dem.

Arrangerte ekteskap har vært normen i både Maghrib, Tyrkia og det indiske subkontinentet. Slik sett er det overraskende at det er så stor forskjell på ekteskapsmønsteret for ungdom med bakgrunn fra Tyrkia og Pakistan, for eksempel. Penn og Lambert

(2009) gjør ikke detaljerte analyser av datamaterialet ut fra faktorer som utdanning og inntekt når det gjelder partnervalg. Men de antyder noen forklaringer. Dels kan det dreie seg om seleksjon av innvandrere. Innvandrerne fra Maghrib til Frankrike har sannsynligvis hatt et høyere utdanningsnivå enn det som var vanlig i Maghrib, og kan derfor ha hatt med seg mer individualistiske holdninger. Det samme er tilfelle med tyrkiske innvandrere i Tyskland, som i stor grad har kommet fra de mer moderniserte og sekulære delene av det tyrkiske samfunnet. Mange av innvandrerne til Storbritannia fra India og Pakistan har derimot hatt bakgrunn fra landsbygda.

Forfatterne antyder også at noen av forskjellene kan skyldes de nasjonale modellene for integrasjon i ulike europeiske land: Mens Frankrike tradisjonelt la stor vekt på assimilering, tillot Storbritannia større grad av kulturelt mangfold, og ekteskap har blitt ansett som noe som utelukkende tilhører privatsfæren. Det kan ha gjort det lettere for innvandrere i Storbritannia å opprettholde ekteskapsmønsteret fra opprinnelseslandet.

Funnene fra EFFNATIS-undersøkelsen bekreftet funnene i en stor kvantitativ undersøkelse fra Storbritannia fra 1997 (Modood et al. 1997) som viste at det blant innvandrere fra det indiske subkontinentet var betydelig høyere andel arrangerte ekteskap enn i andre innvandrergrupper. Samtidig viste studien at det skjedde et generasjonsskifte: I de yngre gruppene var det mindre vanlig med arrangerte ekteskap. Studien viste også at utdanning og kjønn hadde betydning: Flere kvinner enn menn oppga at foreldrene hadde bestemt hvem de skulle gifte seg med, og det var også lavere frekvens av arrangerte ekteskap blant dem med høy utdanning.

Disse europeiske studiene synes altså å vise noenlunde det samme bildet som Fafo-rapporten til Kavli og Nadim, at innvandrere med bakgrunn fra Pakistan har større andel arrangerte ekteskap og mindre autonomi når det gjelder partnervalg enn andre grupper. Samtidig bekreftes også andre funn i Fafo-rapporten: at flere menn enn kvinner opplever autonomi når det gjelder partnervalg, og at det skjer et generasjonsskifte: De yngre generasjonene opplever mer autonomi enn foreldregenerasjonen.

I Danmark ble det nylig utgitt en rapport om sosial kontroll hos dansk minoritetsungdom (Als Research 2011). Denne rapporten viste en annen tendens enn de andre europeiske studiene, der nye generasjoner opplevde større frihet til å velge ektefelle: Blant «etterkommerne», altså unge født i Danmark av innvandrerforeldre, var det 58,9 prosent som oppga at de i «meget høy grad» hadde innflytelse på framtidig valg av ektefelle. Blant innvandrerungdom var det flere – 61,8 prosent – som sa det samme. En sannsynlig forklaring på dette er imidlertid at disse tallene ikke er kontrollert for etnisitet: Gruppene av «etterkommere» har sannsynligvis en annen etnisk komposisjon enn gruppene av «innvandrere».

Kvantitative anslag om tvangsekteskap

Når det gjelder tvangsekteskap, er det ikke gjort noen kvantitative studier i Europa som kan si noe om det totale omfanget. Europarådet ga i 2005 ut en rapport der de sammenlignet lovgivningen og den politiske tilnærmingen til tvangsekteskap i alle medlemslandene (Rude-Antoine 2005). Men rapporten kunne ikke si noe om hvor utbredt tvangsekteskap faktisk er: «At best we can draw on a few small-scale studies and anecdotal information» (op. cit. 22). Mangelen på kvantitative studier skyldes delvis at dette er et område der det er vanskelig å innhente informasjon. Det kan være sensitivt å oppgi at man har giftet seg på grunn av tvang. I tillegg er ikke dette noe som kan hentes ut av registerdata, både fordi en del tvangsekteskap er uoffisielle, og fordi tvangselementet ikke er noe som registreres noe sted.

Det har imidlertid blitt gjort noen anslag. I Frankrike har tallet «70 000» versert noen år, blant annet fordi offisielle myndigheter etter en stund plukket det opp. Tallet er imidlertid ikke basert på forskning og stammer fra en kampanje fra 2002 i regi av organisasjonen GAMS (Women's Group for the Abolition of Genital Mutilation) (op. cit. 23). Med tanke på at EFFNATIS-surveyen viste at arrangerte ekteskap på ingen måte var normen blant fransk ungdom med bakgrunn fra Maghrib – den største franske innvandrerguppen – kan det være grunn til å ta dette tallet med en klype salt.

I Tyskland og Storbritannia er det imidlertid blitt gjort studier som anslår hvor mange saker som omhandler tvangsekteskap som når hjelpeapparatet eller de frivillige organisasjonene jobber med tematikken. Disse tallene sier altså ikke noe om det totale antallet: Mange tvangsekteskap når antakelig aldri hjelpeapparatet, og en del av sakene som når hjelpeapparatet, blir løst og ender ikke med tvangsekteskap. En britisk rapport anslo at det hvert eneste år var mellom 5000 og 8000 mennesker som søkte hjelp i forbindelse med tvangsekteskap (Kazimirski et al. 2007). De fleste av disse hadde indisk eller pakistansk bakgrunn. En rapport utarbeidet for det tyske familiedepartementet viste at det i 2008 var 3443 mennesker som søkte hjelp i det offentlige hjelpeapparatet i forbindelse med tvangsekteskap (Mirbach et al. 2011). De fleste av disse hadde tyrkisk bakgrunn.

I Storbritannia er det også gjort noen studier som ikke er av stort omfang, men som likevel nærmer seg det kvantitative. En forskningsgruppe ved University of Bristol laget i 2007 en rapport for det britiske innenriksdepartementet der de dels skulle undersøke hva som økte faren for tvangsekteskap, dels hvilke tiltak som kunne hindre forekomsten av tvangsekteskap (Hester et al. 2007). De intervjuet en rekke kvinner og menn som hadde vært gjennom tvangsekteskap, religiøse og politiske ledere med kjennskap til tematikken og representanter for grupper som jobbet med mennesker i faresonen. I sitt materiale identifiserte de flere ulike årsaker til at tvangsekteskap forekom. Tvangsekteskap kunne med andre ord ikke reduseres til én risikofaktor. Likevel var det noen mønstre som gikk igjen. En vanlig faktor var kontroll over seksualitet: Flere kvinner, og én mann, hadde opplevd at familien tvang dem til å gifte seg fordi de hadde hatt

seksuelle eller romantiske relasjoner som familien ikke mente var passende, eller at familien mente de sto i fare for å havne i slike relasjoner. Noen av informantene i studien var homofile eller lesbiske og var av den grunn blitt tvunget av familien til å gifte seg. En annen vanlig faktor var innvandring: Flere av informantene ble tvunget til å gifte seg enten fordi det ville skaffe opphold til en bekjent eller slektning av familien som befant seg i opprinnelseslandet, eller fordi de selv levde i opprinnelseslandet og slik ville få mulighet til å migrere til Storbritannia, noe familien anså som fordelaktig. En tredje faktor som økte sjansen for tvangsekteskap, var dødsfall hos foreldre: Flere av kvinnene hadde opplevd at moren presset dem til å gifte seg etter at faren døde. Det var blant annet fordi faren hadde skaffet husholdet inntekt og moren derfor ønsket en ny «mann i huset» som kunne ta ansvar.

Fagpersonene som forskerne pratet med, nevnte også ulike strukturelle faktorer som de mente økte sjansen for tvangsekteskap. Hjelpetilbudet var ofte mangelfullt, og mange av dem som ble tvangsgiftet, visste ikke hvor de skulle henvende seg. I tillegg var det en vanlig oppfatning at mange muslimer opplevde samfunnsklimaet som fiendtlig innstilt overfor islam og muslimer. Dette kunne føre til motreaksjoner der det ble viktig å verne seg mot det man opplevde som et fiendtlig storsamfunn – noe som i ekstreme tilfeller kunne lede til tvangsekteskap.

Kjærlighetsekteskap, arrangerte ekteskap, tvangsekteskap

Hva sier den kvalitative forskningen som er gjort i Norge? Anja Bredal ved Institutt for samfunnsforskning (ISF) er den i Norge som har jobbet grundigst over tid med spørsmål knyttet til partnervalg og autonomi blant minoritetsungdom. I hennes doktoravhandling, *Vi er jo en familie*, hadde hun dybdeintervjuet 22 kvinner og menn om deres opplevelser og historier knyttet til ekteskap og partnervalg (Bredal 2006). I en senere rapport intervjuet hun 29 gutter og unge menn som hadde vanskelige familieforhold, for å undersøke deres erfaringer blant annet knyttet til tvangsekteskap (Bredal 2011).

I både doktoravhandlingen og rapporten knytter hun familieforhold i minoritetsgrupper til begreper som patriarkat og kollektivismen – selv om hun nyanserer og problematiserer disse begrepene og bestreber seg på å la informantenes egne erfaringer styre framstillingen. I den norske majoritetskonteksten blir partnervalg ofte forstått som noe som bare angår den enkelte, gjerne i sammenheng med et romantisk kjærlighetsideal der det å inngå et ekteskap eller et forhold betinges av at de rette følelsene er på plass. Vi kan omtale det som idealet om kjærlighetsekteskapet. I en del land, ofte i samfunn der staten er svak, er slektskapsgruppen viktig. Der er normen gjerne arrangerte ekteskap: Det vil si at foreldre eller slektsgruppen arrangerer ekteskapet for de unge og finner en passende partner. Ekteskapet er ikke her noe som bare angår de unge selv, men det angår også familien eller slektskapsgruppen som helhet. Derfor er også ekteskap mellom slektninger – søskenbarn eller tremenninger – vanlig i en del

slike kollektivistiske kulturer, ettersom ekteskap innad i slekta kan gjøre at ressurser ikke forsvinner ut av familien.

Det har vært vanlig å si at i slike kulturer kommer kollektivets interesser foran individets. Det er en slik forståelsesramme som preger krimromanen *Den tredje søsteren* som vi refererte til innledningsvis i dette kapitlet. Foreldre og slekt vil noe, mens de unge vil noe helt annet – de vil leve på den «norske» måten og gå inn i forhold ut fra egenvilje og romantiske følelser. Individets og kollektivets interesser er adskilte – det ene må per definisjon gå på bekostning av det andre. Men i doktoravhandlingen sin viser Bredal at denne framstillingen ikke er dekkende. Mange unge opplever sine ønsker og behov som sammenvevde med kollektivet. De er selv en del av kollektivet – «vi er jo en familie» – og derfor opplever de at kollektivets interesser er en del av dem selv (Bredal 2006). Det vil si at en vanlig majoritetsnorsk forståelseshorisont – der foreldremedvirkning ved ekteskapsinngåelse ofte vil forstås som negativt – ikke nødvendigvis samsvarer med opplevelsen minoritetsungdom selv kan ha.

Bredal beskriver et mangfold av praksiser når det gjelder grad av innflytelse hos de unge når det gjelder hvem de ender opp med. Bredal viser til forskerne Mary Stopes-Roe og Raymond Cochrane (1990:30ff), som laget en firedelt typologi for arrangerte ekteskap:

- *Tradisjonelt mønster*, som innebærer at foreldre og eldre slektninger velger en ekteskapspartner, uten å konsultere de unge – som ikke møtes før bryllupet
- *Modifisert tradisjonelt mønster*, som innebærer at den unge har en effektiv innflytelse, men begrenset til kandidatene foreldrene har valgt ut
- *Kooperativt tradisjonelt mønster*, som innebærer at foreldrene og den unge samarbeider om å velge ekteskapspartner. Men foreldrenes aksept er avgjørende.
- *Selvtendig/uavhengig prosess*: Her står den unge selv for utvelgelsen. Men ofte vil den unge håpe og forvente at foreldrene blir fornøyde, og ta det med i betraktning (Stopes-Roe & Cochrane 1990, sitert i Bredal 2006:76–77).

Denne typologien viser at todelingen arrangerte ekteskap / kjærlighetsekteskap er for enkel. Også innenfor det som kalles arrangerte ekteskap, finnes det et mangfold. Blant annet kan man skille mellom utvelgelsesprosessen – hvem som finner fram til aktuelle kandidater – og det å ta stilling til og eventuelt akseptere kandidatene.

Bredal påpeker at denne typologien imidlertid ikke fanger inn graden av tvang eller hvorvidt de unge var enige i foreldrenes beslutning. De sakene som har fått mest oppmerksomhet i den norske offentlige debatten, er ofte saker som omtales som tvangsekteskap – der den unge blir tvunget av foreldrene til å gifte seg. Ut fra denne typologien kan man forstå tvangsekteskap som en type arrangerte ekteskap der de unge ikke gir sin tilslutning til foreldrenes foretrukne kandidat, men der foreldrene tvinger sin vilje gjennom med ulike typer pressmidler. Flere forskere har påpekt at overgangen kan være flytende mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap. Når blir noe tvang?

Hvis en person aksepterer en partner utelukkende for å gjøre foreldrene fornøyde, kan ikke det også kalles en form for tvang?

Gutter, jenter og ære

Alle de kvantitative studiene viste at kjønn har noe å si i gruppene der arrangerte ekteskap utgjør normen. Både menn og kvinner opplever arrangerte ekteskap, og både menn og kvinner opplever varierende grad av autonomi når det gjelder partnervalg. Men i grupper der arrangerte ekteskap er vanlig, er mønsteret at flere gutter enn jenter opplever at de er frie til å velge partner selv. Hvorfor?

Kollektivistiske kulturer knyttes ofte til begrepene ære og skam. Ære er noe som forbindes med slekta eller familien som helhet, ikke bare med den enkelte. «Den kollektive æren er primært forbundet med sosial anseelse», skriver Bredal, «en ytre komponent forankret i omgivelsenes vurderende blikk» (Bredal 2011:20). Det handler altså ikke om det indre, men om det ytre – hvordan andre vurderer en selv eller gruppen man tilhører. En sentral del av æreskulturen handler om kvinnens seksuelle ærbarhet. Det er en kollektiv oppgave å passe på at kvinners gode rykte ivaretas. Informantene i Bredals rapport om unge menn og tvangsekteskap viser at slike normer er høyst levende blant norsk minoritetsungdom. En av informantene, Kamran, svarer slik når forskeren spør ham hva han hadde gjort hvis han hadde sett søsteren sin sammen med en gutt:

«Hadde jeg sagt det til moren min, hadde søstera mi kanskje fått sparken hjemmefra. Hun ville ikke fått lov til å bo der lenger for at det er sånn ... Det er liksom skam på en måte, ikke sant. Det er kulturen som sier at jentene skal være jomfruer før de gifter seg. Og sånn skal det være.» (Bredal 2011:69)

En mulig forklaring på at flere menn opplever frihet i partnervalg, kan derfor være ærelementet: Kvinners seksualitet – og partnervalg – er viktigere for familiens og kollektivets ære enn guttenes partnervalg. Samtidig viser Bredals rapport at også mange gutter og menn møter sterke forventninger om hvordan de skal oppføre seg, og at også de kan bli tvunget inn i ekteskap mot sin vilje. Flere gutter enn jenter opplever en viss frihet til å inngå seksuelle eller romantiske relasjoner *før* de gifter seg. Men så kan det komme et punkt der foreldrene forventer at de skal gifte seg med en akseptabel partner. Tvangsekteskap – og mer generelt grad av autonomi når det gjelder partnervalg – er altså noe som angår både menn og kvinner, selv om det er flere kvinner enn menn som opplever å bli tvunget inn i ekteskap.

Partner fra opprinnelseslandet – et uttrykk for tvang?

I den norske offentlige debatten blir «henteekteskap» – altså der en person bosatt i Norge gifter seg med en person bosatt i opprinnelseslandet, og der paret deretter boset-

ter seg i Norge – ofte assosiert med tvangsekteskap eller et ønske fra storfamilien om at familiemedlemmer skal få mulighet til å migrere til Norge. Organisasjonen Human Rights Service (HRS), og frontpersonen Hege Storhaug, beskrev det slik i rapporten *Human Visas*:

«The story of a Norwegian immigrant family [...] shows us the human faces behind these statistics. It is an appalling account of exploitation, imprisonment, and force – and of the grim reality of ‘family reunification’: cousins being forced to wed each other. The motive for these coerced marriages? To secure visas to the West – and to reinforce ‘traditional values’, such as the oppression of women and the denial of religious freedom» (Storhaug 2003).

Ut fra denne beskrivelsen kan det virke som om de unge selv ikke ønsker en partner fra opprinnelseslandet, men at dette utelukkende er noe foreldrene eller storfamilien presser fram. Flere av de kvalitative studiene viser imidlertid at en del av minoritetsungdommene selv ønsker en partner fra opprinnelseslandet til foreldrene. En av de mannlige informantene i et av gruppeintervjuene til Bredal sier det slik:

Miljøet her passer egentlig ikke meg når det gjelder gifting og ... jeg synes det er viktig at man bare skal binde seg med en person som er sånn helt ren og ... [latter fra de andre]. Det er så vanskelig å liksom ...

Du sier at du vil ha en ren jente?

Ja, og du må ha mikroskop for å finne en ren jente her i Norge! [latter]

Monica Five Aarset fant imidlertid i sin hovedoppgave at også en del muslimske jenter uttrykte samme preferanse: De ville ikke ha «gutter herfra» fordi de hadde vært sammen med jenter (Aarset 2006).

Samtidig er det flere informanter som forteller at de ønsket å gifte seg med en person herfra, men ble tvunget av foreldrene til å gifte seg med en person i opprinnelseslandet. Bildet som tegnes opp, er altså komplekst: Noen ønsker selv en partner fra opprinnelseslandet som oppfattes som «ren», mens andre ønsker en partner herfra – enten fordi de har møtt en spesiell person de har falt for, eller fordi de ønsker en partner som prater norsk og kjenner den norske kulturen. Den norsk-pakistanske legen og samfunnsdebattanten Usman Rana uttalte for eksempel i et portrettintervju med *Klassekampen* at hans ideelle framtidige kone måtte være «en godt integrert muslimsk kvinne som kan kombinere tradisjonell gudstro med et moderne liv. En sterk kvinne» (Larsen 2009).

Human Rights Service utarbeidet i 2005 en rapport basert på tall fra den norske ambassaden i Pakistan, som gjennomfører et intervju med alle som søker om oppholdstillatelse i Norge på basis av ekteskap. Ambassadens tall viste at 68 prosent av alle som søkte familiegjenforening, oppga at ekteskapet var arrangert av foreldre eller familie, og at 34 prosent hadde giftet seg med et søskenbarn. Bare 3 prosent oppga at de giftet

seg «av kjærlighet» (Human Rights Service 2005). Samtidig, slik gjennomgangen over har vist, så vil kategorien «arrangert av foreldre eller familie» inneholde stor variasjon – fra sterk tvang eller press til en ekteskapsinngåelse som harmonerer med egne ønsker.

Handler det om islam?

I Norge er de fleste innvandrergroppene som praktiserer arrangerte ekteskap, og der det forekommer tvangsekteskap, muslimske. Det kan derfor være nærliggende å tenke at dette også har sammenheng med religionen islam. Stemmer det med forskningsbildet? Sosialantropologen Unni Wikan, som har forsket mye på æreskultur, svarer nei – tvangsgifte er ikke spesielt muslimsk (Wikan 2008). Det praktiseres i mange grupperinger, blant både kristne, hinduer, sikher og jøder. Og store deler av verdens muslimske befolkning på 1,3 milliarder mennesker praktiserer det ikke.

Wikan argumenterer videre med at man sjelden ser at tvangsekteskap blir begrunnet med at avkommet må gifte seg med en annen muslim. Som oftest handler det om at vedkommende må gifte seg med en fra samme familiære eller etniske gruppe. Det kan være verdt å sitere Wikan utførlig:

«Det er ikke islam, men klan- og kastestruktur som beforder denne utviklingen. Bevaring og forsterking av stamme-, klan- og kasteidentitet ligger til grunn. Muslimer gifter seg ikke med muslimer, men med personer av rett subklan eller subkaste-tilhørighet. Her er det ikke snakk om det muslimske fellesskap, umma, men om ekstern-muslimske identiteter, identiteter som ikke har med islam å gjøre, men med slekt, stamme, materielle og politiske interesser» (Wikan 2008).

Tvert imot er det i kvalitative studier av unge muslimer i Norge gjort funn som viser at islam kan fungere som et forhandlingskort for de unge når det gjelder valg av ekteskapspartner (Jacobsen 2010). «Mainstream» islamsk teologi sier i dag at en muslimsk kvinne er forpliktet til å gifte seg med en muslimsk mann, og at en muslimsk mann helst bør gifte seg med en muslim, men kan gifte seg med en jødisk eller kristen kvinne – selv om en del sentrale muslimske teologer i dag stiller krav om intramuslimsk ekteskap til begge kjønn (Qaradawi 2000). Tvangsekteskap blir derimot fordømt teologisk av de aller fleste religiøse muslimske grupperinger, selv av ultrakonservative salafier. En ung muslim i Norge vil derfor kunne argumentere med utgangspunkt i islam for at de ikke skal gifte seg mot sin vilje.

Samtidig er det rimelig å anta at religiøse tradisjoner – som for eksempel legger vekt på jomfruelighet før ekteskapet, eller som sier at homofili er galt – også vil være en faktor i tilfeller av tvangsekteskap der foreldrene ønsker å skjerme barna fra uønskede seksuelle eller romantiske relasjoner. Hvis foreldre er urolige for at sønnen er homofil, og presser ham til å gifte seg, er det rimelig å si at islam er med i bildet – via islams tradisjonelle forbud mot homofili. Men når en ung jente med hijab argumenterer

mot foreldrenes utkårede med utgangspunkt i islam og sier at hun ikke skal tvinges inn i ekteskapet, er islam også med i bildet. En rimelig antakelse angående religionens rolle kan derfor være at religion ikke bare påvirker i én retning – mot mer autonomi i partnervalg eller mindre autonomi i partnervalg, for eksempel – men at religion kan påvirke ulike retninger i forskjellige situasjoner og for ulike aktører.

Migrasjonskontekst, utdanning og klasse

Mange av studiene av ekteskapspraksiser blant minoriteter legger vekt på at nettopp det faktum at de er minoriteter – og innvandrere – er en viktig forklaringsvariabel. Mekanismene for pardannelse og ekteskap for pakistanere som bor i Pakistan, er andre enn mekanismene for norsk-pakistanere som bor i Norge. Men på hvilken måte er de forskjellige?

Unni Wikan hevder, i artikkelen vi har referert til over, at arrangerte ekteskap og tvangsekteskap faktisk blir mer vanlig for innvandrere i Vesten, mens de avtar i muslimske majoritetssamfunn:

«Heller enn [...] en utvikling tilsvarende den man ser på grasrotplan i, trolig, de fleste utenomeuropeiske muslimske samfunn – at kjærlighetsekteskap avløser arrangerte og betvungne ekteskap, synes vi å gå i motsatt retning» (Wikan 2008).

Wikan oppgir dog ikke noen statistiske kilder som belegger denne påstanden, og som vi har sett i de kvantitative studiene som er referert til, er det en tydelig tendens til at unge som vokser opp i Vesten, opplever mer autonomi enn foreldregenerasjonen gjorde. Samtidig er det en del som tyder på at migrasjonskonteksten for noen får som resultat at familien legger strenge begrensninger på de unge, fordi foreldrene vil skjerme barna fra negativ påvirkning fra storsamfunnet.

Noen av informantene til Bredal bekrefter elementer i denne beskrivelsen: Foreldrene griper inn fordi de synes at barna har blitt for «norske». Informanten Mahmood beskriver det for eksempel slik:

«De var ikke så strenge med det å gå ut og sånt; jeg hadde det ganske greit. Helt til jeg kom til Norge; det var da de begynte å bli litt strengere» (Bredal 2011:43).

Men dette er langt fra hele bildet: En kvalitativ studie som Monica Five Aarset og Miriam Latif Sandbæk utførte, viser hvordan mange innvandrerforeldre er «balansekunstnere» – de balanserer mellom internaliserte oppdragelsesnormer fra hjemlandet med vekt på disiplin og lydighet og idealene om autonomi og selvbestemmelse for barna som de opplever at de møter i den norske konteksten (Aarset & Sandbæk 2009). Det skjer altså ikke noen direkteoverføring av idealer fra hjemlandet: De norske idealene finner også sin plass, selv om gnisninger forekommer.

En annen forklaring på økt behov for kontroll i det nye landet er sosial deklassering. Mannlige innvandrere kan oppleve sosioøkonomisk deklassering og miste status som et resultat av migrasjonen. Da kan det oppstå et behov for å vise at man har kontroll på andre områder – for eksempel gjennom ekstra sterk kontroll av den seksuelle ærbarheten til kvinnelige familiemedlemmer (Bredal 2011:22). Dersom denne teorien stemmer, skulle man anta at tvangsekteskap – og liten autonomi når det gjelder partnervalg – vil være mer utbredt hos innvandrerfamilier som har opplevd sosial deklassering, og kanskje mer generelt hos familier som for eksempel opplever økonomiske vansker. Anekdotisk informasjon fra hjelpeapparatet tyder på at det kan være tilfellet.

Samtidig finnes det eksempler der høyt utdannede og sosialt vellykkede foreldre utsetter barna sine for press eller tvang når det gjelder ekteskap. Bredal forteller for eksempel om informanten Fatima (Bredal 2006:207). Hun var datter av en far som nøt respekt innad i minoritetsgruppen han tilhørte, og som hadde gjort det yrkesmessig bra i Norge. Likevel forsøkte han å finne en mann til Fatima fra hjemlandet. Fatima satte seg imidlertid imot dette. Konflikten gikk over flere år og endte med at Fatima brøt med familien. Denne historien viser at tvangsekteskap ikke er noe som bare foregår i marginaliserte familier, men også kan foregå i familier som ytre sett er vellykkede.

Det arrangerte ekteskapet – dårligere?

Hittil har vi sett på hvilke faktorer som kan være assosiert med autonomi og partnervalg i minoritetsbefolkningen. Et annet spørsmål er hvordan de unge selv opplever ulike former for inngåelse av parforhold, og hvilke konsekvenser det får senere i livet at et ekteskap blir arrangert. En studie som sammenlignet par som levde i arrangerte ekteskap i India, med par som levde i kjærlighetsekteskap i USA, viste at de indiske og amerikanske parene var like fornøyde med sine ekteskap (Myers et al. 2005). Dette kan nok skyldes ulike faktorer. I kulturer der arrangerte ekteskap er vanlig, har man kanskje lavere forventninger til den ekteskapelige lykken i utgangspunktet, slik at det blir lettere for et ekteskap å innfri. Og regnestykket kan komme til å forandre seg når man lever i en kultur der det romantiske ekteskapet verdsettes høyt – som i Norge – men selv lever i et arrangert ekteskap.

En studie fra Kina, der både arrangerte ekteskap og kjærlighetsekteskap har forekommet de siste 30–40 årene, viste at de kvinnene som hadde valgt partner selv, var mer lykkelige og mer fornøyde med sine ekteskap enn kvinnene som foreldrene hadde valgt partner for – selv når man kontrollerte for andre faktorer (Xiaohe & White 1990). Og en pakistansk studie viste at kvinner som hadde fått være med på å velge partner selv, senere i livet opplevde større innflytelse når det gjaldt prevensjon, barn og seksualitet – selv når man kontrollerte for faktorer som utdanning og sosioøkonomisk status (Hamid et al. 2011).

Hva sier de norske kvalitative studiene om hvordan de unge selv opplever sine ekteskap? Av Bredals informanter er det flere som mener at arrangerte ekteskap er den beste rammen for kjærligheten. Et eksempel kan være informanten Deepak, som forteller at han forelsket seg i jenta familien hadde arrangert for ham – som han sa ja til etter å ha vært alene med henne i et kvarter.

«I: Vi følte oss veldig forelsket mens vi var der nede.

A: Når ble du forelsket, tror du?

I: Tror det kom allerede ... ikke første gang, men omtrent fra bryllupsdagen ... da jeg tok på henne første gang, på armen og sånn ... ikke fordi jeg tok på henne, men da følte jeg ... at nå er vi et par, nå er vi sammen» (Bredal 2006:229).

Andre av Bredals informanter mente at arrangerte ekteskap utelukker ekte kjærlighet – og noen skilte seg raskt fra partneren foreldrene fant for dem. Bredal forteller at det som er felles, er at alle informantene hadde et ønske om et ekteskap som var noe mer enn en fornuftig ordning:

«Jeg vil hevde at samtlige av mine informanter ønsker seg en personlig og emosjonell relasjon til den de er gift med. [...] Forelskelse og arrangert ekteskap er ikke gjensidig utelukkende praksiser, i hvert fall ikke i praksis» (Bredal 2006:246–247).

Bredals kvalitative forskning gir altså et blandet bilde: Noen opplever at arrangerte ekteskap stenger for individuell lykke. Mens andre opplever det motsatte. Hvorvidt mer autonomi i ekteskapsinngåelse ser ut til å henge sammen med velvære på andre områder i livet, er derfor noe av det vi vil undersøke i denne rapporten.

3 Opplevelse av autonomi i partnervalg

Som nevnt i de foregående kapitlene er det flytende overganger mellom egeninitierte og arrangerte ekteskap og mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap. Dette kapitlet gjennomgår de to undersøkelsene studien bygger på – *Levekårsundersøkelsen blant unge med innvandrerbakgrunn* fra Statistisk sentralbyrå og *Undersøkelse om familiepraksis og likestilling i innvandrede familier* fra Fafo – og ser på hvilket bilde de gir av graden av autonomi i inngåelse av forlovelse og ekteskap.

I hvilken grad opplever ungdom autonomi?

Målgruppen for *SSBs levekårsundersøkelse blant unge med innvandrerbakgrunn 2006* var i alderen 16–25 år. Dette er en ung gruppe, og antallet som hadde formalisert faste parforhold, er relativt lavt (jf. Daugstad 2009). Basert på undersøkelsen, og med vektete tall som korrigerer for ulik trekkssannsynlighet i de ulike gruppene, beregner Daugstad (op.cit.) at 19 prosent av innvandrerne og etterkommerne i denne aldersgruppen, i de tre landgruppene som er kartlagt, er gifte eller registrerte partnere. Dette er fordelt på 39 prosent av ungdommene med bakgrunn fra Tyrkia, 20 prosent av dem med bakgrunn fra Pakistan og 2 prosent av de unge med bakgrunn fra Vietnam. I tillegg var 6 prosent forlovet, her var andelen klart høyest blant unge fra Pakistan (8 prosent) (Daugstad 2009:tabell 2.2, vektete tall). 3 prosent av hele utvalget var samboere, disse hadde i all hovedsak bakgrunn fra Vietnam. Her bruker vi imidlertid uvektede tall, som nevnt i innledningskapitlet, og antallet vi har å beregne ut fra, er relativt lite: Bare 99 personer i undersøkelsen er gifte, i tillegg er 30 personer forlovet. Dette utgjør 15 prosent av hele utvalget.

I Fafos undersøkelse om familiepraksis og likestilling i innvandrede familier er 63 prosent av alle respondentene gifte, mens 7 prosent er samboere. I tillegg kommer knappe 10 prosent som er tidligere gifte: skilte, separerte, enker og enkemenn. 20 prosent er ugifte og ikke samboende. Samlivsstatusen varierer naturligvis betydelig med alder. Ser vi på respondentene under 35 år, er 50 prosent gifte og 8 prosent samboere, mens 37 prosent er ugifte. De resterende 5 prosentene er skilt, separert eller gjenlevende. Andelen gifte er høyest blant innvandrere fra Pakistan (80 prosent) og lavest blant nordmenn uten innvandringsbakgrunn (25 prosent).

SSBs levekårsundersøkelse blant unge med innvandrerbakgrunn stiller følgende to spørsmål til alle gifte i undersøkelsen: «I hvor stor grad hadde du innflytelse på a) beslutningen om å gifte deg? b) valget av ektefelle?» Svaralternativene var «svært stor», «stor», «middels», «liten» og «svært liten». Tilsvarende spørsmål ble stilt til dem som var forlovet, om «beslutningen om å forlove deg» og «valget av forlovede». Svarfordelingen på disse to spørsmålene er vist i tabell 3.1.

Tabell 3.1 Grad av innflytelse på valg av ektefelle eller forlovede. Data fra levekårsundersøkelsen blant unge med innvandrerbakgrunn 2006. Prosent.

	Beslutning om å gifte seg	Valg av ektefelle	Beslutning om å forlove seg	Valg av forlovede
Svært stor	61,6	56,6	53,3	60,0
Stor	16,2	19,2	13,3	10,0
Middels	11,1	7,1	10,0	6,7
Liten	1,0	0	3,3	3,3
Svært liten	3,0	2,0	0	0,
Vil ikke svare	7,1	15,2	20,0	20,0
(N =)	(99)	(99)	(30)	(30)

Som allerede nevnt er det relativt få personer i levekårsundersøkelsen blant unge som er gifte eller forlovet: Av de 870 personene som er intervjuet, er bare 99 gifte, og 30 er forlovet. Dette gjenspeiler naturligvis at dette er et ungt utvalg, der de eldste intervjuede er 25 år. Av dem som er gifte eller forlovet, sier flertallet at de hadde «svært stor» innflytelse både på valget om å gifte seg/forlove seg og i valget av partner. Andelen som gir dette svaret på de ulike spørsmålene, varierer mellom 53 og 62 prosent (avrundet). Av de øvrige sier flertallet at de hadde «stor innflytelse». I tillegg er det påfallende høye andeler som ikke vil svare på dette spørsmålet. «Vil ikke svare» eller «vet ikke» var ikke forhåndskodede svaralternativer for disse spørsmålene, så her har deltakerne i undersøkelsen reelt nektet å svare. Dette gjelder hver femte av de forlovede og 15 prosent av de gifte på spørsmålet om grad av innflytelse på valg av ektefelle.

Fafos undersøkelse om familiepraksis og likestilling stilte et tilsvarende spørsmål med en annen ordlyd. Her lød spørsmålet: «Foreldre kan bidra på ulike måter når barna deres skal finne en ektefelle. Da du giftet deg, vil du si at... (a) du traff beslutningen om hvem du skulle gifte deg med alene, (b) du traff beslutningen selv, men lyttet til hva foreldrene dine mente, (c) foreldrene dine traff beslutningen, (d) foreldrene dine traff beslutningen, men lyttet til hva du mente, (e) vet ikke, (f) ingen av de foreslåtte, (g) vil ikke svare.» Spørsmålet er stilt til alle som er, eller har vært, gifte (som altså har nåværende status gift, skilt/separert eller enke/enkemann). Undersøkelsen stiller ikke spørsmål om forlovelse. Inndelingen er i tråd med den inndelingen som ble gjort av Stopes-Roe og Cochrane (1990), som vi siterte i kapittel 2, og tilsvarende grovt deres

inndeling i tradisjonelt mønster / modifisert tradisjonelt mønster / kooperativt tradisjonelt mønster og selvstendig / uavhengig prosess. Tabell 3.2 viser svarfordelingen blant respondenter under 35 år.

Tabell 3.2 Hvordan beslutningen om hvem den enkelte skulle gifte seg med, ble truffet. Fafos undersøkelse om familiepraksis og likestilling i innvandrede familier med bakgrunn fra Iran, Irak, Vietnam, Norge og Pakistan, 20–34-åringer. Prosent.

	20-34-åringer
Traff beslutningen alene	42,8
Traff beslutningen selv, men lyttet til foreldrene	27,4
Foreldrene traff beslutningen	8,9
Foreldrene traff beslutningen, men lyttet til ungdommen	19,9
Vet ikke	0,2
Ingen av de foreslåtte	0,6
Vil ikke svare	0,2
(N =)	(463)

Også i denne undersøkelsen formidler den største gruppen at de bestemte selv hvem de skulle gifte seg med. 42,8 prosent av dem som er eller har vært gifte i den yngste aldersgruppen, gir dette svaret, i tillegg sier 27,4 prosent at de traff beslutningen selv, men hørte på hva foreldrene mente. Det er likevel en relativt stor gruppe som sier at foreldrene hadde det avgjørende ordet: 8,9 prosent formidler at foreldrene traff beslutningen (underforstått uten å ta ungdommene med på råd), og 19,9 prosent sier at foreldrene traff beslutningen, men lyttet til hva ungdommen mente. Til sammen utgjør dette nesten 29 prosent av utvalget under 35 år.

Som vi skal komme tilbake til nedenfor, er det svært store forskjeller mellom respondenter med ulik landbakgrunn. Dette gjelder i begge undersøkelsene, men er særlig framtrødende i Fafos-undersøkelsen. Tilbakemeldinger fra intervjuerne til Fafos tydet også på at spørsmålet ble opplevd forskjellig av ulike respondenter: Nordmenn uten innvandringsbakgrunn og iranere svarte veldig raskt uten diskusjon på dette spørsmålet. Vietnameserne syntes spørsmålet var vanskeligere å forstå. De irakiske intervjuerne sa at kvinnene svarte raskt, men at mennene brukte mer tid. De mente en årsak kunne være at menn har høyere terskel for å «innrømme» at de tok imot råd og ble påvirket av andres oppfatninger om valg av partner.¹

Det er verdt å merke seg at Fafos-undersøkelsen hadde vet ikke / ingen av de foreslåtte / vil ikke svare som eksplisitte svaralternativer, men at nesten ingen av respondentene har gitt denne typen svar. Det er heller ikke noe frafall på dette spørsmålet. SSB-undersøkelsen åpnet ikke for denne typen svar, men har fått en betydelig andel som reelt nektet

¹ Kommentarer i den opprinnelige datafila, formidlet av Hanne C. Kavli.

å svare. Dette tyder på at Fafo-spørsmålet med tilhørende svaralternativer har fungert bedre for å fange opp fenomenet man er interessert i, enn det SSBs spørsmål har gjort. SSBs spørsmål er formulert som et spørsmål om den enkeltes innflytelse, mens Fafos spørsmål tar utgangspunkt i på hvilken måte foreldrene bidro. Fafos formulering åpner opp for at beslutningen om ekteskapsinngåelse involverer familien på ulike måter, mens SSBs spørsmål utfordrer den enkeltes autonomi. Det kan hende at SSBs formulering ble oppfattet som mer provoserende og derfor har gitt et større frafall. Svaralternativene til Fafo er også mer konkrete når det gjelder prosessen, mens SSBs svaralternativer er punkter på en skala. Når vi ser de to undersøkelsene i sammenheng, formidler Fafo-undersøkelsen større grad av foreldreinvolvering enn det SSB-undersøkelsen gjør. I SSBs undersøkelse er det mindre enn 10 prosent av utvalget som sier at de har hatt mindre enn «stor» eller «svært stor» kontroll, mens det i Fafos undersøkelse er 29 prosent som formidler at foreldrene hadde det siste ordet.

Hvem opplever mindre grad av innflytelse?

I de videre analysene av SSBs undersøkelse skal vi slå sammen gifte og forlovede til én gruppe. For det andre skal vi skille ut dem som svarer at de har hatt «svært stor» innflytelse, og se på hvilke måter disse skiller seg fra dem som ikke har svart at de har hatt svært stor innflytelse. Dette gjør vi ut fra en tanke om at flertallet har svart at de hadde svært stor grad av innflytelse, og at de som har gitt mer forbeholdne svar eller nektet å svare, har hatt grunner til å gjøre dette. Vi antar med andre ord at alle som *ikke* svarer at de har hatt «svært stor» innflytelse, har opplevd å være fratatt kontrollen på en eller annen måte. Dette er naturligvis å strekke dataene relativt langt, men innenfor rammene av dette datasettet framstår dette som den beste muligheten til å bore litt dypere i forskjellene. I hele utvalget er det 55 personer som sier at de har hatt mindre enn «svært stor» innflytelse på spørsmålet om hvem de skulle gifte eller forlove seg med.

Hvem er det så som sier at de hadde mindre enn svært stor innflytelse på hvem de skulle gifte seg med? Fra Vietnam er det tolv personer som er gifte eller forlovet. Sju av disse sier de hadde svært stor innflytelse på valget av partner, mens fire har avvist å svare på spørsmålet. Én person oppgir at han eller hun hadde «middels» kontroll. Press eller tvang ved partnervalg nevnes sjelden som et tema i vietnamesiske miljøer, og dette materialet er uansett for svakt til å utdype mer. Vi konsentrerer derfor analysene om personer med bakgrunn fra Tyrkia og Pakistan. Blant de gifte eller forlovede fra Tyrkia sier 39 prosent at de hadde mindre enn «svært stor» innflytelse på valget av partner, det samme sier 48 prosent av de gifte eller forlovede fra Pakistan. *Antallet* som

gir mer ambivalente svar, er likevel størst blant innvandrere fra Tyrkia, fordi antallet gifte eller forlovede er størst i denne gruppen (se ovenfor).

Familieforhold og partnerens fødeland

Noen interessante forskjeller framkommer når vi ser på hvor lenge partnerne har kjent hverandre, og om de er i familie med hverandre. Blant tyrkerne er 86 prosent av dem som har valgt ektefelle selv, gifte med en partner de ikke er i familie med. Det tilsvarende tallet for dem som ikke har valgt selv, er 52 prosent. Blant pakistanerne er andelene 52 og 30 prosent. Pakistanerne er altså oftere gifte eller forlovet med et familiemedlem, noe som også påpekes av Daugstad (2009), men i begge gruppene er andelen som er gift utenfor familien, høyere blant dem som har valgt partner selv. Forskjellen er likevel ikke svært stor: Flere av dem som indikerer at de har hatt mindre innflytelse, er gift med en partner de ikke er i familie med, samtidig som flere av dem som ubetinget hevder at de har valgt selv, er gifte med et søskenbarn. Dette gjelder særlig blant pakistanere.

Det er også en relativt klar tendens til at de som har hatt mindre innflytelse på partnervalget, oftere enn andre er gifte med en person som ikke er født i Norge. 78 prosent av pakistanerne som ikke har hatt svært stor innflytelse, er gifte eller forlovet med en utenlandsfødt person, mot 60 prosent av dem som oppgir at de hadde svært stor innflytelse. 40 prosent av dem som oppgir svært stor innflytelse, er klare på at partneren er født i Norge, mens bare 4 prosent av dem som indikerer mindre innflytelse, sier det samme. I tillegg nekter hele 17 prosent av dem som har hatt mindre enn svært stor innflytelse, å svare på spørsmålet om hvor partneren er født. En tilsvarende tendens finnes for tyrkerne i utvalget, men denne tendensen er svakere og ikke statistisk signifikant.

En annen tendens, som må antas å henge sammen med det ovenstående, er at de som indikerer mindre enn «svært stor» innflytelse på partnervalg, enten hadde kjent ektefellen svært kort tid, eller relativt lenge, før bryllupet. Blant flertallet som indikerte at de hadde hatt svært stor innflytelse, sa 46 prosent at de hadde kjent partneren i to–tre år før bryllupet. Blant dem som hadde hatt mindre innflytelse, var andelen som hadde kjent partneren i to–tre år, bare 17 prosent. 28 prosent av disse hadde kjent partneren i null–ett år, og 56 prosent hadde kjent ham/henne i fire år eller mer. 30 prosent av dem som sa de hadde hatt svært stor innflytelse, hadde kjent partneren så lenge. Dette kan ha sammenheng med den større andelen som er gift innenfor familien. Både forskjellen i andelene som er gifte med et familiemedlem, og forskjellene i hvor lenge partene kjente hverandre før bryllupet, er statistisk signifikante, men tallene er små.

Disse funnene kan tolkes i lys av diskusjonen vi trakk opp i kapittel 2, om arrangerte ekteskap som et ledd i en migrasjonsstrategi. Tallene fra levekårsundersøkelsen later til å bekrefte antakelsen om at arrangerte ekteskap – ekteskap der foreldrene har stor innflytelse på partnervalget – ofte involverer en person bosatt i Norge, og en person bosatt i foreldrenes opprinnelsesland. Den utenlandsbosatte personen er dessuten ofte

et familiemedlem, gjerne et søskenbarn. De som velger partner selv, velger oftere en person utenfor familien, som allerede er bosatt i Norge. I tråd med funnene til Bredal (2011) og Aarset (2006) finner vi imidlertid også eksempler på at personer som har valgt ektefelle selv, har valgt en person fra foreldrenes hjemland. Mange «henteekteskap» er arrangerte, men en del er også basert på de unges eget valg. Dette gjelder også der den utenlandsbosatte ektefellen er et familiemedlem.

Religion og forhold til opprinnelseslandet

Religiøsitet antas å virke inn på i hvilken grad unge opplever autonomi i partnervalg. På den ene sida er skikken med at familiene arrangerer ekteskap, forankret i tradisjoner, som igjen er farget av generasjoners religiøse tolkninger. På den andre sida anerkjenner ingen av verdensreligionene ekteskap som er inngått med tvang, og det finnes eksempler på at unge mennesker har overbevist foreldrene om å la dem slippe å inngå ekteskap gjennom aktiv bruk av religiøse argumenter (Jacobsen 2010). Å basere argumentene på religion kan dermed virke begge veier. I dette materialet finner vi ingen sammenheng mellom hvor viktig respondentene sier at religion er i livene deres (målt på en skala fra 1 til 10), og hvilken innflytelse de har opplevd over valg av ektefelle eller forlovede. Det er heller ingen sammenhenger mellom antall ganger respondenten har deltatt i religiøse møter eller bønn arrangert av et trossamfunn, og innflytelse på partnervalg. Hvis religion eller religionsutøvelse spiller inn på unge menneskers autonomi i partnervalg, skjer det på måter som ikke fanges opp i denne undersøkelsen.

Vi finner også noen forskjeller mellom gruppene når det gjelder kontakten med foreldrenes opprinnelsesland. Særlig er det påfallende, og kanskje litt overraskende, at 66 prosent av dem som svarer noe annet enn at de hadde svært stor innflytelse på valg av ektefelle, sier at de *ikke* tenker seg at de noen gang skal returnere til foreldrenes opprinnelsesland. Det samme sier 57 prosent av dem som sier de hadde svært stor innflytelse. En høyere andel av dem som opplevde svært stor innflytelse, tenker altså at de vil flytte til opprinnelseslandet. De fleste sier imidlertid at dette er noe de vil vurdere når de blir gamle, eller kanskje om 5–10 år – de har med andre ord ingen umiddelbare planer, men avviser ikke ideen på lengre sikt. Det er likevel ingen forskjell mellom de to gruppene når det gjelder opplevelsen av samhørighet med Norge (målt som sammenligning av gjennomsnitt på en skala). Når respondentene blir bedt om å rangere i hvilken grad de føler samhørighet med Norge på en skala der 1 indikerer «ingen samhørighet» og 7 indikerer «stor samhørighet», er gjennomsnittet rundt 5,5 for begge gruppene. Resultatene peker i retning av at de som oppgir at de hadde svært stor innflytelse på hvem de skulle gifte eller forlove seg med, har et sterkere og mer positivt forhold til opprinnelseslandet enn de som formidler mindre innflytelse. Dette kan virke overraskende, og funnet er heller ikke svært sterkt. En mulig forklaring er at de som har hatt friheten til å velge partner selv, har et mer positivt bilde av foreldrenes

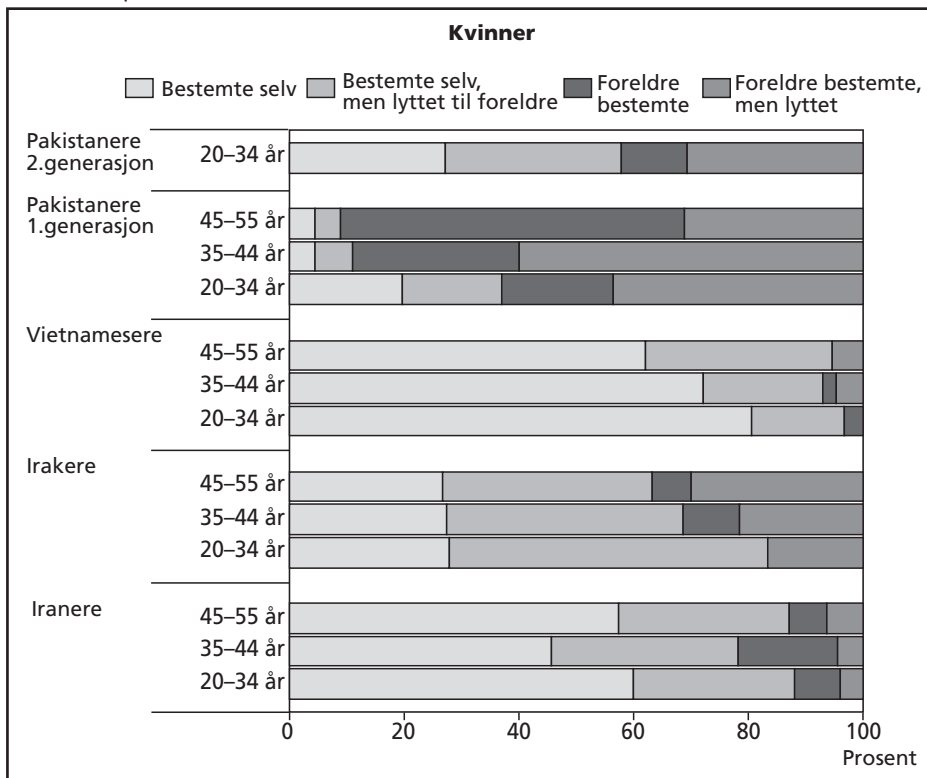
opprinnelsesland og kulturen i dette landet enn de som opplever at foreldre eller andre slektninger med bakgrunn i dette landets kultur har lagt press på dem. Da vil de også være mer tilbøyelige til å framstille forholdet sitt til dette landet som positivt og vurdere, eller drømme om, å flytte til dette landet for å bo der en gang. En annen forklaring er at de som er negative til opprinnelseslandet, og etter foreldrenes mening kan stå i fare for å bli «for norske», i større grad enn andre utsettes for press fra familien. En tredje mulighet er at ungdom som er gjennomgående positive til foreldrenes hjemland og kultur, oftere enn andre vil tolke partnervalget som sitt eget, selv om foreldrene kan ha vært relativt tungt inne i bildet. Hvordan man forstår, og beskriver, hendelser i fortiden, vil være preget av hva man velger å huske eller legge vekt på. Dette gjelder særlig på et så følsomt område som grad av autonomi i partnervalg.

Menn opplever mer autonomi

Fafo-undersøkelsen inkluderer innvandrere med bakgrunn fra flere land enn SSB-undersøkelsen og også flere aldersgrupper. Dette gir mulighet til å se på opplevelser i ulike aldersgrupper og generasjoner for personer fra flere land som er bosatt i Norge. Figur 3.1a og 3.1b (se neste side) viser svarfordelingen på spørsmålet om hvordan foreldrene bidro i den enkeltes partnervalg for henholdsvis kvinner og menn, etter alder og landbakgrunn.

Figur 3.1a og b viser, for det første, at kvinner framhever foreldrenes innflytelse på partnervalget i større grad enn det menn gjør. Dette gjelder de fleste landgrupper og aldersgrupper, men er særlig påfallende blant irakerne. Rundt 90 prosent av de irakiske mennene i alle aldersgrupper sier de tok beslutningen selv, enten alene eller etter å ha lyttet til foreldrene, mens andelen blant de irakiske kvinnene som sier dette, varierer fra i overkant av 60 til litt over 80 prosent. Graden av selvbestemmelse blant de irakiske kvinnene later til å øke for de yngre aldersgruppene: Blant innvandrerne fra Irak under 35 år sier 83 prosent av kvinnene og 92 prosent av mennene at de hovedsakelig traff beslutningen selv. Et tilsvarende mønster gjør seg gjeldende blant iranerne, men her er andelen som sier at foreldrene tok beslutningen, gjennomgående noe lavere. Blant vietnameserne sier så å si alle, uansett kjønn og alder, at de hovedsakelig traff beslutningen selv. Pakistanerne er den gruppen som skiller seg ut med høyest andeler som sier at foreldrene tok beslutningen. Blant de pakistanske innvandrerne i den eldste aldersgruppen, 45–55 år, sier 60 prosent av kvinnene og 51 prosent av mennene at foreldrene tok beslutningen uten at de selv ble lyttet til. Henholdsvis 31 og 33 prosent sier at foreldrene bestemte, men lyttet til hva de selv sa. I den neste aldersgruppen, 35–44 år, øker andelen som sier at foreldrene lyttet til dem, både blant kvinner og menn, samtidig som andelen blant mennene som traff beslutningen selv, øker til 30 prosent. Blant kvinnene forblir denne andelen rundt 10 prosent.

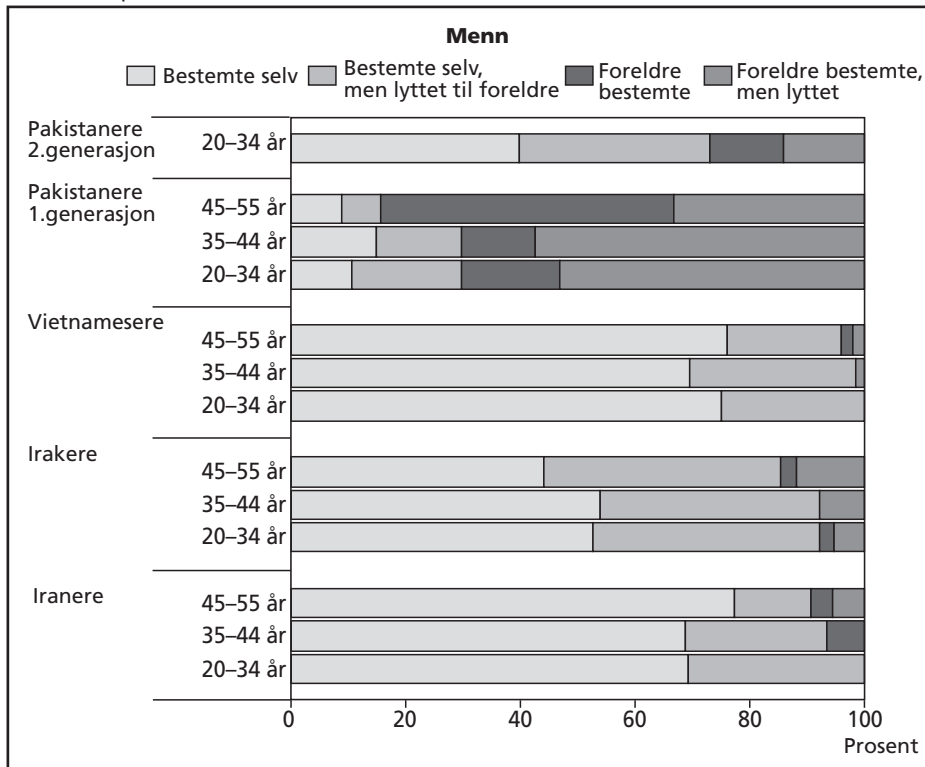
Figur 3.1a Svar på spørsmålet «Foreldre kan bidra på ulike måter når barna deres skal finne en ektefelle. Da du giftet deg, vil du si at ...», etter landbakgrunn, aldersgruppe og innvanderstatus (pakistanere). Kvinner.

At kvinner opplever større grad av foreldreinvolvering i partnervalgprosessen enn menn, og at yngre opplever mindre enn eldre, bekrefter observasjonene i den britiske studien til Modood og medforfattere (1997), som ble omtalt i kapittel 2. Fordelingen på landbakgrunn er også i tråd med tidligere forskning på spørsmålene om arrangerte ekteskap og tvangsekteskap, både fra Norge og andre europeiske land.

At arrangerte ekteskap særlig praktiseres blant innvandrere fra det indiske subkontinentet, er vist i to større studier fra Storbritannia (Modood et al. 1997; Penn & Lambert 2009). Dette har vært knyttet både til den bakgrunnen disse innvandrerne har, og til det britiske integreringsregimet: Innvandrere fra Pakistan og India i Storbritannia har ofte bakgrunn fra tradisjonelle samfunn på landsbygda. I tillegg har Storbritannia lagt vekt på kulturelt mangfold i integreringspolitikken og betrakter generelt familieanliggender som privatsaker. Dermed har det vært rettet lite oppmerksomhet mot problematikken. Innvandrere fra Pakistan kommer også i Norge typisk fra tradisjonelle rurale samfunn og må i likhet med personer med samme landbakgrunn i Storbritannia antas å praktisere skikker som dominerer i disse samfunnene. De andre innvandreregruppene

Figur 3.1b Svar på spørsmålet «Foreldre kan bidra på ulike måter når barna deres skal finne en ektefelle. Da du giftet deg, vil du si at ...», etter landbakgrunn, aldersgruppe og innvandrersstatus (pakistanere). Menn.

i undersøkelsen praktiserer i mindre grad arrangerte ekteskap, slik undersøkelser fra andre europeiske land også viser (Penn & Lambert 2009).

Ser vi på innvandrerne under 34 år, finner vi personer som har opplevd at foreldrene har bestemt hvem de skal gifte seg med, blant kvinner og menn fra Pakistan og Irak og i tillegg blant kvinner fra Vietnam og Iran. Andelene er klart høyest blant dem med bakgrunn fra Pakistan (jf. også kapittel 2) – hele 90 prosent av 20-34-åringene i dette materialet som sier at foreldrene bestemte, har bakgrunn fra Pakistan. I de videre analysene har vi dermed valget mellom å ikke tematisere landbakgrunn i det hele tatt eller å avgrense analysene bare til respondentene med bakgrunn fra Pakistan. Det vil være misvisende å analysere hele utvalget under ett, fordi innvandrere fra disse fire landene skiller seg markant fra hverandre med hensyn til innvandringsperiode, tid i Norge, kultur og religion og også i måtene de lever på i Norge (Blom & Henriksen 2008). Vi avgrenser derfor analysene til å se på personer med pakistansk bakgrunn: både innvandrere fra Pakistan og norskfødte med foreldre som har innvandret fra Pakistan.

Ideelt sett ville vi ønske å gjøre tilsvarende analyser for respondenter fra alle land der arrangerte ekteskap tradisjonelt har vært praktisert, men med dette datamaterialet er dette altså ikke mulig. Det er for eksempel ni irakere og tre iranere som sier at foreldrene bestemte hvem de skulle gifte seg med. Dette er et altfor lite antall til å gjøre videre analyser på. Vi konsentrerer oss derfor om pakistanerne.

Etterkommerne opplever mer autonomi

Det mest interessante i figur 3.1 er kanskje forholdet mellom pakistanske innvandrere i ulike aldersgrupper og personer i samme aldersgruppe som er født i Norge av pakistanske foreldre. Blant pakistanere under 35 år sier 37 prosent av kvinnene, og 30 prosent av mennene, at de hovedsakelig tok beslutningen selv. 20 prosent av kvinnene og 17 prosent av mennene sier at foreldrene tok beslutningen uten å lytte til deres mening. Blant etterkommerne sier 58 prosent av kvinnene, og 73 prosent av mennene, at de valgte ektefelle selv, mens henholdsvis 11 og 13 prosent sier at foreldrene tok valget uten å lytte til dem. Med andre ord er det en klar kohorteffekt blant bosatte i Norge med bakgrunn fra Pakistan – unge har opplevd mer autonomi enn eldre – og også en klar «etterkommereffekt»: Unge etterkommere har opplevd klart mer autonomi enn jevnaldrende som selv har innvandret. Andelen gifte kvinner som sier at foreldrene tok valget for dem, uten at de selv hadde noe å si, har falt fra 60 prosent blant de eldste innvandrede kvinnene til 11 prosent blant de unge etterkommerne. Dette er en markant praksisendring i løpet av en relativt kort periode og tyder på at innarbeidede tradisjoner endres raskt etter hvert som nye kohorter kommer til, og også at tradisjonene praktiseres ulikt i ulike kontekster (Norge og Pakistan).

Forholdet mellom unge innvandrere og etterkommere kaster lys over diskusjonen vi var inne på i kapittel 2: Unni Wikan (2008) har hevdet at arrangerte ekteskap blir mer vanlige for innvandrere i Vesten, samtidig som praksisen avtar i samfunn der muslimer utgjør majoriteten. Modood og medforfattere (1997) hevder imidlertid at praksisen avtar i yngre generasjoner. Materialet vi analyserer her, viser både en generasjonseffekt og en «etterkommereffekt» og tyder på at arrangerte ekteskap i mindre grad er normen blant pakistanere i Norge i dag enn det var i Pakistan for bare en generasjon siden. Vi har likevel ikke mulighet til å sammenligne med tallene blant 20–34-åringer som bor i Pakistan, så vi vet ikke om forekomsten er høyere eller lavere i opprinnelseslandet.

Så å si alle som har kommet som innvandrere fra Pakistan etter 1990, har kommet som familiegjengeforente.² Familierelasjonene til personen de er «gjenforent» med, kan variere, men svært mange har kommet som ektefeller til personer med permanent opphold i Norge. Dette må antas å være forklaringen på at så mange som 80 prosent av innvanderne fra Pakistan mellom 20 og 34 år i Fafos undersøkelse er gifte: De er i

² <http://www.ssb.no/innvgrunn/>

Norge på grunn av ekteskap. Dette er bakgrunnen for at vi ikke diskuterer botid som en selvstendig faktor i dette prosjektet: De aller fleste unge med pakistansk bakgrunn i undersøkelsene er enten født i Norge (etterkommere), eller de har innvandret på grunn av ekteskap med en person som allerede var bosatt. Vi har for få innvandrere med svært lang botid i denne aldersgruppen til å gjøre meningsfulle analyser.

I hvilken grad har så innvandrerne fra Pakistan under 34 år valgt ektefelle selv? Vi har et utvalg som ble intervjuet i 2008, og som på dette tidspunktet var mellom 20 og 34 år. Vi kan isolere dem som kom til Norge i «gifteferdig» alder. Dette er naturligvis et tøyelig begrep, men hovedregelen i Norge er at man ikke kan inngå ekteskap før man har fylt 18 år. I dette utvalget har vi 42 personer som innvandret fra Pakistan da de var 18 år eller eldre, som er gifte, og som var under 34 år i 2008. Av disse sier 21 prosent at foreldrene valgte ektefelle for dem uten å høre deres mening, mens 52 prosent sier at foreldrene traff beslutningen, men lyttet til deres mening. Nesten tre av fire i denne kategorien er altså i Norge i forbindelse med et ekteskap der foreldrene har hatt siste ord i valget av ektefelle. Disse transnasjonale ekteskapene kan følge en annen logikk enn ekteskap inngått mellom to som er bosatte i Pakistan, eller mellom to av pakistansk bakgrunn bosatt i Norge – graden av selvbestemmelse kan være høyere i relasjoner der ekteskap ikke innebærer en relokalisering til et fjerntliggende land.

I de videre analysene begrenser vi perspektivet til informanter som er i alderen 20–34 år. Dette er dem som har inngått ekteskap mest nylig og også den mest interessante gruppen i arbeidet med å forebygge tvangsekteskap i Norge. Blant de eldre vil mange ha inngått ekteskap for 20–30 år siden og ofte i et land langt borte fra Norge. De yngre har en mer nylig erfaring med partnervalg, og de vil som regel enten være født i Norge (etterkommere med pakistanske foreldre), ha kommet til Norge i ung alder eller være familieetablerte som ektefeller til personer med lang botid i Norge. Dette gjelder i alle fall innvandrerne fra Pakistan, der så å si alle som har ankommet etter innvandringsstoppen i 1975, har kommet som familiegjennforente.

Det er en tendens til at de som har valgt partner selv, med eller uten innspill fra foreldrene, har vært noe eldre da de giftet seg enn de som opplevde at foreldrene valgte en partner for dem. Dette er vist for pakistanske innvandrere og etterkommere i alderen 20–34 år i tabell 3.3 (se neste side).

Forskjellene i gjennomsnittlig giftemålsalder mellom innvandrere og etterkommere fra Pakistan er påfallende små: For begge grupper er gjennomsnittlig alder for ekteskap 22,9 år. Her må det understrekes at dette er tallene for dem som er gifte, i et utvalg av unge i alderen 20–34 år. Som allerede nevnt er det mange ugifte blant etterkommere i denne aldersgruppen. Tallene er derfor ikke representative for pakistanere i Norge generelt, men tabell 3.3 presenteres for å illustrere eventuelle forskjeller etter grad av autonomi. Blant etterkommerne har de som selv valgte partner, i gjennomsnitt vært 24,16 år da de giftet seg, som er noe eldre enn de som sier at de bestemte selv, men lyttet til foreldrene. De som sa at foreldrene bestemte hvem de skulle gifte seg med, var

Tabell 3.3 Gjennomsnittlig alder da ekteskap ble inngått, etter foreldrenes bidrag til å finne en ektefelle. Pakistanske innvandrere og etterkommere med foreldre fra Pakistan. Gjennomsnitt, standardavvik og antall i hver gruppe.

	Gjennomsnittlig giftemålsalder	Standardavvik	N
Etterkommere			
Bestemte selv	24,16	3,15	55
Bestemte selv, men lyttet	22,85	2,70	53
Foreldrene bestemte	21,30	3,31	20
Foreldrene bestemte, men lyttet	22,00	3,17	38
Innvandrere			
Bestemte selv	23,07	3,60	14
Bestemte selv, men lyttet	24,82	3,96	17
Foreldrene bestemte	21,41	3,62	17
Foreldrene bestemte, men lyttet	22,60	3,51	45

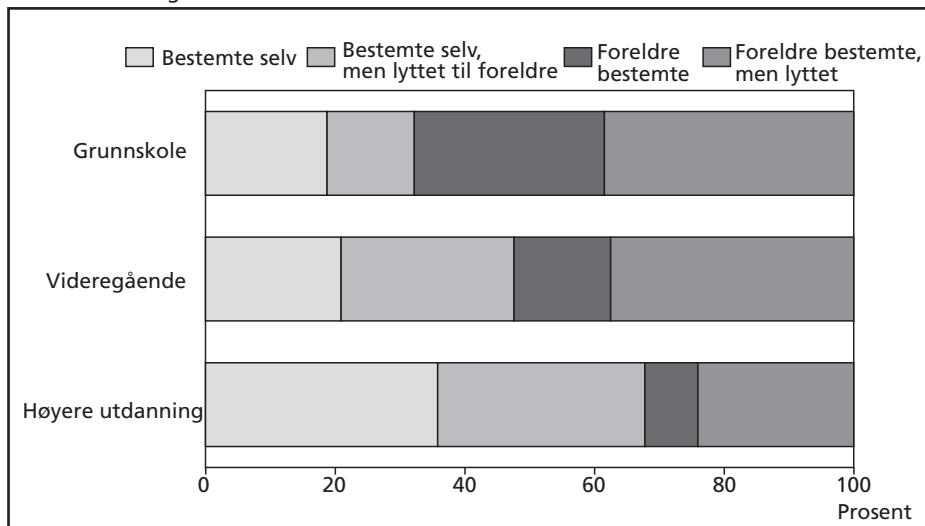
Kilde: Fafos undersøkelse om familiepraksis og likestilling i innvandrede familier, respondenter 20–34 år.

klart yngst i denne gruppen da de inngikk ekteskap: 21,3 år. Blant de unge i samme aldersgruppe som selv har innvandret, er det de som sa at de bestemte selv, men hørte på foreldrene, som i gjennomsnitt var eldst da de giftet seg ved 24,8 år. Også i denne gruppen er det de som sier at foreldrene bestemte, som i gjennomsnitt hadde tidligst giftemålsalder, med 21,4 år. Disse forskjellene er ikke statistisk signifikante: Det er få i hver gruppe, forskjellene i gruppegjennomsnitt er små, og standardavvikene er relativt store. Vi aner en tendens, men tallgrunnlaget er svakt.

Mer utdanning henger sammen med autonomi

Det er også en tendens til en sammenheng mellom grad av autonomi og utdanning. Dette er vist i figur 3.2 for 20–34-åringene med bakgrunn fra Pakistan. Figuren viser at blant personer med utdanning på det laveste nivået – benevnt som «grunnskole» i figuren, men denne kategorien omfatter også det fåtallet som oppgir å ikke ha noen utdanning eller å ikke ha fullført grunnskolen – har 32 prosent valgt ektefelle selv. 29 prosent i denne gruppen opplevde at foreldrene valgte partner for dem, uten at de selv ble hørt. Blant dem med utdanning på høyskole- og universitetsnivå valgte 36 prosent ektefelle helt selv, mens nye 32 prosent sier de selv tok beslutningen etter å ha lyttet til foreldrene. 32 prosent sier at foreldrene valgte, enten suverent eller etter å ha lyttet til den unges mening. Et tilsvarende mønster gjelder for spørsmålet om partnerens utdanning: De som er gifte med lavt utdannede partnere, har oftere «blitt valgt for» (figuren er ikke vist). Modood og medforfattere (1997) fant det samme blant pakistanere i Storbritannia: Andelen som gifter seg arrangert, synker med økende utdanning.

Figur 3.2 Grad av autonomi i valg av ektefelle, etter respondentens utdanning. Kun respondenter med bakgrunn fra Pakistan. N = 259

Kilde: Fafos undersøkelse om familiepraksis og likestilling i innvandrede familier, respondenter 20–34 år. $P < .01$

Figur 3.2 kan likevel ikke si noe om hva som er årsak og virkning: Er det utdanning som setter de unge i stand til å kreve selvbestemmelse i valget av partner, eller er det «moderne» eller «norskorienterte» familier som tillater både at barna utdanner seg, og at de velger ektefelle selv? En indikasjon på familiens orientering kan være foreldrenes utdanning. Respondentene i Fafos-undersøkelsen er spurt om foreldrenes utdanning, både mors og fars. Blant pakistanerne er det en tendens til at de som har foreldre med utdanning på grunnskolenivå eller lavere, oftere enn andre sier at foreldrene bestemte hvem de skulle gifte seg med. Denne sammenhengen finner vi både for mors og fars utdanning. Sammenhengen er likevel ikke sterk, og den er ikke statistisk signifikant – noe som iallfall delvis vil skyldes størrelsen på utvalget og det faktum at få har foreldre med utdanning utover grunnskolen. Også blant dem som har universitetsutdannede foreldre, finner vi et antall respondenter som sier at foreldrene bestemte hvem de skulle gifte seg med.

En tilsvarende sammenheng finner vi for mødrenes yrkesaktivitet. Det er få 20–34-åringer med pakistansk bakgrunn som har hatt yrkesaktive mødre (38 av 259 har hatt mødre som var kontinuerlig yrkesaktive, i tillegg har 61 mødre som var i jobb av og til), men sjansen for at man har valgt ektefelle selv, er høyere for dem som har hatt en mor i kontinuerlig betalt arbeid. 74 prosent av dem som har hatt en mor i jobb hele tiden, har valgt ektefelle selv, mot 47 prosent av dem som har hatt mødre som var hjemmenværende gjennom hele oppveksten (sammenhengen er ikke statistisk signifikant).

Selv om dette er en relativt klar samvariasjon, er det ikke gitt at det er snakk om en årsak–virkning-sammenheng: Det er ikke gitt at det å få flere mødre ut i jobb vil

øke unge voksnes autonomi i partnervalg. I og med at det å ha en yrkesaktiv mor er såpass uvanlig blant pakistanske innvandrere, er det mer trolig at de som har valgt denne tilpasningen, i utgangspunktet er moderne familier som ikke forventer eller krever patriarkalsk kontroll over verken kone eller barn. Samtidig er det mulig at det å hjelpe kvinner ut i arbeid, i den grad lønnsarbeid betyr en bredere kontaktflate mot det norske samfunnet og en viss økonomisk selvstendighet, kan bidra til en mer moderne orientering for hele familien.

Det at vi finner bare svak sammenheng mellom foreldres utdanning og yrkesaktivitet og grad av selvstendighet i partnervalg, skyldes nok at vi har et lite utvalg, og at variasjonen i utvalget er liten: Vi har få foreldre med utdanning utover grunnskole og få yrkesaktive mødre. Vi skal likevel ikke gå ut fra at disse sammenhengene ville materialisert seg om vi hadde hatt bedre data. I utgangspunktet er det lett å anta at økende utdanning innebærer mer eksponering for individualistiske verdier og også innebærer en oppmuntring til selvstendig og kritisk tenking. Men det er ikke all utdanning i alle land som legger disse verdiene til grunn. De fleste i foreldregenerasjonen med pakistansk bakgrunn vil ha sin eventuelle utdanning fra Pakistan, og denne utdanningen kan være av begrenset markedsverdi i Norge. Høyt utdannede fedre kan dermed oppleve en deklassering og et statustap ved migrasjon, som kan øke behovet for å markere sin vellykkethet og status på andre områder. En måte å oppnå dette på er å legge særlig vekt på å kontrollere barnas, og særlig døtrenes, oppførsel i det nye landet (Bredal 2011:22). Noen kan også ha behov for å «kompensere» for det at de aksepterer å ha en yrkesaktiv kone gjennom å øke kontrollen med barna eller andre familiemedlemmer. Sammenhengene på dette området kan dermed gå i mange retninger.

Religion og forhold til opprinnelseslandet i Fafo-undersøkelsen

Ovenfor, i diskusjonen av SSBs undersøkelse, fant vi en svak tendens til at de som oppga at de hadde svært stor innflytelse på hvem de skulle gifte eller forlove seg med, hadde et mer positivt forhold til opprinnelseslandet enn de som formidlet mindre innflytelse, i den forstand at flere av dem åpnet for at de ville flytte tilbake dit på et tidspunkt.

Respondentene i Fafo-undersøkelsen er spurt om de har hatt lengre sammenhengende opphold i opprinnelseslandet. Undersøkelsen viser en svak tendens til at de som har minst ett langt opphold i opprinnelseslandet bak seg, sjeldnere enn andre har valgt ektefelle selv. Denne tendensen er imidlertid meget svak og ikke statistisk signifikant.

I SSB-dataene diskuterte vi om det er sammenhenger mellom hvor viktig religionen er for den enkelte, og hvor stor sannsynlighet det er for at foreldrene har stor innflytelse på valget av partner. Også Fafo-undersøkelsen stiller spørsmålet: «Hvor viktig vil du si at religion er i livet ditt?» På dette spørsmålet er det svært store forskjeller mellom de ulike underutvalgene. I aldersgruppen vi ser på her, 20–35 år, sier for eksempel 55 prosent av de norske uten innvandringsbakgrunn og 42 prosent av

iranerne at religion ikke er viktig for dem i det hele tatt. Ingen av innvandrerne fra Pakistan i denne aldersgruppen, og bare 5 prosent av etterkommerne fra Pakistan, gir dette svaret. Derimot sier 60 prosent av innvandrerne fra Pakistan og 56 prosent av etterkommerne at religion er svært viktig i livene deres. På denne måten framkommer det en relativt klar sammenheng mellom foreldrenes innflytelse på partnervalg og hvilken vekt respondentene legger på religion, men denne sammenhengen forsvinner så å si fullstendig når vi kontrollerer for landbakgrunn. Sammenhengen framkommer fordi pakistanerne er de klart mest religiøse i undersøkelsen, og samtidig de som opplever klart størst foreldreinnflytelse på valget av ektefelle. Den eneste gruppen der det er en viss sammenheng mellom religiøs orientering og grad av autonomi i partnervalg, er irakerne. Blant irakerne sier 40 prosent at religion er svært viktig i livene deres, 31 prosent sier «ganske viktig», 15 prosent sier at det er litt viktig, og 13 prosent sier at religion ikke er viktig i det hele tatt. De minst religiøse oppgir oftere enn andre at de tok avgjørelsen om hvem de skulle gifte seg med, helt selv, men det må understrekes at den viktigste forskjellen her går mellom dem som sa at de tok avgjørelsen selv, og dem som sier at de tok den selv, men lyttet til foreldrene. Bare 16 prosent av de mest religiøse sier at foreldrene tok avgjørelsen etter å ha lyttet til dem (kun én iraker sier at foreldrene tok avgjørelsen alene, og denne personen sier at religion er «litt viktig» i livet hans/hennes). Igjen er tallmaterialet lite, og vi kan ikke trekke klare konklusjoner om at mindre religiøsitet gir større autonomi. Irak er dessuten et svært mangfoldig land, og det kan være bakenforliggende årsaker som virker inn både på religiøsitet og tradisjoner for foreldrestyrte partnervalg.

Oppsummering

Dette kapitlet har gjennomgått hvilken grad av selvbestemmelse unge mennesker i ulike innvandrergrupper har når det gjelder å bestemme hvem de skal gifte seg med, slik dette framkommer i to spørreundersøkelser. Det understrekes at det er vanskelig å formulere gode spørsmål om dette i generelle spørreskjemabaserte undersøkelser, fordi temaet er sensitivt, og fordi prosessene omkring partnervalg kan være svært subtile. Det ser likevel ut til at spørsmålet som er stilt i Fafos undersøkelse, som er formulert omkring måten foreldrene bidro da respondenten fant sin partner, bedre har fanget opp variasjonen vi er interesserte i, enn SSBs spørsmål, som var formulert omkring respondentens innflytelse på partnervalget. Dette kan oppfattes som selvstendig informasjon: Respondentene svarer lettere og mer nyansert når spørsmålet tar utgangspunkt i at partnervalg er en prosess der foreldre kan spille en større eller mindre rolle, enn når det er formulert som et spørsmål om uavhengighet og innflytelse.

For øvrig er utvalget av aktuelle respondenter relativt lite i begge undersøkelsene: SSBs undersøkelse retter seg mot unge under 24 år, og i denne gruppen finner vi få som er gifte eller forlovet. Av dem som har inngått slike forpliktende samliv, sier et klart flertall at de hadde stor kontroll over hvem de skulle gifte eller forlove seg med. Fafos undersøkelse har et større utvalg, også når vi avgrenser utvalget til å se på unge i alderen 20–34 år. Også her sier den største gruppen at de traff avgjørelsen om hvem de skulle gifte seg med, selv, men det er også høye andeler som sier at de traff avgjørelsen selv etter å ha lyttet til foreldrene, eller at foreldrene traff avgjørelsen etter å ha lyttet til dem. I denne undersøkelsen er det også et mindretall – 9 prosent av alle under 34 år – som sier at foreldrene traff avgjørelsen alene.

Av de få som har inngått ekteskap eller forlovelse i SSBs undersøkelse, er den største gruppen tyrkere. Dermed er det også flest tyrkere som indikerer at de har hatt mindre enn svært stor innflytelse på valget av partner. Ser vi på andelen av dem som er gifte eller forlovet, som sier dette, er andelen pakistanere størst. SSBs undersøkelse tar opp en del temaer som ikke berøres i Fafo-undersøkelsen, som hvor ektefellen er født, og om respondenten og ektefellen er i slekt. Svarfordelingene tyder på at de som har hatt mindre innflytelse på valget av partner, oftere er gifte med en person de er i familie med, og oftere med en person som er født i et annet land enn Norge. For øvrig er dette datamaterialet for lite til at vi finner flere tydelige sammenhenger.

Av de innvandrergroppene som er omfattet av Fafos undersøkelse, sier de med bakgrunn fra Pakistan klart oftere enn andre at foreldrene tok avgjørelsen om hvem de skulle gifte seg med. Dette er i tråd med funn i tidligere, internasjonal litteratur (Modood et al. 1997; Penn og Lambert 2009). Dataene indikerer likevel en betydelig overføring av beslutningsmyndighet til de yngre over generasjonene og også en ganske tydelig forskjell mellom dem som selv har innvandret fra Pakistan, og dem som er født i Norge. Blant 20–34-årige kvinner som er født i Norge av pakistanske foreldre, sier 27 prosent at de tok avgjørelsen om hvem de skulle gifte seg med, helt selv, mens 11 prosent sier at foreldrene tok avgjørelsen alene. De resterende 62 prosentene indikerer at de og foreldrene var sammen om avgjørelsen, men det varierer hvem de sier hadde det siste ordet. Til sammenligning sier bare 4 prosent av de pakistanske innvandrerkvinnene mellom 45 og 55 år at de traff avgjørelsen om hvem de skulle gifte seg med, selv, mens 60 prosent sier at foreldrene traff avgjørelsen.

Tallene viser at det har skjedd betydelig endring i holdningene til ekteskapsinngåelse på bare en generasjon blant pakistanere i Norge. At 11 prosent av jentene i en minoritetsgruppe som er født og oppvokst i Norge, opplever at foreldrene har valgt en ektefelle til dem uten å høre deres mening, er likevel relativt mye. Kjønnsforskjellen mellom jenter og gutter blant etterkommerne er relativt ubetydelig og kan tyde på at i den grad arrangerte ekteskap skal bidra til å opprettholde familiens omdømme, berører dette både kvinner og menn (jf. Bredal 2011). Det er likevel verdt å merke seg at flere etterkommerjenter enn etterkommergutter med bakgrunn fra Pakistan er gifte i den

aldersgruppen vi ser på her (Daugstad 2009), slik at eventuelt press fra familien later til å rettes mot jenter på et tidligere tidspunkt i livet enn det gutter opplever.

Andelen blant 20–34-åringene med pakistansk bakgrunn som opplever at foreldrene traff beslutningen om hvem de skulle gifte seg med, er høyere blant dem som har lav utdanning, og det er også en svak tendens til at andelen er høyere blant dem som har foreldre med lav utdanning. Det mindretallet av ungdom med pakistansk bakgrunn som har hatt yrkesaktive mødre gjennom oppveksten, har oftere enn andre truffet valget om hvem de skulle gifte seg med, helt selv.

De sammenhengene vi finner mellom religiøsitet/sekularitet og grad av autonomi, forsvinner ved kontroll for andre bakgrunnsfaktorer, mest opplagt opprinnelsesland. Religiøse argumenter kan brukes både av foreldre som vil overtale barn til å gifte seg, og av barn som søker å motstå slikt press, men religiøsitet som sådan later ikke til å være noen sentral forklaringsfaktor for hvem som opplever lite innflytelse på valg av ektefelle. Ut fra litteraturen vil det heller ikke være grunn til å anta sterk sammenheng her: Arrangerte ekteskap er knyttet til klan- og kastetilhørighet snarere enn til religion (Wikan 2008), og ekteskap som er inngått med høy grad av press (tvangsekteskap), anerkjennes ikke i islam (jf. kapittel 2). Samtidig bekreftes heller ikke det funnet som har framkommet i kvalitativ forskning, at unge som er mer religiøse, lykkes i å bruke islam som et forhandlingskort for mer autonomi (Jacobsen 2010).

Dette kapitlet har sett på hva som kjennetegner unge i Norge som opplever liten innflytelse på valg av ektefelle. Grad av innflytelse har vært behandlet som den avhengige variabelen, altså det som skal forklares. I neste kapittel skal vi se på konsekvensene av det å ha giftet seg uten selv å velge partner. Da behandler vi grad av innflytelse som en uavhengig variabel og ser hvordan denne henger sammen med ulike levekårsfaktorer i Norge og med holdninger til familie og likestilling.

4 Økonomi, helse og likestilling

Hvilke konsekvenser har foreldrenes grad av involvering i partnervalgprosessen for parets samliv og ekteskap og for faktorer som økonomi og helse? Hvis vi skulle svare utfyllende på dette, måtte vi hatt omfattende data fra minst to tidspunkter: et sett av data fra før partnervalgprosessen ble innledet, og et sett fra etter at ekteskapet ble inngått. Selv da ville vi likevel ikke fått full informasjon om hvordan beslutninger tas og holdninger skapes, hvordan ulike argumenter tillegges vekt i disse prosessene, og hvordan ekteskapet påvirket helse eller andre forhold.

I dette prosjektet har vi uansett bare tilgang til data fra ett tidspunkt, og vi har informasjon om hvordan partneren ble valgt kun for de respondentene som er, eller har vært, gifte. Altså kan vi ikke si så mye om årsak og virkning, men vi kan si noe om samvariasjon: Hvis vi finner at personer som sier at foreldrene var sterkt involvert i prosessen med å finne en ektefelle, innretter livene sine på mer tradisjonelle måter enn de som sier at foreldrene var lite involvert, forteller ikke dette at tradisjonelle familieliv følger «tradisjonelle» måter å velge partner på. Det er vel så sannsynlig at unge voksne som er konservativt oppdratt, og/eller som selv er konservativt orientert, inviterer foreldrene til å hjelpe dem å finne en partner og deretter innretter livene sine som gifte i tråd med tradisjonelle forventninger. I så fall kom den tradisjonelle orienteringen først, noe som la føringer både på partnervalg og på livet i ekteskapet.

Ambisjonen i dette kapitlet er dermed ikke å etablere en årsak–virkning-sammenheng mellom partnervalgprosess og økonomi, helse og familieliv, men rett og slett å beskrive om det finnes noen samvariasjon i det hele tatt. Det er ikke sikkert at dette er tilfelle. Som vi har diskutert tidligere, er det ikke nødvendigvis svært store forskjeller mellom de som velger en partner og arbeider for å få familien til å akseptere ham eller henne, og de som treffer en partner gjennom foreldrenes tilrettelegging og velger å akseptere ham/henne. Det er ikke gitt at vi finner skarpe skiller mellom «tradisjonelle» og «moderne» unge mennesker med innvandringsbakgrunn, og at grad av foreldreinvolvering i partnervalg er en sentral markør i så måte. Og om så var, er det ikke gitt at denne orienteringen varer livet ut. En som giftet seg som 18-åring med en partner utpekt av foreldrene, kan ha gjennomført en lengre utdanning, fått nye impulser og endret mening mange ganger før han/hun passerer 30 år – også om ekteskapet varer og oppleves som godt. Tilsvarende kan en ungdom som gjør opprør mot foreldrene og insisterer på en partner foreldrene i utgangspunktet ikke godtar, ønske å etablere et svært tradisjonelt familieliv med denne partneren når ekteskapet først er inngått.

Svaret på spørsmålet vårt er dermed langt fra selvinnløsende: Finner vi systematiske forskjeller i yrkesaktivitet, økonomi, helse, arbeidsdeling i hjemmet og holdninger til familie og likestilling etter graden av foreldrenes involvering i partnervalgprosessen?

SSBs levekårsundersøkelse blant innvandrere har en rekke spørsmål om helse og økonomi. Det er derfor hovedkilden til informasjon om hvordan autonomi i partnervalg kan henge sammen med disse faktorene. Fafos undersøkelse om familiepraksis og likestilling har – som navnet på undersøkelsen indikerer – en rekke spørsmål som dreier seg om temaer knyttet til kjønn og likestilling. Dette er dermed hovedkilden til informasjon om likestilling og familieforhold. Vi begynner med å se på økonomi og helse og fortsetter deretter med likestilling og familieforhold. I SSB-tallene har vi som sagt delt respondentene inn i to kategorier: «fritt ektefellevalg» og «mindre fritt ektefellevalg», der de i kategorien «fritt ektefellevalg» er dem som har oppgitt å ha hatt «svært stor innflytelse» på valg av ektefelle, mens de i kategorien «mindre fritt ektefellevalg» er dem som har oppgitt stor, middels eller liten frihet. Ettersom utvalget er såpass lite, var vi nødt til å gjøre denne inndelingen for å kunne bruke tallene til noe. Det vi måler her, er altså grader av autonomi, ikke absolutte størrelser.

Økonomi og helse

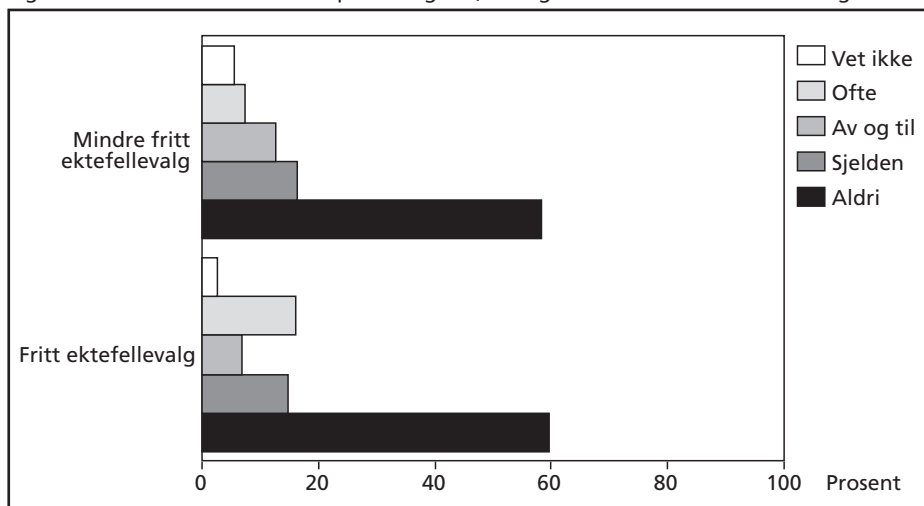
En grunnleggende faktor i et godt liv er ofte en stabil og trygg økonomi (Hellevik 2008). Er det rimelig å anta at ulik grad av autonomi i partnervalg påvirker økonomien til dem som gifter seg, eller at økonomi er en faktor som kan forklare ulike grader av autonomi – for eksempel at arrangerte ekteskap kan bli en løsning hvis familien opplever økonomiske vanskeligheter? Tallene i undersøkelsen til SSB sier dessverre ingenting om foreldrenes økonomi, så vi kan ikke si noe om hvorvidt foreldrenes økonomiske situasjon henger sammen med ulik grad av autonomi i partnervalg. Det er imidlertid et spørsmål som kan gi oss et hint: Det blir spurt om «har din far for tiden inntektsgivende arbeid av *minst 1 times varighet* per uke». Én time er ikke mye, så spørsmålet avslører altså bare hvor mange av respondentene som har fedre som er helt utenfor arbeidslivet. I alle minoritetsgruppene i undersøkelsen til SSB – Tyrkia, Vietnam og Pakistan – har menn høyere arbeidsdeltakelse enn kvinner. Det betyr at sjansen er relativt stor for at en familie der faren er uten betalt arbeid, heller ikke har annen permanent inntekt. I det totale utvalget – altså både de som er gifte, og det store flertallet som ikke er gift – er det rundt en tredjedel som oppgir at faren for tiden ikke har inntektsgivende arbeid.

Likevel ser vi bare svake sammenhenger mellom fars arbeidstilknytning og autonomi i partnervalg hos avkommet. Og de sammenhengene som er, går i en annen retning enn man kanskje skulle tro. I utvalget som helhet – tyrkere, vietnamesere og pakistanere – er

det faktisk slik at det er flere av dem som har far uten betalt arbeid, som har opplevd autonomi i partnervalg. Sammenhengen er svak og ikke statistisk signifikant, men er der for alle landgruppene.

Det samme finner vi når det gjelder parenes egen økonomi. SSB har spurt respondentene om «husholdningen det siste året har hatt vansker med å klare de løpende utgiftene». Som vi ser av figur 4.1 under, er det ingen sammenheng. I den grad det er en sammenheng, er det faktisk at det blant dem som har opplevd fritt ektefellevalg, er flere som oppgir å ha hatt dårlig råd det siste året. Dette kan ha ulike forklaringer – kanskje er det slik at de som har opplevd stor autonomi i parforhold, i større grad har flyttet ut fra foreldrehjemmet og forsøker å klare seg selv økonomisk, mens de som har opplevd mindre autonomi, blir boende med storfamilien. Men ettersom utvalget er såpass lite og sammenhengen er veldig svak og helt uten statistisk signifikans, er det mest sannsynlig helt tilfeldig.

Figur 4.1 Problemer med å klare løpende utgifter, etter grad av autonomi i ektefellevalg. N = 129.

Kilde: SSBs levekårsundersøkelse blant innvandrere. Forskjellen er ikke statistisk signifikant.

For å sammenligne gjorde vi en tilsvarende analyse i tallene til Fafo, for respondentene under 34 år. Der var det heller ingen sammenheng – gruppen med mer autonomi oppga å ha marginalt bedre råd, men forskjellen her var også veldig liten og helt uten signifikans. Konklusjonen blir derfor at autonomi i partnervalg ikke ser ut til å henge tett sammen med økonomisk situasjon etter ekteskap. Samtidig skal vi huske på at respondentene i denne undersøkelsen fortsatt er unge, slik at det ikke er sikkert at eventuelle sammenhenger mellom ulike familiepraksiser og økonomisk situasjon har rukket å manifestere seg.

Fysisk og psykisk helse

Fysisk og psykisk helse henger sammen med en rekke faktorer. Både økonomi, livsstilsfaktorer og de personlige relasjonene man har, spiller inn (Dalgard et al. 2010). Dessuten vil det ofte være slik at en del fysiske plager henger sammen med hvordan man ellers har det. Er det rimelig å tro at autonomi i partnervalg også spiller inn?

Vi kan tenke oss ulike mekanismer. Fra et perspektiv som ser autonomi når det gjelder partnervalg, som en viktig del av det gode liv, vil det kunne hevdes at mindre autonomi i partnervalg i seg selv er dårlig, fordi det fører til at man må leve sammen med et menneske man ikke elsker og kanskje ikke passer sammen med – noe som vil kunne bidra til negative følelser og opplevelser.

Fra et perspektiv som ser mer positivt på arrangerte ekteskap, kan det hevdes at foreldreinvolvering, og/eller mindre autonomi, kan være et gode – fordi foreldre ofte vil vite bedre enn barna hvem barna passer sammen med. Og det kan også hevdes at romantiske følelser lett kan føre galt av sted, fordi man ender opp med en person man egentlig ikke passer sammen med.

Undersøkelsen til SSB har flere spørsmål om helse. Her vil vi se på to av spørsmålene. Det ene handler om generelle fysiske plager – smerter i kroppen, hodepine eller migrene, fordøyelsesbesvær, hoste, konsentrasjonsvansker, søvnproblemer, tretthet, irritasjon og aggresjon. Alle respondentene i undersøkelsen har svart at de har hatt en eller flere av disse plagene de siste tre månedene, noe som kanskje ikke er så underlig med tanke på at eksempelvis «trett og slapp» var et alternativ. For å kunne bruke tallene til noe har vi derfor skilt mellom dem som har oppgitt å ha hatt tre eller flere av disse plagene de siste tre månedene, og dem som har hatt bare en eller to av plagene. For gruppen som helhet er resultatet overraskende: Det er langt flere av dem har giftet seg frivillig, som oppgir å ha hatt flere plager, og sammenhengen er statistisk signifikant. Sammenhengen er den samme for begge kjønn og gjelder for både tyrkere og vietnamesere. Men hos de pakistanske respondentene var det ingen tydelig forskjell på gruppene på dette spørsmålet.

På dette spørsmålet er det imidlertid færre respondenter som har svart, enn på de andre spørsmålene – det er bare 90 stykker av dem som er gifte eller forlovet, som har oppgitt svar som har blitt registrert. Når dette deles på de tre landgruppene, blir det et svært lite utvalg, noe som gjør at man skal være forsiktig med å trekke bastante slutninger ut fra tallene.

SSB-undersøkelsen inneholdt også et spørsmål om man hadde hatt ulike psykiske plager de siste to ukene – nervøsitet og indre uro, å stadig være redd eller engstelig, å føle håpløshet med tanke på framtiden, å være nedtrykt og tungsindig og å være mye bekymret eller urolig. Svaralternativene omfatter fire forskjellige grader av å være plaget, fra «svært plaget» til «ikke plaget». Denne skalaen er kjent som Hopkins Symptoms Checklist-5 (Strand et al. 2003). For å måle hvem som har psykiske helseproblemer, beregner man en gjennomsnittsverdi for utsagnene samlet, etter antall plager og graden

av ubehag. Hvis man får over en viss score, indikerer det at personen har symptomer på psykiske helseproblemer.

I befolkningen som helhet er det 9 prosent som ut fra denne skalaen kan sies å ha psykiske helseproblemer (Blom 2010). I denne undersøkelsen om minoritetsungdom fra SSB er det 15 prosent som har psykiske problemer, altså noe mer enn i befolkningen generelt. Når vi undersøkte dette, fant vi at begge gruppene – både de som har giftet seg med stor autonomi, og de som har giftet seg med mindre autonomi – faktisk har høyere andel psykiske problemer enn utvalget som helhet, henholdsvis 20 og 28 prosent. Funnet var ikke signifikant, men tendensen var der for alle landgruppene i undersøkelsen og for begge kjønn. Dette er overraskende ettersom mye forskning viser at det å være gift generelt er positivt for den psykiske helsen (Parker-Pope 2010). Det tyder på at de som har giftet seg i dette utvalget, skiller seg på visse måter fra dem som ikke har giftet seg. Det er bare en liten andel av det totale utvalget som er gift eller forlovet – 129 av 870. De har altså giftet seg før de andre i utvalget, og det kan skyldes ulike faktorer, som igjen kan påvirke helsen negativt (for eksempel utdanning, økonomisk situasjon, med mer).

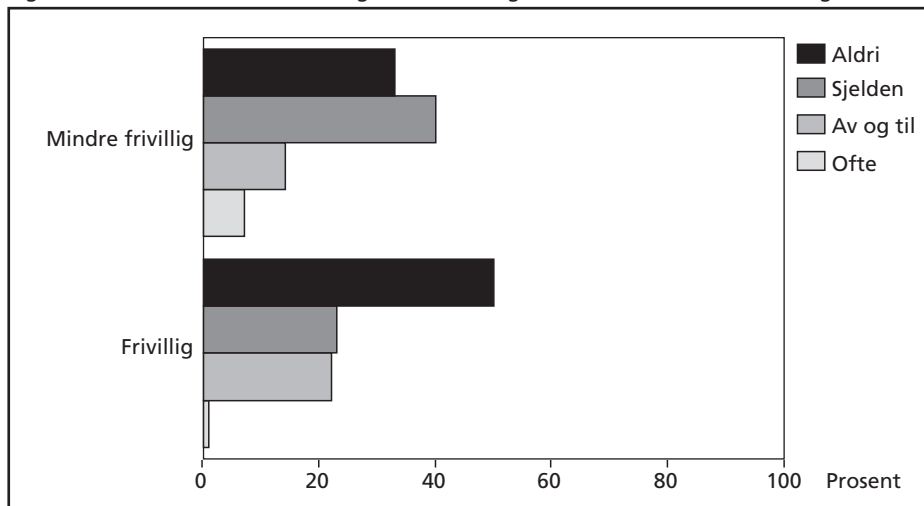
Samtidig virker det altså som om å gifte seg med mindre grad av autonomi samvarierer enda mer med psykiske plager, enn det å gifte seg ut fra eget fritt valg. Hvordan kan det forklares? En sannsynlig forklaring er at det er bakenforliggende faktorer som forklarer hvorfor noen opplever mindre autonomi når de gifter seg, og at disse bakenforliggende faktorene også fører til dårligere psykisk helse. Det kan dreie seg om ting som foreldrenes inntektsnivå, utdanning, botid i Norge eller om faktorer som ikke fanges opp av disse undersøkelsene – som oppdragerstil eller det diffuse begrepet «kultur». Vi har allerede sett at både egen utdanning og foreldres utdanning ser ut til å påvirke hvor mye autonomi respondentene opplevde da de skulle gifte seg. Dette er også den typen faktorer vi vet fra annen forskning samvarierer med psykisk helse (Blom 2010).

Samtidig er det mulig at ulike måter å ordne ekteskap på kan ha selvstendig påvirkningskraft på den psykiske helsen. En stor studie fra Folkehelseinstituttet, riktignok utført på majoritetsbefolkningen, viste at det å føle seg maktesløs og ikke oppleve kontroll over eget liv var en viktig faktor når det gjaldt å forklare psykiske problemer (Dalgard et al. 2010). Det er ikke urimelig å anta at mennesker som opplever mindre autonomi når det gjelder ekteskapsinngåelse, opplever mindre grad av kontroll over eget liv – noe som kan bidra negativt til den psykiske helsen.³

³ Dette er et relativt lite prosjekt, så vi har derfor ikke gjort mer grundige og omfattende statistiske analyser, som regresjonsanalyser eller lignende. Men for å sjekke akkurat dette, på hvilken måte autonomi i parforhold kunne henge sammen med psykisk helse, gjorde vi en enkel regresjonsanalyse der vi kontrollerte for en rekke faktorer som økonomi, utdanning, livsstil (røyking og mosjon) med mer. Selv etter at alle disse faktorene var tatt med, viste det seg at mindre autonomi i valg av partner hang sammen med dårligere psykisk helse, og i regresjonsanalysen var resultatene statistisk signifikante. I den enkle bivariate analysen så det ut som om det å gifte seg autonomt – i dette utvalget betyr det i tidlig alder – samvarierer mer med psykiske problemer enn ikke å være gift i det hele tatt. Da vi kontrollerte for andre faktorer, sluttet imidlertid det å være signifikant, og i den grad det ga noe bidrag til den psykiske helsen, var det positivt.

Den siste faktoren vi ønsket å undersøke, var opplevelsen av ensomhet. Å ha gode relasjoner blir ofte regnet som den viktigste faktoren når det gjelder å forklare hvor fornøyde mennesker er med livet (Hellevik 2008). Å være ensom er dessuten også en faktor som bidrar til psykiske problemer (Dalgard 2008). Er det forskjell på hvor mange som føler seg ensomme blant dem som har giftet seg autonomt, og dem som har giftet seg mindre autonomt? Ja.

Figur 4.2 Hender det at du føler deg ensom, etter grad av autonomi i ektefellevalg. N = 129

Kilde: SSBs levekårsundersøkelse blant innvandrere, respondenter 20–34 år. P = 0,059

Som vi ser i figur 4.2, er det langt flere av dem som har valgt ektefellen fritt, som oppgir at de aldri er ensomme, enn blant dem som har valgt ektefellen mindre fritt. Det er også flere av dem som giftet seg mindre fritt, som oppgir at de ofte er ensomme. Sammenhengen er den samme for både menn og kvinner og for både tyrkere, pakistanere og vietnamesere. En viktig presisering her er at «ensomhet» ikke nødvendigvis trenger å innebære fravær av andre mennesker, det kan også tolkes som at relasjonene man har til andre, ikke er gode.

Igjen er det vanskelig å vite hva disse tallene kan bety. En sannsynlig forklaring er at det er bakenforliggende faktorer som forklarer både hvorfor noen gifter seg mindre autonomt, og hvorfor de oftere føler seg ensomme. Men det er også mulig at det å gifte seg med mindre grad av autonomi også kan føre til mer ensomhet. Noen av dem som opplever mindre frihet til å velge ektefelle, vil kanskje oppleve mindre fellesskap eller samhörighet med ektefellen og derfor føle seg mer ensomme. Det kan igjen være en bidragsytende faktor til psykiske problemer. Funnet kan ses i sammenheng med studier fra så forskjellige land som Kina og Pakistan, som viser at de som har valgt ektefelle selv,

oftere er fornøyde med ekteskapet og opplever mer innflytelse over sin egen hverdag (Xiaohe & White 1990; Hamid et al. 2011).

Når det gjelder helse, viser altså SSB-undersøkelsen et komplekst bilde, som det ikke er enkelt å tolke. Når det gjelder fysiske plager, oppgir de som har hatt mer autonomi, å ha hatt flere plager, men på det spørsmålet er utvalget så lite – 90 respondenter – at det er vanskelig å trekke konklusjoner. Vanligvis henger psykiske og fysiske plager sammen, men i denne undersøkelsen var tendensen omvendt: Blant dem som hadde giftet seg med mindre autonomi, var det flere som hadde opplevd psykiske plager enn blant dem som hadde giftet seg med mer autonomi. Denne sammenhengen var imidlertid ikke statistisk signifikant. Den tydeligste sammenhengen gjelder opplevelsen av ensomhet, der det er en klar tendens til at flere opplever seg som ensomme blant dem med mindre autonomi, noe som gjelder alle landgruppene og både kvinner og menn.

Familiepraksis og likestilling

Da beveger vi oss over til Fafø-undersøkelsen og ser på hvordan autonomi i ekteskapsinngåelse kan samvariere med familiepraksis og holdninger til likestilling. Vi har gjort noen viktige avgrensinger i datamaterialet, basert på informasjonen fra kapittel 3. For det første avgrenser vi oss til å se på den yngste aldersgruppen, de som er mellom 20 og 34 år. Som vi argumenterte for i forrige kapittel, er dette den mest interessante aldersgruppen i en diskusjon av innvandreres og etterkommeres tilpasninger i Norge. For det andre tar vi, som i kapittel 3, konsekvensen av at 90 prosent av respondentene i denne aldersgruppen som sier at foreldrene tok beslutningen, enten alene eller etter å ha hørt respondentens mening, har bakgrunn fra Pakistan. De resterende 10 prosentene er fordelt på ulike landbakgrunner, der andelen fra hvert land er for liten til å gjøre videre analyser på. Analysene konsentreres dermed om innvandrere og etterkommere med bakgrunn fra Pakistan også i dette kapitlet.

Endelig forenkler vi den sentrale variabelen noe og skiller mellom dem som sier at de traff beslutningen om hvem de skulle gifte seg med selv (alene eller etter å ha hørt på foreldrenes mening), og dem som sier at foreldrene traff beslutningen (alene eller etter å ha lyttet til respondentens mening). Den første gruppen omtales som de som valgte ektefelle selv, den andre gruppen som de foreldrene valgte for, eller som de som lot foreldrene velge. Denne inndelingen, og måten å omtale gruppene på, tilslører naturligvis en rekke nyanser. For eksempel vil det være en del unge mennesker i den gruppen vi omtaler som «de foreldrene valgte for», som har vært igjennom en lang prosess med mye diskusjon – som har hatt en betydelig innflytelse på partnervalget selv om de i ettertid finner det riktigst å si at foreldrene traff den endelige beslutnin-

gen. Samtidig vil vi av og til bruke formuleringen «de som lot foreldrene velge» om personer som i realiteten hadde lite valg, som ikke hadde mulighet til å ikke «la» foreldrene bestemme. Som diskutert tidligere er vi likevel i dette prosjektet henvist til å gjøre en del forenklinger, også fordi hele kompleksiteten ikke lar seg fange i et spørreskjema. Grunnen til at vi velger å dele den opprinnelige firedelte variabelen i to, er at vi ønsker å framheve kjønn som en sentral faktor. Kvinner og menn svarer ofte forskjellig på spørsmål om likestilling og deling av husarbeid, og dette mener vi er viktig å få fram. Gjennom å dele materialet etter kjønn og grad av selvbestemmelse får vi fire omtrent jevnstore grupper som er store nok til at det går an å få fram eventuelle forskjeller mellom dem.

Som sammenligningskategori bruker vi 20–34-åringer i majoritetsbefolkningen. Resultatene presenteres separat for menn og kvinner. På denne måten får vi best fram hvor de sentrale skillelinjene går: mellom respondenter med pakistansk bakgrunn og majoritetsbakgrunn, mellom kvinner og menn eller mellom dem som har valgt ektefelle selv, og dem foreldrene har valgt for.

Over halvparten av etterkommerne er gift

Det er bare de som er, eller har vært, gifte som har svart på spørsmålet om hvordan beslutningen om hvem de skulle gifte seg med, ble tatt. En del spørsmål om deling av husarbeid med videre er også bare stilt til dem som lever i parforhold. Med de avgrensingene vi har gjort, gir dette et utvalg på 259 personer: 125 menn og 134 kvinner. 85 prosent av alle innvandrere fra Pakistan mellom 20 og 34 år i denne undersøkelsen er eller har vært gifte og er dermed inkludert i analysene i dette kapitlet. Det samme gjelder halvparten av mennene som er født i Norge med to pakistanskfødte foreldre, og 65 prosent av kvinnene. Relativt mange av etterkommerne er altså ekskludert fra analysene, fordi vi bare konsentrerer oss om dem som på et tidspunkt har inngått ekteskap. De ugifte kan være forskjellige fra dem som har inngått ekteskap, også når det gjelder tilpasninger i Norge og holdninger til samfunnsspørsmål. Mønstrene som avtegnes i dette kapitlet, kan dermed ikke brukes til å si noe om unge pakistanere i Norge generelt, men omfatter bare de av dem som har inngått ekteskap. Tabell 4.1 gir en oversikt over hvordan respondentene i undersøkelsen med pakistansk bakgrunn fordeler seg på kjønn, innvandrerstatus, og, for dem som er eller har vært gifte, hvordan ektefellen ble valgt. Det er verdt å merke seg at både blant kvinner og menn er et klart flertall av dem som valgte ektefelle selv, født og oppvokst i Norge. Blant kvinner er cirka halvparten av dem foreldrene valgte ektefelle for, oppvokst i Pakistan, mens dette gjelder seks av ti menn som foreldrene har valgt ektefelle for.

Tabell 4.1 Fordeling av utvalget på innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre med pakistansk bakgrunn, 20–34 år, etter kjønn, sivilstand og hvordan ektefellen ble valgt. Uthevet = inkludert i analysene i dette kapitlet. Prosent.

	Ugifte menn	Gifte menn, bestemte selv	Gifte menn, foreldre bestemte	Ugifte kvinner	Gifte kvinner, bestemte selv	Gifte kvinner, foreldre bestemte
Innvandrere	9	20	61	14	25	44
Etterkommer	91	80	39	86	75	56
(N =)	(90)	(71)	(54)	(57)	(68)	(66)

Kategorien «ugifte» inkluderer tre menn og én kvinne som oppgir at de er samboere.

Kategorien «gifte» inkluderer alle som er eller har vært gifte, inkludert sju menn og tolv kvinner som er tidligere gifte/separert/skilt.

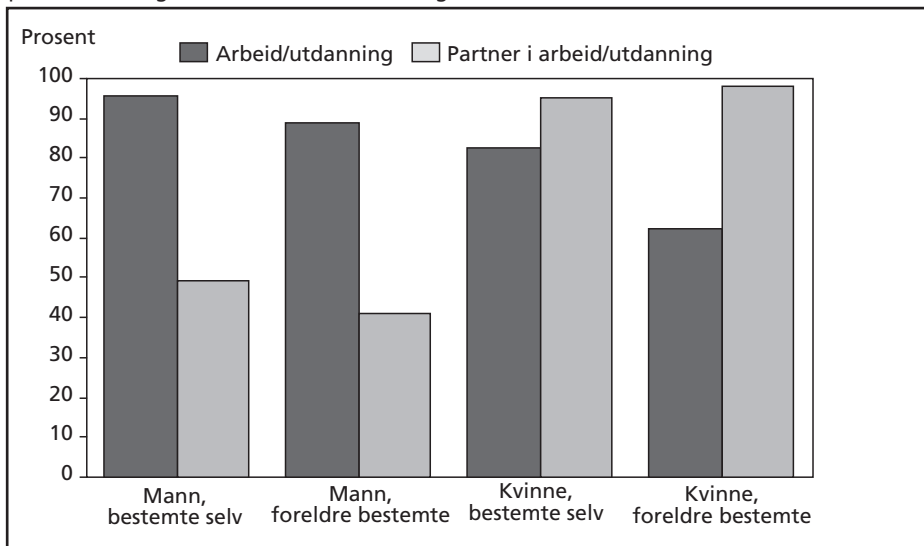
I dette kapitlet ser vi først på hvor mange som er i betalt arbeid eller under utdanning i de ulike gruppene, og hvordan de deler de vanligste arbeidsoppgavene i hjemmet. Deretter ser vi på generelle holdninger til likestilling i de forskjellige kategoriene, før vi presenterer noen data om forholdet til storfamilien. Til slutt ser vi på hvordan kvinner og menn i de ulike kategoriene tenker om hva som ville skje hvis de skulle oppleve samlivsbrudd.

Yrkesaktivitet og arbeidsdeling i hjemmet

Innvandrere fra land i Asia, Afrika med videre har gjennomgående lavere yrkesaktivitetsrater enn personer uten innvandringsbakgrunn (NOU 2011:7). Særlig har kvinnene fra mange av disse landene, deriblant Pakistan, lav yrkesdeltakelse i Norge. Dette er etablert kunnskap, som vi ikke skal gå nærmere inn på her. Spørsmålet som må stilles her, er om variasjoner i yrkesdeltakelse blant kvinner og menn med bakgrunn fra Pakistan samvarierer med måten de fant ektefellen på da de giftet seg. Er det for eksempel slik at menn som giftet seg med en kvinne foreldrene valgte, er mer tradisjonelt orientert enn andre og derfor vil legge svært stor vekt på å arbeide og forsørge familien? Eller er disse mennene så marginalisert i Norge at de ikke klarer å finne, eller beholde, en jobb? Og er det forskjeller blant kvinner etter hvordan ekteskapet ble inngått? Figur 4.3 (på neste side) viser hvordan respondentene i vår undersøkelse fordeler seg: Figuren viser andelen som er i arbeid og/eller under utdanning, etter kjønn og grad av autonomi i partnervalg, samt andelen i de ulike gruppene som har en partner i jobb eller under utdanning.

Slik vi forventet, er det en svært framtrødende kjønnsforskjell i figur 4.3: Rundt 90 prosent av mennene sier de er i jobb eller i gang med utdanning, mens færre enn halvparten av dem sier de har en partner i jobb eller under utdanning. Av kvinnene har mer enn 90 prosent en partner i jobb eller under utdanning. Blant kvinnene ser vi

Figur 4.3 Prosent som selv er i arbeid og/eller under utdanning, og som har en partner i arbeid/utdanning, etter grad av autonomi i partnervalg. Kun 20–34-åringere med pakistansk bakgrunn som er eller har vært gifte. N = 259

også en klar forskjell mellom dem som valgte partner selv, og dem som lot foreldrene ha det siste ordet: 82 prosent av kvinnene som valgte partner selv, er i jobb eller under utdanning, mens det samme gjelder 62 prosent av dem som foreldrene valgte for. Dette er en forskjell på 20 prosentpoeng. Blant mennene er det også noe lavere yrkes- og utdanningsaktivitet blant dem foreldrene valgte for, men denne forskjellen er svært mye mindre, og andelen aktive er høy også blant dem foreldrene valgte ektefelle for.

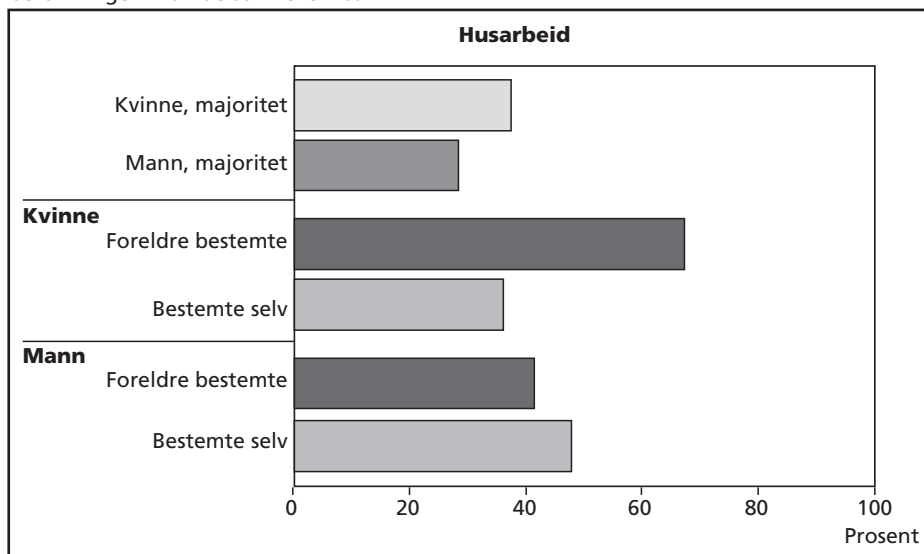
Det er et paradoks i figur 4.3: Færre enn halyparten av mennene med pakistansk bakgrunn sier at de har en yrkesaktiv partner, mens mellom 62 og 82 prosent av kvinnene sier at de er i arbeid eller under utdanning. Dette paradokset er særlig tydelig for dem som sier at de valgte partner selv: 49 prosent av disse mennene sier at partneren deres er i jobb eller under utdanning, mens 82 prosent av kvinnene sier at de selv er det. Et tilsvarende paradoks finnes ikke for menn, der er det stor overensstemmelse med det mennene sier om seg selv, og det kvinnene sier om sine partnere. Nå er ikke respondentene i undersøkelsen intervjuet som par – de er ikke gifte med hverandre – dermed kan begge settene av opplysninger godt være riktige. Det tyder i så fall på en relativt sterk selvseleksjon blant kvinner: Gifte kvinner i jobb eller under utdanning med pakistansk bakgrunn må ha vært klart mer svarvillige enn hjemmевærende gifte kvinner med samme bakgrunn. En annen mulighet er at det kan være noe uenighet om hva som regnes som jobb eller utdanning, for eksempel kan relativt korte deltidsjobber, ustabile jobber eller norskopplæring være grensetilfeller. Hvis kvinnene knytter status til det å være aktive på egne vegne, mens menn knytter status til det å ha en hjemmевæ-

rende kone, kan menn og kvinner systematisk ha rapportert slike aktiviteter forskjellig. En tredje forklaring gjelder menn som sier de har valgt ektefelle selv: Det er ikke gitt at konene deres også har valgt dem. Kvinnene som er gifte med menn som sier de har valgt selv, er ikke nødvendigvis i samme situasjon, og opplever samme autonomi, som kvinner som sier de har valgt ektefelle selv. Dette kan forklare noe av spriket mellom opplysningene til «selvvelgende» menn og kvinner. Vi kan ikke forklare hva dette paradokset i figur 4.3 skyldes, men sannsynligvis er selvseleksjon den viktigste forklaringen.

Fordeling av husarbeid

Hvordan fordeler så disse parene husarbeidet? Informantene i Fafos undersøkelse er spurt om hvem som vanligvis gjør ulike arbeidsoppgaver i hjemmet. Spørsmålene omfatter oppgaver som «husarbeid som å vaske klær, lage mat, gjøre rent og handle mat», «vedlikehold, oppussing og reparasjoner» og «betale felles regninger». I tillegg er det stilt to spørsmål om hvem som vanligvis følger opp barna, gjennom å hjelpe dem med lekser, lage mat og følge dem til skole eller barnehage. Disse spørsmålene analyseres ikke her, fordi det er så få i den aldersgruppen vi analyserer her, som har barn. På spørsmålene om vedlikehold og betaling av regninger var det bare små forskjeller mellom gruppene. Figur 4.4 viser hvordan respondentene i ulike grupper fordeler husarbeidet.

Figur 4.4 Andeler som sier at kvinnen gjør alt eller det aller meste av husarbeidet, etter kjønn og grad av selvbestemmelse i partnervalg. Pakistanere 20–34 år, og jevnaldrende i majoritetsbefolkningen. Kun de som lever i samliv.

N (pakistanere 20–34 år) = 225.

Forskjellene mellom de fire gruppene av respondenter med pakistansk bakgrunn er statistisk signifikant, ($P < .05$), det er også kjønnsforskjellen i majoritetsbefolkningen ($P < .01$).

Menn og kvinner svarer noe ulikt på spørsmål av denne typen, og det typiske er at begge vurderer sin innsats som noe høyere enn det respondentene av motsatt kjønn mener er tilfelle. Siden denne undersøkelsen ikke intervjuer par, er det mulig at slike skjevheter skyldes skjevheter i utvalget – at vi systematisk har fått kontakt med den personen i husholdningen som gjør mest hjemme. Den alternative forklaringen, som handler om at det er lett å overvurdere sin egen innsats og å undervurdere hva partneren gjør, er likevel mer plausibel.

Kontrasten mellom de pakistanske kvinnene som valgte ektefelle selv, og de som giftet seg med en partner foreldrene valgte, er markant: 36 prosent av kvinnene som valgte ektefelle selv, og 67 prosent av dem som giftet seg med en partner foreldrene valgte, sier at de alltid eller som regel gjør alt husarbeidet. Kvinner som giftet seg med en partner foreldrene valgte, er den eneste gruppen der mer enn 50 prosent sier at de selv alltid eller som regel gjør alt husarbeidet. Kjønnforskjellen rapportert av menn er langt mindre. Kjønnforskjellene rapportert av menn med pakistansk bakgrunn går heller ikke alltid i forventet retning: De som sier de valgte ektefelle selv, praktiserer *oftere* tradisjonell arbeidsdeling enn de som sier foreldrene bestemte hvem de skulle gifte seg med.

Er respondentene fornøyde med måten de deler arbeidet hjemme på? På spørsmål om de synes arbeidsfordelingen hjemme hos dem er rettferdig, svarer i underkant av 40 prosent av mennene, og av kvinnene som valgte ektefelle selv, at den er «meget rettferdig». Bare 16 prosent av kvinnene som ikke valgte ektefelle selv, gir dette svaret. Til gjengjeld sier 60 prosent av disse at arbeidsdelingen er «ganske rettferdig». 9 prosent av disse kvinnene sier de opplever arbeidsdelingen hjemme som «ikke rettferdig i det hele tatt», det samme sier – kanskje overraskende – 12 prosent av mennene som ikke valgte ektefelle selv. Blant dem som valgte ektefelle selv, gir færre enn 2 prosent dette mest negative svaret. De som valgte ektefelle selv, er altså klart mer fornøyde med arbeidsdelingen på hjemmebane enn de som ikke bestemte selv, og aller minst fornøyde er kvinnene som ikke valgte ektefelle selv. Dette er også de kvinnene som klart oftest sier at de har så å si alt ansvar for husarbeidet.

Deling av husarbeid, vedlikehold og andre dagligdagse oppgaver avhenger av mange faktorer utover ideologi, altså hvordan man mener at ting burde vært organisert i en ideell verden. Det er også et spørsmål om tid og interesser, innlærte rollemønstre, arbeidsdeling utenfor hjemmet og en rekke andre faktorer. Praksisen på dette området endrer seg senere enn ideologiene. Neste avsnitt ser på holdninger og ideologier som gjelder likestilling mellom kvinner og menn.

Holdninger til familieetablering

Ulike kulturer har ulike normer for når i livsløpet man bør passere de viktigste markørene for voksenliv: flytte hjemmefra, gifte seg, få barn (jf. Hellevik 2005). Respondentene i

denne undersøkelsen er spurt om hva de synes er den ideelle giftealderen for menn og kvinner, og når de mener den ideelle alderen er for en kvinne å bli mor og en mann å bli far. I tillegg er de spurt om hvor mange barn de synes det er passelig å få i en familie. På disse spørsmålene er det så å si ikke forskjeller mellom de 20–34-årige respondentene med bakgrunn fra Pakistan, verken etter kjønn eller måten de fant sine partnere på. Gjennomsnittlig anslått ideell giftealder for kvinner varierer fra 22,7 år til 24,1 år og for menn fra 24,8 år til 26,7. I begge tilfeller er det menn som ikke bestemte selv, som anslår den laveste alderen, mens kvinner som bestemte selv, anslår høyest alder. Anslagene ligger likevel nær hverandre, og standardavvikene er relativt store (rundt 2,5), så forskjellene er ikke statistisk signifikante. Menn i majoritetsbefolkningen mener ideell giftealder for henholdsvis kvinner og menn er 26,9 og 28,0 år, mens kvinner i majoritetsbefolkningen sier henholdsvis 27,9 og 28,5. Unge i majoritetsbefolkningen vil altså vente noe lenger med ekteskap, særlig for kvinner, enn det jevnaldrende med bakgrunn fra Pakistan vil. En annen forskjell som er verdt å merke seg, er at pakistanerne i gjennomsnitt mener at ideell alder for å bli mor og far er cirka to år senere enn ideell giftemålsalder. Blant majoritetsbefolkningen er gjennomsnittlig «ideell alder for å bli mor/far» noen måneder *lavere* enn «ideell giftealder for kvinner/menn». Dette gjenspeiler en kulturell forskjell i synet på forholdet mellom ekteskap, seksualitet og barnefødsler som er langt mer dyptgående enn de små forskjellene vi finner mellom ulike grupper med bakgrunn fra Pakistan.

Heller ikke på spørsmålet om hvor mange barn som er passelig å få i en familie, finner vi forskjeller mellom respondentene fra Pakistan. Kvinnene, enten de valgte ektefelle selv eller ikke, ender på gjennomsnittstall som er svært nær 3. Det samme gjør menn som valgte ektefelle selv. Mennene som ikke valgte selv, har et noe lavere tall, med gjennomsnitt på 2,8 barn per familie. Menn i majoritetsbefolkningen sier 2,6, mens kvinner sier 2,8. Respondentene med bakgrunn fra Pakistan har altså ikke gjennomgående ønske om stort større barneflokker enn det jevnaldrende i majoritetsbefolkningen ønsker seg, og det er ingen forskjeller mellom gruppene.

Holdninger til kvinners yrkesdeltakelse

I det moderne Norge er det gjennomgående stor oppslutning om at kvinner bør ha samme muligheter i yrkeslivet som menn, og at kvinner og menn bør dele på arbeidsoppgavene på hjemmebane. Samtidig er det uenighet om hvordan familier bør tilpasse seg når de har små barn. Politiske diskusjoner om tiltak rettet mot småbarnsfamilier, som kontantstøtte og barnehager for ettåringer, får ofte høy temperatur. Her er det også klart at familier med en annen kulturell bakgrunn tilpasser seg annerledes enn majoriteten, blant annet er det disproporsjonalt mange familier med innvandringsbakgrunn som mottar kontantstøtte for ett- og toåringer (NOU 2011:7). Det er sannsynlig at unge mennesker med pakistansk bakgrunn uttrykker noe annerledes holdninger til

kvinner lønnsarbeid enn jevnaldrende i majoriteten, men hvordan samvarierer dette med kjønn og grad av autonomi i partnervalg?

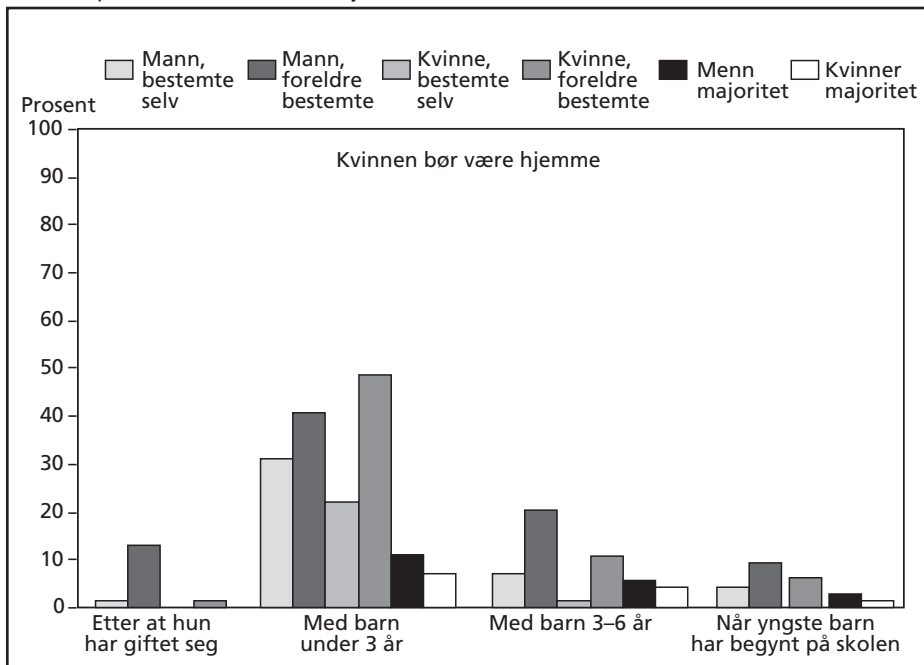
Fafo-undersøkelsen om familiepraksis og likestilling stilte spørsmål om hva respondentene syntes om kvinners lønnsarbeid i ulike livsfaser. Spørsmålet lød: «Synes du det er greit at en kvinne har lønnet arbeid på heltid, deltid, eller burde hun ikke ha lønnet arbeid i det hele tatt

- etter at hun har giftet seg, men før hun eventuelt får barn
- når hun har barn under tre år
- når hun har barn i alderen tre til seks år
- etter at det yngste barnet har begynt på skole?»

Det er verdt å merke seg at spørsmålet ikke var formulert som et spørsmål om det er «best» at kvinner jobber i de ulike fasene, men om det er «greit». Mange respondenter har antakelig svart ut fra hvordan de mener familiene bør organisere seg i ulike faser, men ordvalget i spørsmålsstillingen er sterkere enn dette: De som har svart at kvinner bør være hjemme i ulike faser, sier samtidig at det ikke er «greit» at kvinnene jobber. Andelen som mener at kvinnen bør være hjemme i hver av de aktuelle livsfasene, er vist i figur 4.5. Figuren omfatter 20–34-åringene med pakistansk bakgrunn etter kjønn og grad av selvbestemmelse i partnervalget og jevnaldrende i majoritetsbefolkningen etter kjønn.

I alle gruppene er det størst oppslutning om at kvinner bør være hjemme når hun har barn under tre år. Andelen som mener dette, varierer fra 49 prosent av de pakistanske kvinnene som foreldrene valgte ektefelle til, til 7 prosent blant kvinnene i majoritetsbefolkningen. Tilsvarende høye andeler som mener at kvinnen bør være hjemme, finnes ikke for noen av de andre familiefasene. For alle familiefaser er det imidlertid påfallende forskjeller mellom respondentene med pakistansk bakgrunn. Gjennomgående framstår de unge pakistanske mennene som foreldrene har valgt ektefelle for, som mest skeptiske til kvinners lønnsarbeid. 13 prosent av disse mener at gifte kvinner bør være hjemmeværende, også før de eventuelt får barn, og 9 prosent mener kvinner bør være hjemmeværende også når yngste barn begynner på skolen. Ingen pakistanske kvinner som valgte ektefelle selv, mener at kvinner bør være hjemme i disse livsfasene. Kvinner som foreldrene har valgt ektefelle for, framstår gjennomgående som mer konservative enn menn som har valgt ektefelle selv, men ikke så skeptiske til kvinners lønnsarbeid som menn som foreldrene valgte for (med unntak av når barna er mellom null og tre år). Både kjønn og grad av selvbestemmelse i partnervalg slår altså ganske systematisk ut for holdningene til kvinners lønnsarbeid, men det later til at graden av selvbestemmelse er mer utslagsgivende enn kjønn. Forskjellene mellom dem som bestemte selv, og dem som lot foreldrene bestemme, er påtakelige, både blant menn og kvinner. Det

Figur 4.5 Andel som mener at kvinner bør være hjemme i ulike familiefaser. 20–34-åringere: pakistanere etter kjønn og grad av autonomi i partnervalg, majoritetsbefolkningen etter kjønn. N = 259 (pakistanere), N = 142 (majoritet).

Figuren omfatter pakistanere som er, eller har vært, gifte, og alle med majoritetsbakgrunn i den aktuelle aldersgruppen.

P (pakistanere) < 01

Kjønnsforskjellene i majoritetsbefolkningen er ikke statistisk signifikante.

er også verdt å legge til at andelene som sier at kvinnen bør jobbe deltid i de ulike familiefasene, gjennomgående er relativt like mellom de fire gruppene. Forskjellene framkommer mellom dem som synes kvinnene bør være hjemme, og dem som synes det er greit at de jobber fulltid.

Generelle holdninger til likestilling

Spørsmålene om når det er greit at kvinner jobber, dreier seg om organiseringen av familielivet, og om hva som er godt for barn i ulike aldre. På mer generelle spørsmål om likestilling finner vi mindre, eller ingen, forskjeller mellom de fire gruppene. Det er for eksempel ingen forskjeller mellom de fire gruppene når det gjelder spørsmålet om gutter og jenter bør oppdras likt: Dette svarer i alt 86 prosent av de gifte 20–34-åringene med pakistansk bakgrunn bekreftende på. Tilsvarende andel blant majoritetsbefolkningen i samme alder er 87 prosent. På spørsmålet «Det siste tiåret er det lagt vekt på å skape likestilling mellom kvinner og menn. Vil du si at likestillingen bør føres

videre, at den er ført langt nok, at den er ført for langt, eller har du ingen mening om denne saken?» svarer 44 prosent av de gifte 20–34-åringene med pakistansk bakgrunn at de mente likestillingen burde føres videre, 22 prosent mente den var ført langt nok, og 12 prosent mente den er ført for langt. I tillegg har rundt én av fem i hver gruppe oppgitt at de ikke har noen mening. Det er en liten kjønnsforskjell, på den måten at kvinner oftere enn menn mener at likestillingen bør videreføres eller er ført langt nok, mens noe flere menn mener at den er ført for langt. 17 prosent av mennene og 8 prosent av kvinnene inntok dette siste standpunktet. Derimot er det ingen systematiske forskjeller etter hvordan beslutningen ble tatt om hvem respondenten skulle gifte seg med. Blant respondenter fra majoritetsbefolkningen er kjønnsforskjellene tydeligere, samtidig som den generelle oppslutningen om likestillingsprosjektet er (enda) større. 53 prosent av de unge mennene i majoritetsbefolkningen og 66 prosent av kvinnene mente at likestillingen burde føres videre, mens henholdsvis 14 og 4 prosent mente den var ført for langt.

De i undersøkelsen som har barn i skolealder, er spurt om de opplever at de verdiene som formidles på skolen, er annerledes enn de verdiene som formidles hjemme. Det er få i den aldersgruppen vi ser på her, som har barn i skolealder, men av dem som har det, svarer rundt to av tre at skolen formidler andre verdier enn det de selv ønsker å formidle. Denne andelen varierer imidlertid lite mellom kjønn og etter måter ekteskapet kom i stand på. Det er en svak tendens til at kvinner som valgte ektefelle selv, uttrykker denne oppfatningen noe sjeldnere enn kvinner som foreldrene valgte ektefelle for (55 mot 67 prosent), men antallet er så lite at vi ikke kan si om denne forskjellen skyldes statistiske tilfeldigheter. Blant menn er det ingen slik tendens, andelen er rundt 63–64 prosent i begge gruppene. Blant personer i majoritetsbefolkningen i samme alder som har barn på skolen, sier 27 prosent at skolen formidler andre verdier enn dem som formidles hjemme. Verdiforskjeller forekommer innen majoritetsbefolkningen og mellom personer i majoriteten og norske institusjoner, men andelen som opplever at skolen står for noe annet enn det de gjør selv, er langt høyere blant unge foreldre med pakistansk bakgrunn.

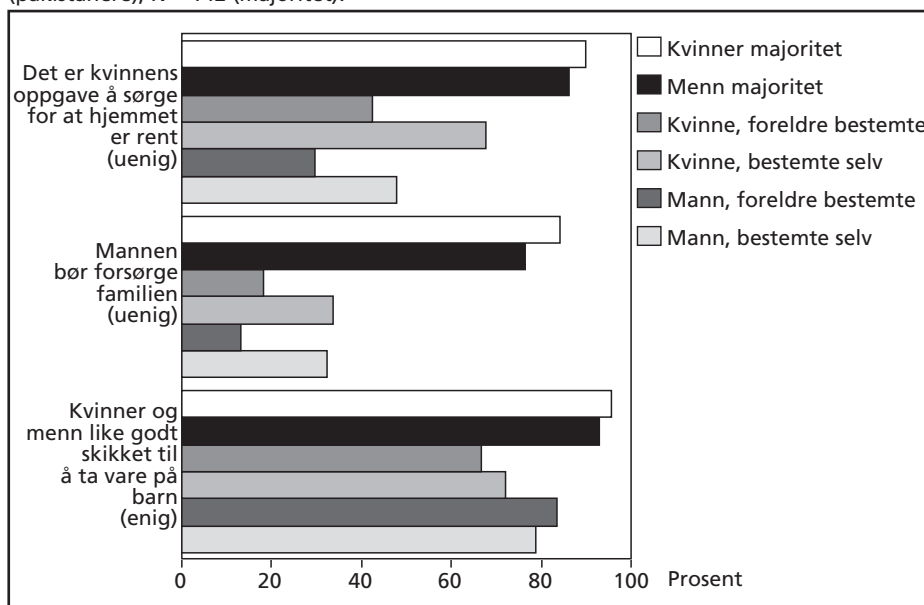
Figur 4.6 viser andelen som er enten enige eller uenige i tre spørsmål om kvinners og menns oppgave i familien. Spørsmålene var formulert slik: «Hvor enig eller uenig er du i de følgende påstandene:

- Kvinner og menn er like godt skikket til å ta vare på barn.
- Mannen bør ha hovedansvaret for å forsørge familien.
- Det er kvinnens oppgave å sørge for at hjemmet er rent.»

Figur 4.6 viser andelen som uttrykker de mest likestillingsorienterte holdningene, altså de som er helt eller delvis enige i at kvinner og menn er like godt skikket til å ta

seg av barn, og helt eller delvis uenige i at mannen bør ha hovedansvaret for å forsørge familien, og at det er kvinnens oppgave å sørge for at hjemmet er rent.

Figur 4.6 Holdninger til likestilling. 20–34-åringer med pakistansk bakgrunn eller kjønn og måten ektefellen ble valgt, og 20–34-åringer i majoritetsbefolkningen etter kjønn. N = 259 (pakistanere), N = 142 (majoritet).

Kjønnforskjellen mellom 20–34-åringer i majoritetsbefolkningen er ikke statistisk signifikant, det er heller ikke forskjellene mellom respondenter med pakistansk bakgrunn for spørsmålet om kvinner og menn er like godt skikket til å ta seg av barn.

Forskjellene mellom respondenter med pakistansk bakgrunn er signifikant for de to andre spørsmålene (hhv. $P < 05$ og $P < 01$).

Det er relativt stor oppslutning om det synet at kvinner og menn er like godt skikket til å ta vare på barn. Denne påstanden får nesten like stor oppslutning blant respondenter med pakistansk bakgrunn som blant majoritetsbefolkningen i denne aldersgruppen, og det er ingen signifikante forskjeller etter kjønn eller måten partneren ble valgt på. Det er en tendens til at kvinnene med bakgrunn fra Pakistan er noe mer skeptiske enn menn med samme landbakgrunn, men denne tendensen er svak og ikke statistisk signifikant. De to andre spørsmålene, som går på praktisk arbeidsdeling i hjemmet, er mer omstridte. Her skiller respondentene i majoritetsbefolkningen seg klart ut med at de oftest avviser påstandene om at menn og kvinner har separat ansvar. Blant de gifte respondenter med pakistansk bakgrunn er det klare forskjeller etter hvordan partneren ble valgt, for påstanden om at det er mannens ansvar å forsørge familien økonomisk, og denne forskjellen er sterkere enn kjønnforskjellen. Færre enn 20 prosent av dem som giftet seg med en partner foreldrene valgte, er uenige i at menn bør

ha hovedansvar for å forsørge familien, mens mer enn 30 prosent av dem som valgte ektefelle selv, er uenige i dette. Påstanden om at det er kvinners oppgave å sørge for at hjemmet er rent, avvises av to av tre pakistanske kvinner som valgte ektefelle selv, men bare av 42 prosent av de kvinnene som giftet seg med en partner foreldrene valgte. Menn som valgte ektefelle selv, avviser oftere enn andre menn at renhold er kvinners oppgave, men mer enn halvparten av disse mennene uttrykker likevel en viss sympati for dette standpunktet. Blant mennene som giftet seg med en ektefelle foreldrene valgte, mener 70 prosent at det er kvinnens oppgave å sørge for et rent hjem.

Det tegner seg et mønster gjennom disse analysene: På spørsmål om hvordan gutter og jenter bør oppdras, hvilke anlegg kvinner og menn har, og hva man mener om «likestilling» helt generelt, er det små forskjeller mellom gruppene. Her er det faktisk knapt forskjell på respondenter med pakistansk bakgrunn og respondenter i majoritetsbefolkningen i samme alder. Spør man mer konkret om hvordan familier bør innrette seg, hvem som bør gjøre hvilke oppgaver, og hvordan barn bør ivaretas, avtegner det seg derimot klare forskjeller. Her er det forskjeller mellom kvinner og menn og også mellom dem som valgte ektefelle selv, og dem som ikke gjorde det – og ofte er det spørsmålet om man valgte ektefelle selv eller ikke, som gir sterkest utslag.

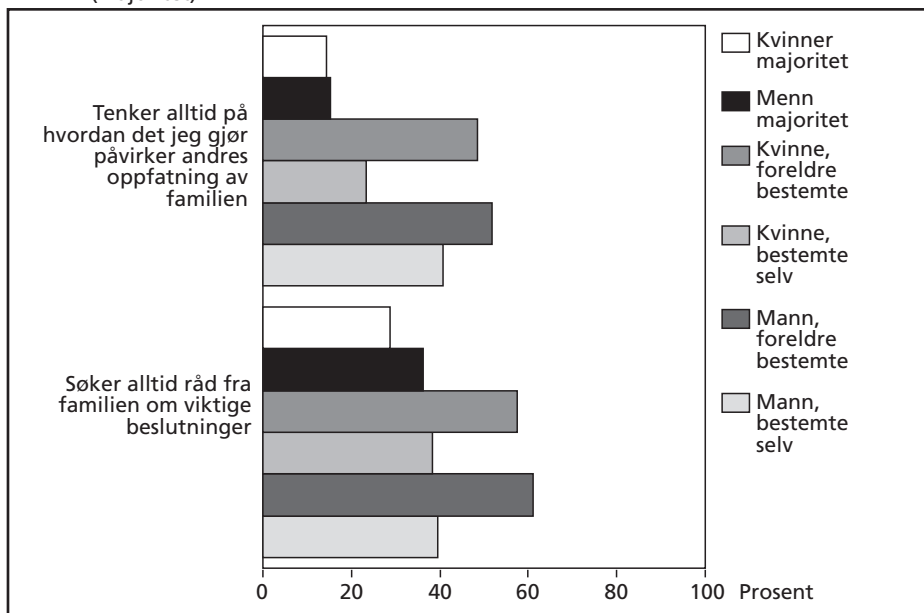
Generelt er kvinner som valgte ektefelle selv, minst kjønnskonservative. Disse er oftest yrkesaktive, de oppgir at de praktiserer en relativt lik arbeidsdeling på hjemmebane, de aksepterer at kvinner jobber i ulike familiefaser, og de avviser påstander om klar kjønnsbasert arbeidsdeling i hjemmet. Menn som har valgt ektefelle selv, framstår i mange sammenhenger som nesten like likestillingsorientert som kvinnene som har valgt selv. Menn som har latt foreldrene velge ektefelle, er markant mer kjønnskonservative enn menn som har valgt selv, blant annet er dette den eneste gruppen der flere enn 10 prosent mener at kvinner bør være hjemmeværende etter at ekteskap er inngått, selv om paret ikke har barn. Kvinnene som har latt foreldrene velge ektefelle, er i mange sammenhenger like konservative, blant annet er det i denne gruppen det er klart flest som slutter opp om standpunktet at mødre bør være hjemme når de har barn under tre år, og de er også den gruppen som oftest avviser at menn og kvinner er like godt skikket til å ta seg av barn. Disse kvinnene praktiserer også oftere enn andre en kjønnskonservativ arbeidsdeling i hjemmet, og bare 60 prosent av dem er i arbeid eller under utdanning.

Forholdet til storfamilien i Norge

Det er rimelig å anta at de som ikke har valgt ektefelle selv, men har latt foreldrene ha en betydelig rolle i partnervalget, er mer familieorientert og mer opptatte av hva andre synes om familien, enn de som har tatt beslutningen om hvem de skulle gifte seg med, selv. Fafos undersøkelse inneholder et sett av spørsmål om holdninger til familie og om hvilken kontakt man har med familie og svigerfamilie.

Respondentene ble bedt om å ta stilling til to påstander: «Jeg søker alltid råd fra min familie når jeg skal treffe viktige beslutninger» og «Jeg tenker alltid på hvordan det jeg gjør, kan påvirke andres oppfatning av min familie». Andelene som sa seg «helt enige», er vist i figur 4.7.

Figur 4.7 Andel «helt enige» i to påstander om familiens betydning. Respondenter med pakistansk bakgrunn, 20–34 år, og jevnaldrende i majoritetsbefolkningen. N = 259 (pakistanere), N = 142 (majoritet).

Ingen av kjønnsforskjellene i majoritetsbefolkningen er statistisk signifikante.

Forskjellene mellom ulike grupper med pakistansk bakgrunn er signifikante (hhv. $P < 01$ og $P < 10$).

For spørsmålet om man søker råd hos familien i viktige beslutninger, skiller respondenter med pakistansk bakgrunn som ikke valgte ektefelle selv, seg klart ut. Disse sier oftere enn noen annen kategori at de er helt enige i at de ville søke råd hos familien. Respondenter med pakistansk bakgrunn som valgte ektefelle selv, skiller seg knapt fra jevnaldrende i majoritetsbefolkningen på dette spørsmålet. At så mange, også i majoritetsbefolkningen, sier seg helt enige i at de vil spørre familien om råd, er en påminning om at det å diskutere vanskelige spørsmål med sine nærmeste ikke er en eksotisk praksis. De fleste vil ønske å diskutere viktige beslutninger med noen andre, og for 20–34-åringene vil disse «andre» ofte inkludere foreldre og søsken. Dette gjelder både i majoriteten og blant minoritetene. Det må også sies at de fleste som ikke sa seg «helt enige» i denne påstanden, sa at de var «delvis enige» – de har altså ikke avvist å diskutere viktige spørsmål med familien. Respondentene med pakistansk bakgrunn

som ikke valgte ektefelle selv, framstår likevel som klart mer familieorientert enn andre på dette spørsmålet.

Også for spørsmålet om man tenker på hvordan egne handlinger kan påvirke familiens omdømme, er det klare forskjeller mellom gruppene. Kvinner og menn i majoriteten oppfatter sjelden dette som en aktuell problemstilling, og bare rundt 15 prosent sier seg helt enige. Andelen helt enige er også relativt lav blant kvinner med pakistansk bakgrunn som valgte ektefelle selv (24 prosent). Forskjellene mellom menn som valgte ektefelle selv, og menn som ikke gjorde dette, er mindre enn blant kvinnene. Likevel er det også her en klar tendens til at de som ikke valgte ektefelle selv, er mer opptatt av hvordan deres egne handlinger kan påvirke andres oppfatning av familien.

Boforhold

Respondentene i undersøkelsen har fått flere spørsmål, som om de har foreldre og svigerforeldre i Norge, hvor lang reiseavstand de har til foreldre og svigerforeldre, hvor mye de hjelper dem, og hvordan de vil handle hvis foreldrene og svigerforeldrene skulle få vansker med å greie seg i alderdommen. Vi har allerede begrenset utvalget temmelig kraftig, i og med at vi bare ser på gifte 20–34-åringene med pakistansk bakgrunn, og mange av disse har ikke foreldre eller svigerforeldre i Norge. Det er derfor lite informasjon å hente i disse spørsmålene. De som har bestemt selv hvem de skal gifte seg med, har oftere enn andre både foreldre og svigerforeldre i Norge. Dette gjenspeiler oversikten fra tabell 4.1, som viste at det var høyest andel som hadde bestemt selv blant norskfødte med innvandrerforeldre. Det at relativt mange av dem også har svigerforeldre her, tyder på at de også er gifte med norskfødte – med eller uten pakistansk bakgrunn – eller med pakistanske innvandrere som kom til Norge som barn sammen med familien. Menn som ikke har valgt ektefelle selv, bor oftere sammen med sine egne foreldre enn menn som har valgt selv, mens kvinner som ikke har valgt ektefelle selv, langt oftere bor sammen med svigerforeldre enn kvinner som valgte selv. Andelen som bor på denne måten, er henholdsvis 66 og 53 prosent. Dette viser at de som ikke har valgt ektefelle selv, oftere lever på den tradisjonelle pakistanske måten, der sønner blir boende hjemme og svigerdøtre flytter inn til svigerfamilien (Moen 2009). Dette kaster også lys over funnet fra figur 4.7, som viste at de som ikke har valgt ektefelle selv, oftere enn andre søker råd fra familien om viktige beslutninger. Dette er lite overraskende all den tid de også svært ofte bor sammen med familien. Denne måten å organisere familielivet på gjenspeiles også i spørsmål om hvor ofte man hjelper foreldre og svigerforeldre med daglige gjøremål: Kvinner hjelper oftest svigerforeldre, mens menn oftest hjelper foreldre. På dette området er det ingen systematiske forskjeller mellom dem som valgte ektefelle selv, og dem som lot foreldrene velge.

På spørsmål om hvilke alternativer de vil velge hvis foreldre eller svigerforeldre skulle få vansker med å greie seg selv i alderdommen, avviser respondentene med

pakistansk bakgrunn at de vil forsøke å få dem inn på sykehjem eller aldershjem. Her er det ingen statistisk signifikante forskjeller mellom gruppene. Derimot sier nesten 80 prosent av mennene som ikke valgte ektefelle selv, at det er «svært sannsynlig» at de vil foreslå at foreldrene i denne situasjonen skal flytte sammen med dem. Rundt 60 prosent av mennene som bestemte selv, og av kvinnene som ikke bestemte selv, sier det samme. Bare 46 prosent av kvinnene som valgte ektefelle selv, sier det er «svært sannsynlig» at de vil foreslå dette, samtidig sier 22 prosent av disse kvinnene at det er «ganske sannsynlig». De avviser altså heller ikke ideen, men er mer tilbakeholdne enn respondentene i de andre gruppene. Kvinnene som ikke valgte ektefelle selv, sier oftest at de ville forsøke å hjelpe foreldrene til å bo der de bor. Dette må forstås som en følge av disse kvinnenes livssituasjon: De bor ofte hos svigerfamilien og vil sannsynligvis oppfatte det som en dårlig løsning å flytte sine egne foreldre inn i den husholdningen. Samtidig oppfatter de ikke offentlige institusjoner som et akseptabelt alternativ. Det alternativet som da står igjen, er å hjelpe foreldrene der de bor. «Speilbildet» av dette resonnetet ser vi for spørsmålet om hva man ville gjort om svigerforeldrene skulle få vansker med å greie seg: Da er andelen menn som ikke valgte ektefelle selv, som vil invitere svigerforeldrene til å bo hos seg, klart lavere enn når spørsmålet gjaldt foreldre.

Eventuelt samlivsbrudd: Hva er man redd for?

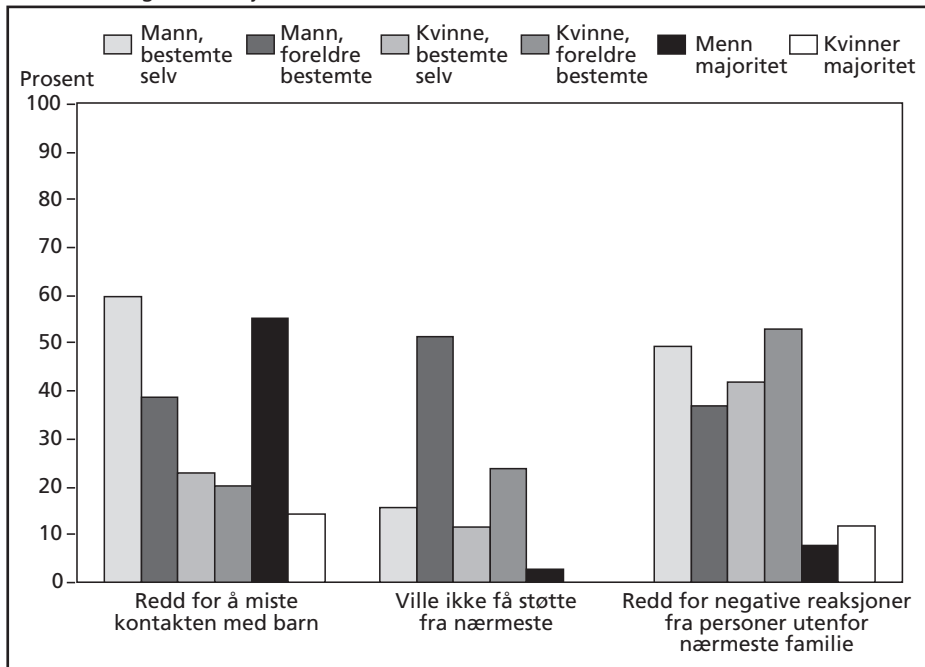
Fafo-undersøkelsen om familiepraksis og likestilling i innvandrede familier stiller tre spørsmål som angår hva respondentene frykter om de skulle oppleve samlivsbrudd. Spørsmålet lød: «Hvor enig eller uenig er du i de følgende påstandene:

- Ved et eventuelt samlivsbrudd hadde jeg vært redd for å miste kontakten med barna.
- Ved et eventuelt samlivsbrudd vil jeg få støtte fra min nærmeste familie.
- Ved et eventuelt samlivsbrudd hadde jeg vært redd for negative reaksjoner fra personer utenfor min nærmeste familie.»

For hver av påstandene var svaralternativene helt enig, delvis enig, verken enig eller uenig, delvis uenig eller helt uenig. Figur 4.8 viser andelene som frykter eller regner med mest negative utfall, altså andelene som er (1) helt eller delvis enige i at de ville frykte å miste kontakten med barna, (2) helt eller delvis enige i at de ikke ville få støtte fra sine nærmeste, og (3) helt eller delvis enige i at de ville frykte negative reaksjoner fra personer uten for nærmeste familie.

Menn er mer redde for å miste kontakten med barn ved samlivsbrudd enn det kvinner er. Menn med pakistansk bakgrunn som har valgt ektefelle selv, frykter dette i omtrent like stor grad som menn i majoritetsbefolkningen, mens menn som foreldrene har valgt ektefelle for, frykter dette i mindre grad. Flere enn halvparten av mennene i majoritetsbefolkningen, og blant pakistanere som har valgt ektefelle selv, frykter å

Figur 4.8 Andel som frykter ulike utfall ved et eventuelt samlivsbrudd. 20–34-åringe med pakistansk bakgrunn etter grad av selvbestemmelse i partnervalg og jevnaldrende i majoritetsbefolkningen etter kjønn.

Spørsmålet om kontakt med barn er bare stilt til personer som har barn (N = 166 for pakistanere, N = 48 for majoritetsbefolkningen). Antallet svar er høyere for de to andre spørsmålene, som er stilt til alle gifte og samboende.

For pakistanere: $P < ,05$ (kontakt med barn), $P < ,01$ (støtte fra nærmeste). Forskjellene i redsel for reaksjoner fra omgivelsene er ikke signifikante. For majoritetsbefolkningen: $P < ,05$ (kontakt med barn), kjønnsforskjellene mht. støtte fra nærmeste og reaksjoner fra omgivelsene er ikke statistisk signifikante.

miste kontakten med barn ved samlivsbrudd, mens dette «bare» gjelder 39 prosent av de pakistanske mennene som foreldrene har valgt ektefelle for. Andelen kvinner med pakistansk bakgrunn som frykter å miste kontakten med barna, er rundt 20 prosent, mens bare 14 prosent av kvinnene i majoritetsbefolkningen frykter dette. Blant de pakistanske kvinnene er det knapt forskjeller etter hvordan ektefellen ble valgt på dette spørsmålet.

Forskjeller etter graden av selvbestemmelse i partnervalget framkommer derimot svært tydelig på spørsmålet om respondentene ville fått støtte fra sine nærmeste i tilfelle samlivsbrudd. Menn og kvinner med pakistansk bakgrunn som har valgt ektefelle selv, antar omtrent like ofte at de ville fått støtte fra sine nærmeste ved samlivsbrudd – bare 10–15 prosent er helt eller delvis uenige i at de ville fått slik støtte. I majoritetsbefolkningen er både menn og kvinner svært trygge på at de ville fått støtte hvis de valgte å bryte ut av samlivet, bare én enkelt mann – og ingen kvinner – har sagt seg uenig i det. Blant kvinner med pakistansk bakgrunn som foreldrene har valgt ektefelle til, sier

derimot 24 prosent seg helt eller delvis uenige i at de ville fått støtte fra sine nærmeste ved samlivsbrudd, det samme sier hele 51 prosent av mennene i samme situasjon. Dette tallet er oppsiktsvekkende høyt, og det kan være grunn til å minne om at vi hele tiden opererer med relativt få respondenter: Det er bare 43 unge pakistanske menn som har latt foreldrene velge ektefelle, og som har svart på dette spørsmålet. Skjevfordelingen på dette spørsmålet er likevel sterk nok til at forskjellen er statistisk signifikant, selv med få respondenter.

Ungdommene med pakistansk bakgrunn frykter reaksjoner fra omgivelsene i tilfelle samlivsbrudd i langt større grad enn det jevnaldrende i majoritetsbefolkningen gjør. Mellom 37 og 53 prosent av de gifte 20–34-åringene med pakistansk bakgrunn sier seg helt eller delvis enige i at de ville være redde for negative reaksjoner fra personer utenfor nærmeste familie hvis de skulle oppleve samlivsbrudd, mens bare rundt 10 prosent av deres jevnaldrende i majoritetsbefolkningen gir dette svaret. De pakistanske kvinnene som har latt foreldrene velge ektefelle, frykter dette oftest, men forskjellene etter kjønn og grad av selvbestemmelse er likevel mindre for dette spørsmålet og er ikke statistisk signifikante.

Menn i majoritetsbefolkningen frykter å miste kontakten med barna hvis samlivet deres går i oppløsning. Utover dette er det få ytre ting 20–34-åringene i majoritetsbefolkningen frykter: De er trygge på at de vil kunne søke støtte hos sine nærmeste, og de frykter ikke reaksjoner fra personer i omgivelsene. For 20–34-åringene med pakistansk bakgrunn er dette annerledes: Mennene frykter også her å miste kontakten med barna, og både kvinner og menn frykter omgivelsenes reaksjoner. Kvinner og menn, og da særlig menn, som har latt foreldrene velge ektefelle for seg, føler seg ikke sikre på at deres nærmeste ville støtte dem om de skulle oppleve samlivsbrudd. Menn som har latt foreldrene velge ektefelle for seg, frykter det å miste kontakten med barna noe mindre enn det andre menn later til å gjøre. Dette tyder enten på at de regner med å beholde den daglige omsorgen for barna i en slik situasjon, eller at de mer enn andre stoler på at de ville klare å organisere gode samværsrutiner. Dette kan igjen ha sammenheng med at storfamilien er involvert, og at barnet har besteforeldre, tanter, onkler, fettere og kusiner på farssida som er tungt inne i barnets liv på måter de ikke nødvendigvis er for menn i andre situasjoner. En alternativ forklaring er at menn som har valgt ektefelle selv, kjenner det norske samfunnet bedre enn menn foreldrene har valgt for, og dermed er mer oppmerksomme på hvordan omsorgsløsningene for barn typisk blir etter samlivsbrudd i Norge. Dette er likevel spekulasjon, det er ingen åpenbar forklaring på hvorfor menn som har giftet seg med en partner foreldrene valgte, i mindre grad enn andre menn frykter å miste kontakten med barna ved samlivsbrudd.

Oppsummering

Funnene i dette kapitlet kan oppsummeres slik:

- Det ser ikke ut til å være forskjeller på den økonomiske situasjonen til par ut fra hvor mye autonomi de hadde ved ekteskapsinngåelsen.
- De som hadde lite autonomi i valg av partner, opplever oftere psykiske problemer enn de som valgte partner fritt.
- Blant dem som valgte partner selv, er det flere som oppgir at de aldri er ensomme, og færre som oppgir at de ofte er ensomme.
- Kvinner som valgte ektefelle selv, er langt oftere under utdanning eller i lønnet arbeid enn kvinner som foreldrene valgte ektefelle til. For mennene er den tilsvarende forskjellen ubetydelig.
- Kvinner som sier at foreldrene traff beslutningen om hvem de skulle gifte seg med, sier langt oftere enn andre kvinner at de vanligvis eller alltid gjør alt husarbeidet. Relativt mange av dem opplever dette som urettferdig. For øvrig er forskjellene i hvordan respondentene svarer på spørsmål om hvordan arbeidet i hjemmet deles, relativt usystematiske og sannsynligvis preget av at både menn og kvinner har en tendens til å overvurdere sin egen innsats.
- 20–34-åringene med pakistansk bakgrunn mener generelt at det «passer» å gifte seg og få barn noe tidligere enn det jevnaldrende i majoritetsbefolkningen synes. Her er det ingen systematiske forskjeller mellom kjønn eller etter hvordan ektefellen ble valgt. Respondenter med pakistansk bakgrunn ønsker heller ikke vesentlig større barneflokker enn respondenter i majoritetsbefolkningen.
- På generelle spørsmål om likestilling og om hvordan gutter og jenter bør oppdras, er det ingen systematiske forskjeller mellom de gruppene som diskuteres her.
- Derimot er det forskjeller når spørsmålene konkret dreier seg om hvordan familielivet bør organiseres og oppgaver deles i familien. Respondenter som ikke har valgt ektefelle selv, og særlig menn som foreldrene har valgt ektefelle til, er gjennomgående mer skeptiske til kvinners yrkesaktivitet i ulike livsfaser og mener oftere at menn bør forsørge familien, og at kvinner bør holde hjemmet rent.
- Kvinner og menn som ikke har valgt ektefelle selv, sier oftere enn andre at de alltid søker råd fra familien om viktige beslutninger, og at de alltid tenker på hvordan deres handlinger kan påvirke omgivelsenes syn på familien. De sier også langt oftere enn andre at de ikke ville få støtte fra sine nærmeste ved et eventuelt samlivsbrudd.

Innledningsvis påpekte vi at funnene i dette kapitlet ikke kan brukes til å etablere årsak-virkning-argumenter: Blir man konservativ av å gifte seg med en ektefelle familien har valgt – fordi man dermed inngår i en mer konservativ familiesammenheng – eller aksepterer man at familien velger ektefelle fordi man er konservativt orientert? Eller er realiteten snarere at konservativt orienterte familier utsetter barna for større press, og at konservatismen i noen grad går i arv? Det kan vi ikke svare på. Vi har likevel funnet en relativt klar samvariasjon mellom det å praktisere et tradisjonelt kjønnsrollemønster i familien og det å ha latt foreldrene velge ektefelle for seg. Særlig menn som har latt foreldrene velge ektefelle, er skeptiske til kvinners yrkesaktivitet i ulike livsfaser, og de sier seg oftere enn noen annen gruppe enige i at menn har ansvar for å forsørge familien, mens kvinner har ansvar for å sørge for at hjemmet er rent. Langt på vei får de støtte i disse synspunktene fra kvinner som har latt foreldrene velge ektefelle til dem. De som oftest er uenige – som støtter kvinnelig yrkesaktivitet i de fleste livsfaser, og som avviser at kvinner og menn har separate roller i familieforsørgelse og renhold – er kvinner som har valgt ektefelle selv. Disse framstår som svært likestillingsorientert, i noen sammenhenger faktisk mer enn det kvinner i majoritetsbefolkningen gjør. Et godt stykke på vei får de støtte fra menn som har valgt ektefelle selv.

For mange spørsmål går det aller skarpeste skillet mellom 20–34-åringene med pakistansk bakgrunn og deres jevnaldrende i majoritetsbefolkningen. Dette gjelder blant annet spørsmålene om rolledeling i familien, forventning om negative reaksjoner etter samlivsbrudd og når det passer å gifte seg og få barn. For andre spørsmål, blant annet på holdningsspørsmål om hvorvidt likestillingen er ført langt nok, er forskjellene mellom unge voksne med pakistansk bakgrunn og i majoritetsbefolkningen små. På andre områder igjen er det størst forskjeller mellom kvinner og menn. Vi finner at unge voksne som har latt foreldrene velge ektefelle til seg, på enkelte områder skiller seg fra andre med samme etniske bakgrunn (pakistanere), og at pakistanerne på en del områder skiller seg fra majoritetsbefolkningen, men vi finner også store likheter. Unge voksne som har latt foreldre velge ektefelle for seg, framstår som mer tradisjonelt orientert enn andre på viktige områder, men de orienterer seg samtidig som borgere i det moderne Norge, med samme muligheter og begrensninger som andre.

5 Oppsummering

I hvilken grad bestemmer norsk minoritetsungdom selv hvem de skal gifte seg med? Hvor representative er medieopplagene om tvangsekteskap? Og de som har hatt liten innflytelse på eget valg av ektefelle – skiller livene deres seg fra livene til jevnaldrende som har opplevd større grad av frihet? Det er noen av spørsmålene vi har diskutert i denne rapporten.

Rapporten er den første i Norge som forsøker å bruke befolkningsundersøkelser til å si noe om omfanget av foreldreinvolvering i unge menneskers partnervalg. Forskningen som er gjort i Norge på dette temaet, har i all hovedsak vært kvalitativ, det vil si at den går i dybden på erfaringene til noen få informanter (Prieur 2004; Bredal 2006, 2011). Denne forskningen har gitt oss verdifull kunnskap om prosesser omkring partnervalg, og om hvordan de involverte forstår det som skjer, men sier lite om omfang eller forskjeller mellom grupper. Vi har forsøkt å utvide denne kunnskapen gjennom å bruke kvantitative data til å besvare to spørsmål: (1) Hva kjennetegner unge med innvandringsbakgrunn som opplever mye versus lite selvbestemmelse i valget av ektefelle, og (2) hvordan blir livet som gift, med hensyn til psykisk helse, yrkesaktivitet og arbeidsdeling i hjemmet, for dem som har opplevd mye versus lite selvbestemmelse?

Det at foreldre velger ektefelle for sine barn eller arrangerer ekteskap, er en vanlig praksis i det som kan kalles kollektivistiske kulturer. Individualistiske kulturer, som dagens norske kultur må sies å være, avviser at andre enn de som faktisk skal gifte seg, skal ha innflytelse på partnervalget. Kollektivistiske tradisjoner foreskriver ofte en relativt streng arbeidsdeling basert på kjønn, mens individualistiske tenkemåter legger vekt på evner og interesse når arbeidet deles. Det er sannsynlig at den enkeltes «grunnorientering» langs disse dimensjonene også vil innvirke på livet som gift. Todelingen er likevel ikke uproblematisk. Mange føler at familien er en del av dem selv, og at det er naturlig og riktig at det inkluderende familiekollektivet bidrar når de søker å finne en livspartner. Høy grad av foreldreinvolvering i partnervalg oppleves dermed ikke nødvendigvis som et problem i seg selv. Vår oppgave har ikke vært å kartlegge et sosialt problem, men snarere å se på forskjeller mellom grupper og si noe om hvordan unge par med ulike utgangspunkter lever i Norge.

Kilder til kunnskap om unges ektefellevalg

Utgangspunktet for analysene er to større spørreundersøkelser som blant mye annet inneholder informasjon om hvordan unge med minoritetsbakgrunn har funnet ektefellene sine. Den ene er Statistisk sentralbyrås *Levekårsundersøkelse blant unge med innvandrerbakgrunn 2006*, som omfatter unge med innvandringsbakgrunn under 25 år. Den andre er Fafo-undersøkelsen *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier*. Målgruppen for denne undersøkelsen var personer mellom 20 og 55 år, med bakgrunn fra Vietnam, Iran, Irak, Pakistan og Norge. I tillegg ble det trukket et eget utvalg med unge født i Norge av pakistanske foreldre (Kavli & Nadim 2009).

Begge disse undersøkelsene stilte spørsmål angående hvor stor innflytelse respondentene hadde over valget av partner. I levekårsundersøkelsen til SSB lød det slik: «I hvor stor grad hadde du innflytelse på a) beslutningen om å gifte deg? b) valget av ektefelle?» Svaralternativene var «svært stor», «stor», «middels», «liten» og «svært liten». Fafos undersøkelse stilte spørsmålet slik: «Foreldre kan bidra på ulike måter når barna deres skal finne en ektefelle. Da du giftet deg, vil du si at ... (a) du traff beslutningen om hvem du skulle gifte deg med, alene, (b) du traff beslutningen selv, men lyttet til hva foreldrene dine mente, (c) foreldrene dine traff beslutningen, (d) foreldrene dine traff beslutningen, men lyttet til hva du mente, (e) vet ikke, (f) ingen av de foreslåtte, (g) vil ikke svare».

Spørsmålet i SSB-undersøkelsen har relativt stort frafall, og av dem som har svart, har flertallet svart at de hadde «svært stor» innflytelse. I Fafo-undersøkelsen er det minimalt frafall på dette spørsmålet, og respondentene fordeler seg på alle svaralternativene. Dette kan tyde på at det virker mindre provoserende å vektlegge samarbeid i familien enn å vektlegge individuell «innflytelse». I analysen av SSB-spørsmålet skiller vi mellom flertallet som har svart at de hadde «svært stor» innflytelse, og alle andre – inkludert dem som har avvist å svare. Vi tenker at når så mange gir det mest individualistiske svaralternativet, kan vi anta at de som svarer annerledes, er mer ambivalente og faktisk har opplevd mindre innflytelse. Dette er likevel å legge en sterk føring på dataene og innebærer at funnene må tolkes forsiktig.

Hvem opplever mindre autonomi?

Den første problemstillingen vår dreier seg om hva som kjennetegner unge som opplever begrenset autonomi i valget av ektefelle. I denne diskusjonen har vi vært begrenset av den informasjonen som ligger i datasettene: Vi må anta at trekk ved foreldrene har stor betydning for om foreldrene involverer seg i barnas ektefellevalg eller ikke, men vi har ingen informasjon om foreldre eller oppvekstfamilie utover det respondentene våre formidler. Vi begrenses dermed til å se på korrelasjoner mellom det respondentene formidler, og det de sier om hvordan ektefellen deres ble valgt, og vi har ikke hatt mulighet til å gå inn på årsakssammenhenger.

Landbakgrunn, innvandrerstatus og kjønn: En av de tydeligste effektene er *landbakgrunn*. I Fafo-undersøkelsen, som omfatter respondenter med norsk, pakistansk, vietnamesisk, iransk og irakisk bakgrunn, ser vi tydelige forskjeller. Blant de etnisk norske er det ingen som oppgir at de hadde liten autonomi i valget av ektefelle. I gruppen under 34 år, som er den mest relevante gruppen når det gjelder arbeidet mot tvangsekteskap, skiller pakistanerne seg tydelig ut. Blant de pakistanske innvandrerne under 34 år sier 67 prosent at foreldrene i hovedsak bestemte. Blant de pakistanske etterkommerne, altså de som er født i Norge av pakistanske foreldre, sier 34 prosent det samme. Til sammenligning er det 12 prosent av irakerne under 34 år som sier at foreldrene bestemte, 8 prosent blant iranere og 2 prosent blant vietnameserne i samme aldersgruppe.

SSB-undersøkelsen omfatter bare unge med tyrkisk, pakistansk og vietnamesisk bakgrunn. Også i denne undersøkelsen skiller de pakistanske respondentene seg ut: En klart høyere andel (48 prosent) oppgir at de hadde mindre enn «svært stor» innflytelse over valget av ektefelle. Men også blant de tyrkiske respondentene er det en høy andel (39 prosent) som har opplevd mindre autonomi.

Det virker som om innvandrere fra Pakistan i større grad enn andre har det vi har kalt en kollektivistisk tilnærming, til ekteskapsinngåelse. Samtidig viser begge undersøkelsene at det også i andre grupper er unge som opplever liten autonomi ved ekteskapsinngåelse. I tillegg er det grunn til å minne om at det er mange innvandrergrupper i Norge som ikke er representert i disse to undersøkelsene, og at vi ikke kjenner til graden av foreldreinvolvering i disse gruppene.

Kvinner opplever mindre autonomi enn menn i alle landgrupper der dette er et tema. Både menn og kvinner opplever at foreldrene ønsker å velge ektefelle for dem, men kvinner opplever gjennomgående dette oftere.

Fafo-undersøkelsen inneholder også data om personer som er eldre enn 34 år. Sammenligninger mellom aldersgrupper gjør det klart at andelen som velger ektefelle selv, er høyere blant de yngre. Forskjellen er særlig påfallende blant nettopp pakistanere. I tillegg kommer forskjellene mellom unge innvandrere fra Pakistan og norsk-pakistanere som er født i Norge: Vi ser altså både en klar alderseffekt og en «etterkommereffekt». Unge har opplevd mer autonomi enn eldre, og unge etterkommere opplever mer autonomi enn jevnaldrende innvandrere. Dermed varierer andelen blant pakistanske kvinner som sier de har valgt ektefelle selv, fra 8 prosent blant eldre innvandrere til 58 prosent blant de unge etterkommerne. Dette er en markant praksisendring i løpet av en relativt kort periode og tyder på at innarbeidede tradisjoner endres raskt etter hvert som nye generasjoner kommer til.

Utdanning og økonomi: I begge undersøkelsene ser vi en tendens til at høyere utdanning både hos de unge selv og hos foreldregenerasjonen henger sammen med mer autonomi i partnervalg. Korrelasjonene er likevel svake.

Respondentenes egen utdanning trekker i samme retning. De som har utdanning på høyere nivå, opplever mer autonomi enn de som har lavere utdanning. Denne tendensen er særlig sterk for unge som er født i Norge av pakistanske foreldre.

Årsakssammenhengene her er vanskelige å fastslå. Når det gjelder de unges egen utdanning, vet vi for eksempel ikke om det er utdanning som setter dem i stand til å kreve selvbestemmelse i valget av partner, eller om det er «moderne» eller «norskorienterte» familier som tillater både at barna utdanner seg, og at de velger ektefelle selv.

Mors yrkesdeltakelse: Det å ha en mor som har jobbet fulltid gjennom hele oppveksten, er uvanlig blant ungdom med bakgrunn fra Pakistan, men i det mindretallet som har en slik mor, er det svært mange som har valgt ektefelle selv uten innblanding fra foreldrene. I og med at det å ha en yrkesaktiv mor er såpass uvanlig, er det sannsynlig at de som har det slik, i utgangspunktet er individualistisk orienterte familier der både mødre og barn kan ha høy grad av autonomi. Samtidig kan det ikke utelukkes at det å ha en mor som deltar på arbeidsmarkedet, i seg selv kan føre til at familien får mer individualistiske holdninger og tillater barna mer autonomi.

Partner fra utlandet: Blant dem som har oppgitt å ha stor autonomi når det gjelder valg av ektefelle, er det flere som har giftet seg med en partner som er født i Norge. Blant dem som har oppgitt å ha hatt mindre autonomi, er det flere som har giftet seg med en partner fra utlandet. I tillegg er det flere blant dem som har oppgitt å ha liten autonomi, som har giftet seg med en slektning: 74 prosent av dem som oppgir å ha hatt svært stor autonomi, er gifte med en person de ikke er i slekt med, mot 55 prosent som sier de hadde mindre innflytelse. Det må likevel understrekes at disse prosentene er basert på få observasjoner.

Religion hadde ingen betydning: Deltakerne i begge undersøkelsene ble spurt om hvor mye religion betydde i livene deres, SSB-undersøkelsen spurte også om religiøs aktivitet. Verken det å si at religion var svært viktig, eller det å være svært religiøs aktiv hadde betydning for i hvilken grad man opplevde autonomi i partnervalg. Dette gjaldt innenfor alle landgrupper og i begge undersøkelser.

Økonomi, helse og likestilling

Den andre problemstillingen vi har diskutert i prosjektet, er om, og eventuelt hvordan, det å ha valgt / ikke valgt ektefelle selv påvirker livet som gift. Her skal vi kort se på fire dimensjoner: helse, arbeidsdeling i hjemmet, forholdet til storfamilien og økonomi.

Helse: Spørreundersøkelsen til SSB inneholdt fem spørsmål som utgjør en mye brukt skala for måling av psykisk helse, den såkalte Hopkins Symptoms Checklist-5. I utvalget som helhet hadde 15 prosent indikasjoner på psykiske problemer. Blant dem som var gifte, var andelen høyere, og aller høyest var andelen blant dem som hadde giftet seg med mindre innflytelse på ektefellevalget: 20 prosent av dem som hadde hatt stor innflytelse, og 28 prosent av dem som hadde opplevd mindre innflytelse,

hadde symptomer på psykiske plager. Tendensen var den samme både blant tyrkere og pakistanere og for begge kjønn. Ekteskap er vanligvis en beskyttelse mot psykiske plager, så dette funnet er overraskende. En mulig forklaring er at alle respondentene i SSBs undersøkelse er under 25 år, og bare et mindretall er gifte. Det tyder på at de som gifter seg tidlig, på visse måter skiller seg fra dem som ennå ikke har giftet seg – og at disse forskjellene blant annet kan forklare hvorfor de som er gift, har mer psykiske problemer.

At det blant dem som giftet seg med mindre grad av innflytelse på partnervalget, er flere som har psykiske problemer, kan også ha å gjøre med at det er flere i den gruppen som oppgir at de ofte føler seg ensomme. Tidligere forskning har etablert at det gjerne er en sammenheng mellom ensomhet og psykiske problemer.

Arbeidsdeling i hjemmet og holdninger til likestilling: Fafo-undersøkelsen inneholder en rekke spørsmål om arbeidsdeling i hjemmet og holdninger til likestilling. Disse har vi analysert kun for gifte 20–34-åringer med pakistansk bakgrunn, siden dette er den eneste gruppen blant de yngre i denne undersøkelsen der andelen som foreldrene valgte ektefelle for, er høy nok til å analysere. Vi finner at kvinnene som valgte ektefelle selv, langt oftere er yrkesaktive enn de kvinnene foreldrene valgte for. Blant mennene finner vi ingen tilsvarende forskjell. Kvinnene som er gifte med en partner foreldrene har valgt, sier langt oftere enn andre kvinner at de alltid gjør alt husarbeidet, og relativt mange av dem formidler at de opplever dette som urettferdig. Både kvinner og menn som er gifte med en partner foreldrene har valgt, formidler større skepsis til kvinners yrkesaktivitet i ulike livsfaser, og de mener oftere enn andre at det er mannens oppgave å forsørge familien, mens det er kvinners ansvar å sørge for at hjemmet er rent. Særlig menn som ikke har valgt partner selv, framstår som konservativt orientert på disse spørsmålene.

På generelle spørsmål om likestilling, som hvorvidt gutter og jenter bør oppdras likt, og om man synes at arbeidet for likestilling i Norge bør føres videre, finner vi små eller ingen forskjeller mellom gruppene. De forskjellene som er, viser seg på konkrete spørsmål om hvordan arbeidet i familien bør deles i ulike livsfaser.

Forholdet til storfamilien: Kvinner og menn som ikke har valgt ektefelle selv, sier oftere enn andre at de alltid søker råd fra familien om viktige beslutninger, og at de alltid tenker på hvordan handlingene deres kan påvirke omgivelsenes syn på familien. På spørsmål om hva de tenker seg vil skje ved et eventuelt samlivsbrudd, svarer de som ikke har valgt ektefelle selv, klart oftere enn andre at de ikke ville få støtte fra sine nærmeste. På disse spørsmålene er forskjellene mellom dem som har valgt ektefelle selv, og dem foreldrene har valgt for, gjennomgående større enn kjønnsforskjellene.

Uklare funn om økonomi: Ovenfor så vi at de som opplevde høy grad av foreldreinvolvering i ektefellevalg, oftere enn andre hadde lav utdanning, og vi har også sett at kvinnene sjeldnere er yrkesaktive. Likevel finner vi ingen forskjeller i parenes økonomiske situasjon. Dette kan skyldes at vi har begrensede data om økonomi, men det er også mulig at det per i dag, altså relativt kort tid etter at ekteskapene ble inngått,

ikke er økonomiske forskjeller på par som giftet seg med stor selvbestemmelse, og par som giftet seg med mindre selvbestemmelse.

Diskusjon

Funnene i denne undersøkelsen tyder på at den generelle verdiorienteringen ikke er uavhengig av andre, mer håndfaste variabler: utdanning, yrkesdeltakelse, botid og så videre. I media får vi i blant lese historier om familier som «på overflaten» later til å være integrert, men som når det kommer til stykket, kontrollerer sine døtre like hardt som noen gang. Selvfølgelig finnes også disse historiene. Men tallene i disse undersøkelsene viser likevel at den statistiske tendensen går den andre veien: Utdanning, botid (via språkbeherskelse) og yrkesdeltakelse – både blant foreldre og ungdom – fører til mer autonomi for de unge når det gjelder partnervalg, ikke mindre. Blant pakistanere har de som selv er født i Norge, mer autonomi enn jevnaldrende innvandrere. Det kan tyde på at generelt integreringsarbeid – som ofte går ut på å øke yrkesdeltakelsen eller å gi folk utdanning – også vil påvirke den generelle verdiorienteringen. Det kan i sin tur påvirke hvor stor frihet de unge opplever i valget av ektefelle. Tendensen til at de som framstår som «mest integrert», oftere velger ektefelle selv, kan ses i sammenheng med allerede kjente trekk ved utviklingen på integreringsområdet, som at unge jenter med innvandringsbakgrunn ofte tar høyere utdanning (Statistisk sentralbyrå 2011), og at ekteskapsalderen blant unge med innvandringsbakgrunn øker i Norge (Henriksen 2010).

Vi finner en del sammenhenger i de to datasettene vi har gjennomgått, mellom grad av autonomi i partnervalg og andre sider ved respondentenes liv. Vi understreker likevel at dette er svært usikre funn, og at mer forskning på dette temaet er ønskelig. Datasettene vi har brukt, er ikke konstruert for å gi svar på de spørsmålene vi stiller. En viktig begrensning er at vi har få respondenter: Vi har begrenset oss til dem som er gifte eller forlovet, og det er det svært få i SSBs undersøkelse av personer under 25 år som er. Dette gjør det vanskelig å kontrollere for bakgrunnsfaktorer og tilfeldig variasjon. For det andre har vi, som nevnt, lite informasjon om de unge ekteparenes opprinnelsesfamilier, så vi kan si lite om hvilke trekk ved foreldrene som bestemmer om unge tillates mye eller lite autonomi i partnervalg. For det tredje er vi begrenset til den informasjonen de unge selv gir, ofte mange år etter at de giftet seg. Informantene kan huske feil, eller de kan bevisst ha forsøkt å forskjønne eller svartmale bildet av hvordan ekteskapet deres kom i stand. Gjennomgående mangler vi informasjon nok til å si noe om årsak–virkning–forhold: Er det bakenforliggende årsaker – som landbakgrunn, generell verdiorientering eller utdanningsnivå – som ligger bak de sammenhengene vi ser, eller er det faktisk slik at de som gifter seg med en partner foreldrene velger, oftere har symptomer på psykiske plager eller velger en tradisjonell arbeidsdeling på hjemmebane? Vi trenger mer kunnskap om livsløpene og livssammenhengene til unge med innvandringsbakgrunn i Norge og om hvordan ulike former for paretablering inngår i større sammenhenger.

Litteratur

- ALS Research (2011). *Ung i 2011 – nydanske unges oplevelse af social kontrol, frihet og grænser*. <http://www.alsresearch.dk/uploads/Publikationer/Ung-i-2011-Rapport.pdf>
- Alvi, A. (2001). The category of the person in rural Punjab. *Social Antropology* 9(1), 45–63.
- BLD (2010). *Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008–2011. Rapport på framdrift med handlingsplanen per mars 2010*. <http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Tvangsekteskap/Rapporttvev10nett.pdf>
- Blom, S. (1998). *Levekår blant ikke-vestlige innvandrere i Norge*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå, rapport nr. 1998/16.
- Blom, S. (2010). *Dårligere helse blant innvandrerne*. <http://www.ssb.no/samfunns-speilet/utg/201102/12/>
- Blom, S. & Henriksen, K. (2008). *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå, rapport nr. 2006/33.
- Bjøranger, T. (2010). *Den tredje søsteren*. Oslo: Kagge forlag.
- Bredal, A. (2006). *Vi er jo en familie. Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Oslo: Unipax.
- Bredal, A. (2011). *Mellom makt og avmakt. Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning, rapport 2011:4
- Dalgard, O. S. et al. (2010). Job demands, job control, and mental health in an 11-year follow-up study: Normal and reversed relationships. *Work & stress* 23(3), 284–296.
- Daugstad, G. (2009). *Søker krake make? Ekteskap og pardannelse blant unge med bakgrunn fra Tyrkia, Pakistan og Vietnam*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå, rapport 2009/33.
- Gulløy, E. (2008). *Levekår blant unge med innvandrerbakgrunn 2006*. Dokumentasjonsrapport. Oslo: Statistisk sentralbyrå, notat 008/31.

- Hamid, S. et al. (2011). Marriage decision making, spousal communication, and reproductive health among married youth in Pakistan. <http://www.global-healthaction.net/index.php/gha/article/view/5079/6659>
- Hellevik, T. (2005). Ungdom, etablering og ulike velferdsregimer. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 5(1), 89–110.
- Hellevik, O. (2008). *Jakten på den norske lykken*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Henriksen, K. (2010). *Familieinnvandring og ekteskapsmønster 1990-2008*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå, rapport 2010/10.
- Hester, M. et al. (2006). *Forced Marriage: The Risk Factors and the Effect of Raising the Minimum Age for a Sponsor, and of Leave to Enter the UK as a Spouse or fiancé(e)*. Home Office, Bristol: University of Bristol.
- Human Rights Service (2005). *Gift til Norge med slektning*. http://www.rights.no/ekteskap_gen/HRS_N1_3_051026.pdf
- IMDi (2011). Årsrapport om IMDi's arbeid mot tvangsekteskap 2010. <http://www.imdi.no/Documents/Rapporter/%c3%85rsrapport%20FOR%202010.pdf>
- Jacobsen, C. (2010). *Islamic Traditions and Muslim Youth in Norway*. Leiden: Brill.
- Kavli, H. & Nadim, M. (2009). *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier*. Oslo: Fafo-rapport 2009:39.
- Kazimirski, A. et al. (2009). *Forced Marriage – Prevalence and Service Response*. <https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/DCSF-RR128.pdf>
- Kennedy, M. (2011). Husband, by arrangement. *The Guardian*, 19. mars.
- Khanum, N. (2008). *Forced Marriage, Family Cohesion and Community Engagement: National Learning through a Case-study of Luton*. Watford: Bartham Press.
- Koht, C. (2011). Ordnete forhold. *A-magasinet*, 7. januar.
- Larsen, C. L. (2009). En muslimsk Brand. *Klassekampen*, 08.04.
- Løwe, T. (2008). *Levekår blant unge med innvandrerbakgrunn. Unge oppvokst i Norge med foreldre fra Pakistan, Tyrkia og Vietnam*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå, rapport 14/2008.
- Mirbach, T. et al. (2011). *Zwangsverheiratung in Deutschland– Anzahl und Analyse von Beratungsfällen*. http://www.bmfsfj.de/RedaktionBMFSFJ/Broschuerenstelle/Pdf-Anlagen/Zwangsverheiratung-in-Deutschland-Anzahl-und-Analyse-von-Beratungsf_C3_A4llen,property=pdf,bereich=bmfsfj,sprache=de,rwb=true.pdf

- Modood, T. et al. (red.) (1997). *Ethnic Minorities in Britain: Diversity and Disadvantage*. London: Policy Studies Institute.
- Moen, B. (2009). *Tilhørighetens balanse. Norsk-pakistanske kvinners hverdagsliv i transnasjonale familier*. Oslo: NOVA, rapport nr. 13/09
- Myers, J. K. et al. (2005). Marriage Satisfaction and Wellness in India and the United States: A Preliminary Comparison of Arranged Marriages and Marriages of Choice. *Journal of Counseling & Development*, 83(2), 183–190.
- NOU 2011: 7, *Velferd og migrasjon. Den norske modellens framtid*.
- Parker-Pope, T. (2010). *For Better: The Science of a Good Marriage*. New York: Dutton.
- Penn, R. & Lambert, P. (2009). *Children of International Migrants in Europe. Comparative Perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Prieur, A. (2004). *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax.
- Qaradawi, Y. (2002). Fiqh of Muslim Minorities. Contentious Issues & Recommended Solutions. <http://www.slideshare.net/IslamicBooks/fiqh-of-muslim-minorities>
- Rude-Antoine, E. (2005). Forced marriages in Council of Europe member states. A comparative study of legislation and political initiatives. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/CDEG%282005%291_en.pdf
- Statistisk sentralbyrå (2010). *Innvandring og innvandrere 2010*.
- Statistisk sentralbyrå (2011). Høy deltakelse blant norskfødte med innvandrerforeldre. Utdanningsstatistikk, 1. oktober 2010. <http://www.ssb.no/emner/04/02/40/utuvh/>
- Stjernø, S. & Koma, S. (2008). Solidarity, ubuntu and the welfare state. I M. Olivier & S. Kuhnle (red.), *Norms and Institutional Design. Social Security in Norway and South Africa*. Stellenbosch: African Sun Media.
- Stopes-Roe, M. & Cochrane, R. (1990). *Citizens of this country: the Asian-British*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Storhaug, H. (2003). *Human Visas: A Report from the Front Lines of Europe's Integration Crisis*. Oslo: Human Rights Service.
- Strand, B. H. et al. (2003). Measuring the mental health status of the Norwegian population: A comparison of the instruments SCL-25, SCL-10, SCL-5 and MHI-5 (SF-36). *Nordic Journal of Psychiatry*, Vol. 57, s. 113–118.

- Thuen, F. (2011). Arrangerte ekteskap på norsk. *A-magasinet*, 14. januar.
- Wikan, U. (2008). Tvangsgifte blant muslimer: noen antropologiske perspektiver. I Integreringskart 2008. Tvangsekteskap – en kunnskapsstatus. IMDi-rapport 6-2008. <http://www.imdi.no/Documents/Rapporter/Integreringskart20200820tvangsekteskap-20en20kunnskapsstatus.pdf>
- Xiaohe, X. & Whyte, M. K. (1990). Love Matches and Arranged Marriages: A Chinese Replication. *Journal of Marriage and Family*, 52 (3).
- Aarset, M. F. (2006). *Å skape nye handlingsrom. Konstituering av kvinnelig, norsk, muslimsk identitet*. Hovedoppgave i sosialantropologi, Universitetet i Oslo.
- Aarset, M. F. & Sandbæk, M. L. (2009). *Foreldreskap og ungdoms livsvalg i en migrasjonskontekst*. ISF Rapport (2009:007) Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Hvem bestemmer?

Denne rapporten handler om hvordan unge med innvandringsbakgrunn i Norge finner sine ektefeller: i hvilken grad bestemmer de selv, og i hvilken grad involverer foreldrene seg i beslutningen? Studien gjennomgår to spørreundersøkelser, og vi ser på hvordan ektefellevalg varierer etter landbakgrunn, kjønn, utdanning, psykisk helse, organisering av familielivet og holdninger til likestilling. Av de innvandrergruppene som omfattes av undersøkelsene, er høy grad av foreldreinvolvering mest vanlig blant unge med bakgrunn fra Pakistan, og kvinner opplever dette mer enn menn. Unge med høyere utdanning kan i større grad bestemme selv, og kvinner og menn som har bestemt selv framstår som mer likestillingsorienterte enn de som har opplevd mye foreldreinvolvering.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

Fafo

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2011:25
ISBN 978-82-7422-827-6
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20216